

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Alexandra Tomášková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alexandra Tomášková

Na cestě k nezávislosti

Příspěvek ke studiu anglo-irských vztahů

ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století (1851-1914)

On the Road to the Independence

**The Contribution to the Study of Anglo-Irish Relations in the Second Half
of the 19th Century and at the Beginnings of the 20th Century (1851-1914)**

Vedoucí diplomové práce:

Praha 2012

Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Alexandra Tomášková

OBSAH

OBSAH.....	4
ABSTRAKT	7
ABSTRACT.....	8
ÚVOD.....	9
1. KOŘENY ANGLO(BRITSKO)-IRSKÉHO NEPOCHOPENÍ.....	15
1.1. Utváření anglo(britsko)-irských vztahů.....	15
1.2. Unie.....	17
1.3. Velký hladomor	22
2. DŮSLEDKY HLADOMORU	27
2.1. Zemědělská produkce a vývoj cen.....	27
2.2. Nájem půdy.....	29
2.3. Demografický vývoj	31
2.3.1. Manželství a rodina	31
2.3.2. Emigrace.....	33
2.4. Sociální dopady hladomoru	35
2.5. Irský průmysl.....	38
2.6. Vláda a společnost	41
2.6.1. Irská administrativa	41
2.6.2. Vzdělání v Irsku	44
3. IRSKÝ NACIONALISMUS	49
3.1. Trestní zákony, porobení Irů a boj o emancipaci	49
3.2. Daniel O’Connell “ <i>The Liberator</i> ” a hnutí <i>Repeal</i>	53
3.2.1. Hnutí <i>Repeal</i> a Mladí Irové.....	55
3.2.2. Radikalizace irského nacionalismu a krize hnutí <i>Repeal</i>	58
3.3. Nezávislá irská strana	61

3.4. Fenianismus	63
4. FORMOVÁNÍ MYŠLENKY IRSKÉ AUTONOMIE	67
4.1. Gladstone a jeho reformní politika	67
4.2. Počátky hnutí <i>Home Rule</i>	70
4.3. Nástup Charlese S. Parnella.....	76
4.3.1. <i>Clan na Gael</i> a pomoc z USA.....	78
4.3.2. <i>New Departure</i>	81
4.4. Pozemková válka	82
4.5. Spolupráce Gladstona a Parnella	87
4.6. Politická situace v letech 1885 až 1886.....	93
4.7. Zákon o <i>Home Rule</i>	97
4.8. Konec dvou velkých mužů	101
4.9. Irsko pod vládou unionistů	106
5. KRIZE HNUTÍ HOME RULE	112
5.1. Kulturní nacionalismus	112
5.2. <i>Sinn Fein</i>	116
5.3. Boj o udržení myšlenky <i>Home rule</i>	119
5.4. Hrozba občanské války	122
5.5. Cesta k nezávislosti.....	126
ZÁVĚR	133
PRAMENY A LITERATURA	136
PŘÍLOHY	141
Příloha č. 1: Seznam osob ve funkci <i>Prime Minister of the UK</i> (1850 – 1914)	141
Příloha č. 2: Seznam osob ve funkci <i>Lord Lieutenant of Ireland</i> (1850 – 1914)	142
Příloha č. 3: Seznam osob ve funkci <i>Chief Secretary for Ireland</i> (1850 – 1914).....	143

ABSTRAKT

Moje práce se zaměřuje zejména na analýzu vztahů mezi Angličany (Brity) a Iry v období po velkém hladomoru do první světové války. Snaží se vystihnout klíčové události a analyzovat jejich vliv na vztahy obou zemí.

V roce 1801 se Irsko stalo součástí Velké Británie a vztahy Britů (Angličanů) a Irů se velmi úzce formovaly v rámci společného státu. Velký hladomor zásadním způsobem poškodil jejich vztahy a od té doby se Irové stále silněji snažili o získání větší nezávislosti ve správě své země, především obnovením irského parlamentu. Jejich snahu ztělesňovalo hnutí *Home Rule*, ke kterému se upínaly naděje irských nacionalistů. Od sedmdesátých let irská reprezentace prosazovala požadavky autonomie na parlamentní půdě. Zákon o autonomii, jehož přijetí prosazoval britský ministerský předseda William Ewart Gladstone, však parlament dvakrát odmítl schválit. Teprve v roce 1914 po omezení práva veta horní sněmovny, byl zákon o irské autonomii schválen, okolnosti vypuknutí první světové války zabránily jeho naplnění.

Klíčová slova: mezinárodní vztahy, 19. století, začátek 20. století, Irsko, Velká Británie, velký hladomor, nacionalismus, William E. Gladstone, feniáni, Home Rule

ABSTRACT

My diploma thesis is mainly concentrating on analyses of relationships between English (British) and Irish people from the time when the 'Great Famine' just past until the First World War. It aims to highlight the key events and analyses it is impact on both countries relationship to each other.

Since 1801, when Ireland had become a part of Great Britain and the relations between the Brits (English) and Irish narrowed down by joining these countries. The famine in large scale has very negatively affected their relations and since then the Irish tried to gain more and more independence of the authorities in their country, and above all re-establish the Parliament of Ireland. Their actions were supported and represented by resistance organisation 'Home Rule', which Irish nationalists were tightening to with hope. Since seventies of 19th century Irish parliamentarians was urging demands in order to self-administrate on own parliament soil. The Home Rule Bill, which was also promoted by British Prime Minister William Ewart Gladstone, was however two times disapproved by the parliament. Only in 1914, after restriction the right of veto of the House of Lords by Parliament Act 1911, the Irish Home Rule Bill passed. However, unfortunately for the Irish, the beginning of the First World War intercept it is fulfilling.

Key words: international relations, 19th century, beginning of 20th century, Ireland, Great Britain, Great Famine, nationalism, William E. Gladstone, Fenians, Home Rule

ÚVOD

Zákonem z roku 1800 vznikla unie mezi Velkou Británií a Irskem. Komplikované vztahy mezi oběma zeměmi, ve kterých se odráželo postavení Angličanů (Britů) jako dobyvatelů a Irů jako podmaněných se dostaly na půdu londýnského parlamentu a staly se domácím problémem britského impéria. Irská otázka se stala horkým tématem, ovlivňovala politickou situaci země a britská i světová veřejnost se k němu stavěla velice citlivě.

Tento „domácí“ problém se britští politici snažili řešit různými způsoby, v zásadě však jejich pokusy byly neúspěšné a Irové zůstávali nespokojení. Od začátku vzniku unie se v Irsku ozývaly hlasy po jejím odvolání, zejména různých radikálních skupin, jejichž „agresivní“ postoj však zatím nepodporovala většina irského obyvatelstva. V druhé polovině 19. století se stále silněji prosazovalo irské nacionální hnutí založené především na snaze získat větší samostatnost při správě své země obnovením irského parlamentu. Ministerský předseda a vůdce liberálů William Ewart Gladstone¹ se pokusil Irům vyjít vstříc předložením návrhu zákona o irské autonomii (podruhé v roce 1893), pro vytrvalý odpor především horní sněmovny se však zákon nepodařilo schválit. Po jeho neúspěchu bylo irské politické hnutí za *Home Rule* zásadně oslabeno a liberální strana se rozštěpila. Teprve na začátku 20. století vstoupili irští nacionalisté a britští liberálové do nové fáze boje za prosazení zákona o autonomii, který byl nakonec přijat v roce 1914.

Tato práce je rozdělena do 5 hlavních kapitol a je vymezena lety 1851, tedy koncem velkého hladomoru, který zasáhl Irsko v letech 1845 – 1850, a rokem 1914, kdy parlament přijal zákon o irské autonomii. Velký hladomor představuje zásadní mezník v soužití Británie a Irska a podstatně zatížil jejich vztahy. V následujících dekádách nastoupili Irové svou cestu k nezávislosti. V tomto období se nachází kořeny problému anglo(britsko)-irských vztahů, který se táhne celé 20. století, kdy se obě země střetávají v Severním Irsku.

¹ William Ewart Gladstone (1809-1898) - britský politik a státník. V letech 1867 – 1894 vůdce liberálů, od roku 1832 poslanec, v letech 1868 – 1874, 1880 – 1885, 1886, 1892 – 1894 předseda britské vlády. Do čela politiky vynesl volebním vítězstvím liberálů v roce 1868, jeho hlavní politickou snahou bylo vyřešit tzv. irskou otázku, pomocí reforem (odluka církve a státu v Irsku, pozemkové reformy), neúspěšně prosazoval přijetí zákona, který by zavedl samosprávu Irska. Jeden z největších britských politiků 19. století.

V první kapitole je stručný přehled historického formování anglo(britsko)-irských vztahů a jejich významných mezníků do začátku 19. století. Tento historický exkurz je nezbytný pro pochopení dalšího vývoje vztahů mezi Anglií (Británií) a Irskem. První pokusy o dobytí Irska přišly ve 12. století od Anglonormanů, intenzivnější dobývání však nastalo za Tudorovců, kteří na začátku 17. století Irsko nakonec mocensky ovládli. Od vlády Jindřicha VIII. v první polovině 16. století získala snaha o dobytí Irska náboženský rozměr v souvislosti s roztržkou Jindřicha VIII. s papežem a prosazováním státní anglikánské církve, jejíž hlavou se prohlásil anglický král. Irové si však udrželi svou původní katolickou víru, která významně posilovala jejich vzdor vůči anglické (britské) nadvládě. Ovládnutí ostrova mělo být podpořeno záborem půdy irským katolíky, jejich diskriminací a systematickou kolonizací ostrova osadníky, kteří byli loajální anglickým panovníkům. Nejintenzivnější byla kolonizace v 17. století, často v souvislosti s porážkami povstání a rebelií proti anglické (britské) nadvládě, z nichž jedno přispělo k přijetí zákona o unii.

V této kapitole se současně snažím přiblížit vzájemné postoje a názory Angličanů (Britů) a Irů k sobě navzájem, neboť se často významně promítaly do jejich společné existence. Vztah Angličanů (Britů) a Irů byl (a je dodnes) zatížen minulými a tehdejšími (ale i současnými) křivdami a nepochopeními, často plynoucími z rozdílnosti obou zemí a jejich obyvatel. Konflikty vyplývaly nejen z náboženské otázky a odlišného kulturního a historického vývoje, ale i z rozdílných ekonomických a hospodářských podmínek, které byly dány především po staletí mocensky nerovnoprávným postavením obou zemí. S tím úzce souvisely i společensko-sociální rozdíly. Nezbytný kontakt obou zemí, které se nacházely od roku 1800 (resp. 1801) ve společném státě, byl narušován těmito rozdíly a často vedl k oboustrannému rozčarování. Dalším významným faktorem ovlivňujícím vztah Angličanů a Irů, byla protestantská menšina na severovýchodě irského ostrova. Touto problematikou se však v práci zabývám jen v nezbytné míře, jelikož je natolik složitá, že by vystačila na samostatnou odbornou práci.

Druhá kapitola je věnována především společensko-hospodářskému vývoji Irska v období po velkém hladomoru, který se významným způsobem promítal do vztahů obou zemí. Pro pochopení jednotlivých dílčích problematik bylo nezbytné se zabývat i sociálními a hospodářskými milníky 18. století, neboť právě zde měla své kořeny hospodářská krize, která zasáhla Irsko v první polovině 19. století a jejímž vyvrcholením byl velký hladomor. Důsledky hospodářské krize, které se projeví zejména

v demografickém a sociálním vývoji Irska, sebou přinesly nejen výrazný pokles obyvatelstva z velké části způsobený soustavnou emigrací, ale i změnu orientace irského zemědělství a průmyslu, jehož rozvoj byl omezen převážně na severovýchodní oblast Irska. Součástí kapitoly je také vysvětlení politických a správních vazeb mezi Británií a Irskem a jejich fungování. Podkapitola vzdělávání je významná pro pochopení příčin rozvoje irského nacionálního hnutí. Jeho rozšíření je významným předpokladem vzniku národního hnutí, a jehož počátky a vývoj jsou hlavním tématem třetí kapitoly.

Ve třetí kapitole jsem se snažila zmapovat kořeny irského nacionálního hnutí, které nastoupilo svou úspěšnější cestu ve druhé polovině 19. století. Počátky nacionálního hnutí jsou spojeny především s osobou Daniela O'Connella² a jeho úspěšnou agitací za zrovnoprávnění irského katolického obyvatelstva. O'Connell se pak pokusil další masovou agitací prosadit odvolání unie, proti kterému se však britští politici postavili odmítavě a tento neúspěch pak přispěl k revolučnímu povstání vedenému nacionálně orientovanou skupinou „Mladí Irové“. V padesátých letech se zformovalo hnutí radikálních nacionalistů, jejichž cílem bylo svržení britské vlády revoluční cestou a nahradit ji nezávislou irskou republikou. Tzv. feniáni, kteří měli pevnou základnu v USA podporovanou početnou irskou emigrací, vytvořili v roce 1858 v New Yorku organizaci *Fenian Brotherhood*, která měla sesterskou organizaci v Irsku s názvem *Irish Republican Brotherhood*. Tyto feniánské organizace společně připravily v roce 1867 v Irsku povstání, které bylo opět britskou vládou potlačeno.

Nejen v této kapitole bylo nutné se alespoň okrajově dotknout irské emigrace především do USA a jejich nacionálně orientovaným organizacím jako byla především *Fenian Brotherhood* a *Clan na Gael*, které významnou měrou přispívaly, především finanční pomocí, cvičenými bojovníky a formulováním strategií a tím ovlivňovaly (často radikalizovaly) náladu v Irsku a jeho vztah k Anglii (Británii).

Stěžejní je v pořadí čtvrtá kapitola mé práce, která analyzuje britskou legislativní aktivitu vůči Irsku od nástupu W. E. Gladstona na post ministerského předsedy. Feniánské povstání přimělo britské politiky zabývat se hlouběji irskou otázkou. Gladstone, vůdce liberální strany, se s její pomocí snažil prosadit reformy, jimiž chtěl narovnat vztah Británie s Irskem. Kromě dvou pozemkových reforem, které významně

² Daniel O'Connell (1775-1847) – irský politik a advokát. Pocházel z katolického aristokratického prostředí. V první polovině 19. století vůdce a první organizátor irského národně-osvobozenického hnutí. Bojovník za rovnoprávnost katolíků, zakladatel hnutí *Repeal*. Od roku 1814 do své smrti v roce 1847 stál v čele irské politické scény, v roce 1829 byl zvolen poslancem dolní sněmovny, kde bojoval za irské zájmy na parlamentní půdě.

upravily majetkové vztahy mezi nájemními farmáři a landlords, tj. britským vlastníkům půdy, se snažil vyřešit nespokojenost Irů především návrhem zákona o irské autonomii. Nezbytnou součástí kapitoly je sledování vývoje utváření se hnutí, prosazujícího irskou autonomii, jejíž základní myšlenky zformuloval v sedmdesátých letech Isaac Butt.³ Podařilo se mu pod touto myšlenkou vytvořit politické uskupení, které se pokusilo za své cíle bojovat na parlamentní půdě.

Od druhé poloviny sedmdesátých let se začíná prosazovat výrazná osobnost Charlese Stewarta Parnella,⁴ jenž se postavil do čela hnutí za zájmy irských zemědělců v tzv. Pozemkové válce, ve které se spojily síly iro-američanů a Irů. Parlamentní boj o návrh zákona o irské autonomii sleduje samostatná podkapitola.

Poslední kapitola je věnována období přelomu století, především kulturnímu vývoji a formování různých nacionalistických společností a vědeckých institucí, které všestranným způsobem pěstovaly irskou národní identitu. Obrození zažíval zejména irský jazyk a literatura. Vedle toho v této kapitole sleduji politický vývoj směřující k závěrečnému boji o samosprávu Irska. Zákon byl sice nakonec přijat, ale vzhledem k okolnostem vypuknutí světové války byla jeho platnost odložena na mírovou dobu. Moje práce končí právě rokem přijetí tohoto zákona, který byl pro předchozí generace Irů vytouženým snem. Situace v Irsku se však během první světové války zásadně změnila a autonomie už většině irského obyvatelstva nestačila.

Literatura, ze které jsem čerpala, byla z převážné většiny v anglickém jazyce a poměrně hůře dostupná. V práci jsem použila pramenné edice, zejména legislativního charakteru (*Hansard britského parlamentu*), kde jsou přístupné veškeré politické debaty od počátku 19. století, jednotlivé zákony přijaté britským parlamentem a písemnosti osobní povahy (korespondence, memoáry). Dále jsem čerpala z omezeného množství pro mě dostupných monografií a řady odborných publikací, zabývajících se irskými dějinami tohoto období.

³ Isaac Butt (1813 – 1879) – politik, advokát a profesor politické ekonomie. Původně konzervativní poslanec za hrabství Cork, ale od čtyřicátých let (v důsledku velkého hladomoru) se postupně přiklání k politice liberálů. Po povstání roku 1867 se stal veřejným zastáncem irské samosprávy založené na federálním principu a na její podporu založil organizaci *Home Government Association*. V roce 1869 založil *Amnesty Association* bojující za propuštění feniánských povstalců. Od roku 1871 až do své smrti byl poslancem za hrabství Limerick. Je považován za zakladatele hnutí *Home Rule*.

⁴ Charles Stewart Parnell (1846 – 1891) – irský politický vůdce. Od roku 1875 poslanec, agitátor za irskou pozemkovou reformu, zakladatel Irské parlamentní strany, vůdce hnutí *Home Rule*. Po jeho smrti se irská strana rozštěpila. Významná politická osobnost Irska a Velké Británie v 19. století.

Cenné informace o reakcích královny na dění ve světě i v jejím nejbližším okolí přináší její vydaná korespondence (*Letters of Queen Victoria*). Pro analýzu Gladstonova postoje k Irsku a irské otázce je základní pramenem jeho životopis sepsaný J. Morleyem. Dále jsem v práci použila publikace s přehledem důležitých pramenů k britsko-irským vztahům (*Irish historical documents 1172-1922*, London 1943; *The Age of Peel. Documents of Modern History*, London 1968; *Ireland Divided: The Roots of the Modern Irish Problem*, Cardiff 1994), které obsahují chronologický a tematický seznam vydaných důležitých pramenů.

Z česky psané odborné literatury a článků se problematikou Irska zabývá jen velmi málo autorů. U nás vyšly *Dějiny Irska* od MOODYHO A KOL. a starší publikace *Dějiny Irska* od JACKSONA se silným marxistickým zaujetím autora, která se ale ukázala jako užitečná při analýze hospodářských a sociálních dopadů hladomoru na další vývoj Irska v druhé polovině 19. století.

Klíčové, pro zpracování nejdůležitějších politických témat týkajících se Irska, byly biografické monografie dvou největších britských státníků té doby od R. JENKINSE (*Gladstone. Portrét politika viktoriánské Anglie*, Praha 2000) a J. PILÁTA (*Benjamin Disraeli*, Praha 1967). Příručkou ke studiu britské politické scény a politické kultury mi byl *The Oxford Companion to Irish History*.

Ostatní odborná literatura byla dostupná převážně v anglickém jazyce. Existuje množství anglicky psaných publikací, které se věnují „irské otázce“ a dějinám anglo-irských vztahů. Z odborných publikací bych ráda zmínila několik stěžejních monografií, které se zabývají dějinami Irska, zejména publikace B. IGOEA (*The Story of Ireland*, Westport 2010), D. W. HOLLISE, D. W. (*The History of Ireland*, Westport 2001), P. O'FARELLA (*England and Ireland since 1800*, London 1975).

Pro hlubší pochopení sociálních a ekonomických podmínek Irska i jeho politického a konstitučního vývoje před hladomorem mi sloužila mimo jiné publikace irského historika G. Ó TUATHAIGHA, (*Ireland Before the Famine 1798-1848*, Dublin 1972). Podobně významnou byla publikace o dějinách ekonomického vývoje Irska od konce 18. století od C. Ó. GRÁDY (*Ireland: A New Economic History, 1780-1939*, New York 1995). Při analýze změn v irské společnosti, které vyvolala katastrofa hladomoru, jsem pak vycházela mimo jiné z vyčerpávající studie politických, sociálních

a hospodářských dějin Irska od roku 1852 do sedmdesátých let 20. století od F. S. LYONSE (*Ireland Since the Famine*, Glasgow 1973).

Teoretickou reflexi o předpokladech vzniku a vývoji nacionalismu přináší publikace E. GELLNERA (*Nacionalismus*, Brno 2003) a HROCHA (*Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009, *Evropská národní hnutí v 19. století*, Praha 1986). Problematiku hnutí *Home Rule* na britské politické scéně mi pomohly odkrýt publikace A. O'DAY (*Irish Home Rule, 1867-1921*, New York 1998), WINSTANLEY, M., (*Gladstone and the Liberal Party*, London 1990), POWELL, D., (*Nationhood and Identity: the British State since 1800*, London 2002), KENDLE, J., (*Ireland and the Federal Solution: The Debate Over the United Kingdom Constitution, 1870-1921*, Montreal 1989).

Z publikací, se kterými jsem pracovala při studiu anglo(britsko)-irských vztahů, bych zmínila jen ty nejdůležitější, především L. J. McCAFFREY, (*The Irish Question: Two Centuries of Conflict*, Kentucky 1995), O'FARRELL, P., (*Ireland's English Question. Anglo-Irish Relations 1534-1970*, London 1971), MANSERGH, N., (*The Irish Question 1840-1921. A Commentary on Anglo-Irish Relations and on Social and Political Forces in Ireland in The Age of Reform and Revolution*, London 1975). Podrobnější výčet obsahuje seznam použité literatury.

Cílem mé práce byla analýza anglo(britsko)-irských vztahů od druhé poloviny 19. století do začátku první světové války. Pokusila jsem se zaměřit především na důležité dějinné události, okolnosti jejich vzniku a vliv, jaký měly na vztahy obou zemí.

1. KOŘENY ANGLO(BRITSKO)-IRSKÉHO NEPOCHOPENÍ

1.1. Utváření anglo(britsko)-irských vztahů

Vztah dvou národů, dobyvatele a porobeného, provází zpravidla vždy odpor utlačovaných proti dobyvatelům. Nejinak tomu bylo i v případě prvotního dobytí Irska Angličany. Významnou roli při utváření jejich vztahů sehrál zejména fakt, že Anglonormané nikdy nedobyli Irsko celé. Původní keltské obyvatelstvo uprchlo a ukrylo se v okrajových, špatně přístupných místech, kde přečkávalo dobu největšího tlaku útočníků.⁵ Tato skutečnost umožnila zachování irské keltské kultury a přežití, udržení a pěstování irského vědomí kulturní a později i náboženské odlišnosti. Toto vědomí dovolilo utvářet obraz hrdé minulosti, z níž později Irové čerpali sílu k boji za nezávislost. Zvláště v 19. století zesílil obraz irského národa jako země svatých, učenců a mnichů, kteří přinesli světlo pravé víry celému ostrovu; tento obraz přinášel národu hrdost na slavnou minulost, což živilo irský nacionalismus. Pocit, že jsou potomky velkých mužů, přinášel Irům v jejich těžkém postavení motivaci a částečně i zadostiučinění.⁶

Až do reformace, tj. do 16. století, zasahovali Angličané v Irsku jen omezeně a nárazově. Odpor Irů značně zesílil po invazi v roce 1171, kdy se Anglonormané pokusili dobýt irské území a vládnout na něm. Keltské Irsko však stále zůstávalo téměř nedotčené. Od začátku vztahů mezi Irskem a Anglií byl klíčový zejména pevně zakotvený odpor Irů proti anglické expanzi na jejich území.⁷ Šlo především o střetnutí s dobovačným cílem, které v žádném aspektu nevybočovalo z mezí běžného konfliktu obvyklého v tehdejší Evropě. Teprve později získal konflikt významný rozměr kulturního střetu.⁸

Vědomí kulturní odlišnosti se projevovalo již v době anglonormanského dobývání Irska, kdy se poprvé rozšířil obraz Irů, který byl důsledkem setkání anglonormanského, relativně bohatého a centralizovaného státu a keltské kmenové mobilní společnosti Irů.

⁵ O'FARELL, P., *England and Ireland since 1800*, London 1975, s. 1.

⁶ Tamtéž, s. 4; EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell and His World*, London 1972, s. 8-9.

⁷ HUGHES, M., *Ireland Divided: The Roots of the Modern Irish Problem*, Cardiff 1994, s. 6; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 2.

⁸ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 2; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém Irska*, Praha 2007, s. 13-14.

Výsledkem tohoto střetu byly despekt a nepřátelství ke keltské „barbarské“ a „primitivní společnosti“. Tato představa Angličanům v mnoha ohledech sloužila jako morální ospravedlnění jejich snahy dobýt irskou půdu a ovládnout pohanské Kelty, necivilizované nomády, respektive barbary.⁹

Přístup Angličanů coby nadřazené rasy byl „slepý“ ke kulturním odlišnostem a charakteristickým rysům irské společnosti a vedl k jejich nepochopení.¹⁰ Pohled Angličanů na Iry jako na podřadné a nižší bytosti byl nejvýznamnějším determinantem jejich vzájemného vztahu ve všech obdobích koexistence.¹¹ Stejně jako pokračovalo utužování anglické nadvlády, prohluboval se i irský odpor, což posilovalo nepřátelské stereotypy na obou stranách; žádná z nich tak nebyla schopna akceptovat odlišnosti druhé strany.¹²

Na počátku třicátých let 16. století vedly okolnosti prosazení reformace a růst královské moci v Anglii k pokusu dobýt celé Irsko.¹³ Hlavní motivací této aktivity byl úmysl vládnoucí dynastie zabránit domácím rivalům v tom, aby v odlehlejších částech země vytvořili základnu a zároveň zamezit zahraničním nepřátelům v invazi.¹⁴ V roce 1603 bylo Irsko konečně dobyt a navzdory odporu irských velmožů porobeno.¹⁵ Tudorovské dobývání ostrova bylo spojeno se zábořem půdy, která představovala zdroj bohatství i moci irské šlechty. Pokud se angličtí králové střetli s odporem, tvrdě jej potlačovali, konfiskovali rebelům půdu a přidělovali ji loajálním protestantským kolonistům.¹⁶ Zábor půdy sice za Tudorců nebyl zdaleka dokončen a většina půdy i nadále zůstávala v rukou irských katolíků, Angličané však poprvé rozšířili svou moc na všechny části Irska.¹⁷ Teprve postupující systematická kolonizace v následujícím období a další záboř půdy umožňovaly růst moci a významu protestantské komunity a oslabovaly pozici katolických Irů, kteří zůstávali na půdě jako nájemníci nebo námezdní síla. Protestantská kolonizace se soustředila především do v té době tradičně

⁹ LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes: Perceptions of Ireland in the Famine Era*, Westport 2002, s. 8; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 2-3.

¹⁰ LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes...*, c. d., s. 7; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 3-4.

¹¹ HROCH, M.: *Oliver Cromwell*. Praha 1968, s. 107, 110.

¹² O'FARELL, P., *England and Ireland...* c. d., s. 4.

¹³ Tamtéž, s. 5; POWER, P. F., *The Anglo-Irish Problem: A Matter of Which Question*, in: *Comparative Politics*, Vol. 26, No. 2 (Jan., 1994) s. 238; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 7.

¹⁴ MOODY, T. W., *The Course of Irish History*, Cork 1984, s. 174; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 6-7.

¹⁵ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question: Two Centuries of Conflict*, Kentucky 1995, s. 13; MOODY, T. W., *The Course...*, c. d., s. 188.

¹⁶ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 13; MOODY, T. W., *The Course...* c. d., s. 190; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 7.

¹⁷ MOODY, T. W., *The Course...*, c. d., s. 189.

neklidné oblasti severovýchodního Irska – Ulsteru. Tato oblast díky novým osadníkům a jejich odlišnému způsobu života zcela změnila charakter a začala se výrazně lišit od zbytku ostrova.¹⁸

Většina irského obyvatelstva odmítla přijmout anglickou státní víru a držela se katolictví. Katolicismus se tak začal projevovat jako stmelující síla, která posilovala odpor proti Anglii a protestantům obecně.¹⁹ V očích Angličanů byl tento akt náboženské neposlušnosti spojován s neloajalitou a diverzí, snoubící se s náboženskou ignorancí, což v tomto pojetí ospravedlňovalo vládu násilí. Pro Iry to naopak představovalo odmítnutí přijetí legitimacy anglické reformované monarchie.²⁰

Obraz Irů jako hrozby pro anglickou nadvládu znovu zesílil v 17. století, zejména roku 1641, kdy v Irsku došlo k ozbrojené rebelii. Oliver Cromwell sice zahájil na přelomu čtyřicátých a padesátých let 17. století pacifikaci ostrova, ale uklidnění nastalo až po potlačení další vzpoury. Teprve po vítězství Viléma III. Oranžského v bitvě na řece Boyne v roce 1690 nad katolíky a jakobity, kteří podporovali ambice sesazeného krále Jakuba II. Stuarta, došlo k ukončení násilností.²¹ Tento dlouholetý konflikt mezi katolickým Irskem a protestantskou Anglií vytvořil nevyčerpatelný rezervoár nenávisti a zášti na obou stranách. Zejména postava Cromwella se pro Iry na dlouhou dobu stala symbolem a ztělesněním anglické hrůzovlády.²²

1.2. Unie

Protestanti představovali v Irsku menšinu, ale přesto byli vládnoucí skupinou. Tato nadvláda opřená především o náboženství, ačkoli spočívala výhradně na podpoře vlády v Londýně, bránila katolíkům uplatňovat jakýkoli vliv a moc.²³ K diskriminaci katolíků docházelo pomocí tzv. trestních zákonů (*Penal Laws*) z přelomu

¹⁸ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 13; Moody, T. W., *The Course...*, c. d., s. 192-3; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 7-8; Šlosarčík, I., *Politický systém...*, c. d., s. 15.

¹⁹ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 13; Moody, T. W., *The Course...*, c. d., s. 138; Edwards, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 8.

²⁰ O'Farrell, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 5; Hroch, M.: *Oliver Cromwell...*, c. d., s. 107; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 5-6.

²¹ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 14; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 8.

²² O'Farrell, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 5; Hroch, M.: *Oliver Cromwell*, c. d., s. 106-7; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 8; Edwards, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 9; Šlosarčík, I., *Politický systém...*, c. d., s. 15-16.

²³ O'Farrell, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 5; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 3.

17. a 18. století,²⁴ které je zbavovaly především politických a majetkových práv; tato diskriminace souvisela se vzpourami a neklidem, jež provázely zejména druhou polovinu 17. století. Náboženské vyznání katolíkům znemožňovalo zasedat v parlamentu, zastávat státní úřady, působit v armádě či vykonávat právnickou profesi, trestní zákony jim také například zamezovaly kupovat půdu nebo ji pronajímat na více než 31 let.²⁵ V důsledku těchto trestních zákonů zůstalo v roce 1776 katolíkům pouze 5 % veškeré půdy v Irsku.²⁶ Cílem výše uvedených zákonů bylo vymýtit v Irsku katolicství a udržet protestantům vládnoucí postavení. Významným důvodem k schvalování protikatolických opatření bylo tzv. jakobitské nebezpečí.²⁷ Irové se opakovaně zapojovali do spiknutí proti anglické a po roce 1707 britské vládnoucí dynastii a podporovali snahy sesazeného stuartovského rodu na znovuzískání trůnu.²⁸

Osmnácté století představovalo v britsko-irských vztazích relativně klidné období. S pomocí trestních zákonů a činností dublinského parlamentu, který byl plně v rukou protestantů, spravovali Britové Irsko jako pacifikovanou kolonii. Parlament schvaloval zákony a opatření vyhovující především Britům. Ve snaze zamezit obchodní konkurenci, uvalovali Britové restrikce na irský obchod a omezovali podnikatelskou činnost na minimum. Značná část populace proto závisela hlavně na zemědělství a zemědělské produkci.²⁹

Velká francouzská revoluce měla mezi Iry silný ohlas, který se mimo jiné projevil snahou o získání větší míry samosprávy, což vyústilo v roce 1798 v další protibritskou rebelii.³⁰ Jejím následkem bylo přijetí zákona o unii v roce 1800 (Act of Union 1801),³¹ na jehož základě se Irsko se stalo součástí Velké Británie a získalo zastoupení ve

²⁴ Systém zákonů přijímaných anglickým (britským) parlamentem na přelomu 17. a 18. století. Zákony umožňovaly legálně diskriminovat příslušníky státem nepodporovaných církví (katolické a presbyteriánské). Zbavovaly je především politických a majetkových práv, bránily jim získat veřejný úřad nebo důstojnickou hodnost. V Irsku platily v letech 1695 - 1829.

²⁵ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 14; Moody, T. W., *The Course...*, c. d., s. 218-19; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 8-9; Šlosarčík, I., *Politický systém...*, c. d., s. 17.

²⁶ Moody, F. T., *The Course...*, c. d., s. 220; Igoe, B., *The Story of Ireland*, Westport 2010, s. 106-7; Hollis, D. W., *The History of Ireland*, Westport 2001, s. 65; Šlosarčík, I., *Politický systém...*, c. d., s. 18.

²⁷ Slavná revoluce let 1688 - 1689 sesadila krále Jakuba II. Stuarta, na trůn nastoupila Jakubova dcera Marie a její manžel Vilém III. Oranžský. Jakobité, tzn. stoupenci sesazeného krále Jakuba II., se opakovaně pokoušeli o násilný zvrat a dosazení Jakuba II. na trůn, popřípadě jeho potomků. Poslední jakobitské povstání proběhlo v letech 1745-46.

²⁸ Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 8-9.

²⁹ Connell, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 285.

³⁰ Skupina radikálů kolem Theobalda Wolfa Tona, která usilovala o revoluční nastolení irské republiky po vzoru Francouzů.

³¹ Platnost zákona od 1. ledna 1801.

westminsterském parlamentu.³² Dosavadní personální unie Velké Británie a Irska byla nahrazena unií reálnou, čímž vzniklo Spojeného království Velké Británie a Irska. Tento stav, navzdory neutuchajícím snahám irských bojovníků za nezávislost, vydržel až do rozdělení ostrova v letech 1921-1922.³³

Vznik unie přivedl vztahy s Irskem do centra britského politického dění. Zatímco dříve mohli Britové na Irsko nahlížet jako na relativně vzdálenou zahraniční zemi, od vzniku unie se jednalo o vnitřní problém, jehož soustavná potřeba řešení vybízela k pozornosti a nutila k analýze, pochopení a vysvětlení „irské otázky“. ³⁴ V tomto politickém a kulturním střetu zdůrazňovaly obě strany vlastních hodnoty, čímž nutně docházelo k odmítnutí uznání druhé strany. Tyto dvě kultury si byly zkrátka příliš blízké, aby nedocházelo k tření, ale příliš vzdálené, aby mohlo dojít k jejich propojení.³⁵

Z pohledu Britů se jednalo o nezpochybnitelnou převahu jejich síly a moci. Pro Londýn bylo jednodušší Iry „převychovat“ než se pokusit odhalit, co vlastně požadují. To ve své podstatě znamenalo, že v očích Britů spočívala jediná možná dohoda s Iry v jejich potlačení a porobení.³⁶

Povědomí o tom, co jsou Irové vlastně zač a jaké jsou jejich ambice a požadavky, čerpala převážná část britského obyvatelstva pouze z toho, co četla nebo slyšela. Jen hrstka Britů znala Irsko a jeho společenské, hospodářské a kulturní poměry z vlastní zkušenosti. Tradiční představy Britů o tom, že Irové budou vždy bojovat proti dobyvatelům, respektive landlordům, vytvářely příčiny nových konfliktů a oživovaly zakořeněné antipatie. Z těchto starých představ se rodily nové konflikty, které byly interpretované v mezích oněch historických předsudků, a ty se opět dále potvrzovaly a udržovaly. Pokusy britských politiků popřít tradiční představy nebo je označit za irelevantní vnímala veřejnost a političtí odpůrci jako zradu nebo slabost, což politickou reprezentaci nutilo naplňovat obecné „lidové očekávání“, založené toliko na oněch

³² HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 11; EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 35.

³³ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 16; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 6; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 9; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 20.

³⁴ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 17; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 18.

³⁵ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 18; LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes...*, c. d., s. 20.

³⁶ LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes...*, c. d., s. 10-11; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 19.

historických představách. Představy a předsudky byly tedy, jak vidno, často důležitější než sama skutečnost a významně ovlivňovaly britsko-irské vztahy.³⁷

Z pohledu Irů byla unie vztahem integrace a podřízení. Tato interpretace hlodala v irském vědomí a prohlubovala v nich pocit trpkosti nad vlastním postavením a posilovala touhu po získání autonomie. Unie byla pro Iry v mnoha ohledech výhodná, což si někteří z nich dobře uvědomovali. Přinášela jim řadu politických i ekonomických příležitostí.³⁸ Zastoupení Irů v britském parlamentu a přiblížení irské otázky širšímu okruhu britských politiků pomohlo Irům v účinnějším boji za samostatnost, a proto unie mohla být chápána jako nutný a žádoucí mezičlánek na cestě k nezávislosti. Ve skutečnosti však byly postoje irského obyvatelstva, stejně jako Britů, determinovány tradičními předsudky, které Irům nedovolovaly nahlížet na své postavení v unii pozitivně.

Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že až do šedesátých let 19. století byla snaha o úplné zrušení unie cílem pouhé hrstky Irů, zejména radikální skupiny zvané „Mladí Irové“ (*Young Irelanders*), sdružující se kolem nacionálně laděného časopisu *The Nation*.³⁹ Jejich ideje je přivedly k ozbrojenému povstání v roce 1848. Irská politická reprezentace i široké masy irského obyvatelstva usilovaly zprvu pouze o omezení unie ve prospěch irské samosprávy, jak tomu bylo i v případě O'Connellovy agitace *Repeal*.⁴⁰

V okamžiku, kdy se Irsko stalo součástí unie, vznikl v tehdejších britských politických poměrech dosud neznámý paradox. Irsko se stalo integrální součástí Velké Británie, avšak odlišné poměry na jeho území a smýšlení irského obyvatelstva připomínaly spíše koloniální problém než domácí scénu britského království.⁴¹ Rozporný přístup k irské otázce se projevil zejména v řízení státních záležitostí obou zemí; zatímco pro Iry byly správní záležitosti zásadní a životně důležité, pro Brity a jejich imperiální politiku mělo Irsko samo o sobě relativně malý význam. Z této skutečnosti vyplývaly také rozdíly v postojích jak irské záležitosti efektivně řešit. Zatímco zájem Irů na prosazení svých samosprávních požadavků byl evidentní, britská vláda mohla provokovat lhostejností, despektem nebo nepochopitelným odmítáním jakékoli debaty. Dosáhnout nějakého výsledku však bylo nutné, aby se uklidnili obránci zachování stávajících

³⁷ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 20- 21.

³⁸ Tamtéž, s. 21-22.

³⁹ IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 106; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 65; EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 17.

⁴⁰ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 27.

⁴¹ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 17.

poměrů zavedených zákonem o unii i ti, kteří se přikláněli k reformám.⁴² Britský parlament si v zásadě nepřál měnit dané poměry, na druhou stranu však byl pod neustálým tlakem irských požadavků, neklidu a nepokojů. Nechyběly ani protesty části Britů proti útlaku Irů, jež se ale obvykle opíraly pouze o vědomí, že útlak porušuje konstitucí daná politická a občanská práva. Tyto kritiky neměly větší vliv na mínění politické většiny a byly snadno překonány.⁴³

Pro Iry žijící ve vztahu s Brity byla jejich dominance a nadřazenost každodenní realitou, zatímco pro Brity bylo Irsko jen otázkou příležitostného zájmu. Britové se zabývali Irskem, jen pokud je k tomu přinutily okolnosti. To soustavně posilovalo představu o Irsku jako o „neřešitelném problému“ plném násilí, přičemž násilnosti byly chápány jako „nemoc“ a ne pouze jako její „příznaky“. Především násilnosti poutaly pozornost Britů, pobízely tisk, politické debaty a proslovy.⁴⁴

Zdrojem potíží byl i nedostatek spolupráce mezi administrativou v Dublinu a londýnskou vládou. Zásadní význam v záležitostech irské politické iniciativy měla rovněž postava *Chief Secretary for Ireland*, jehož osobní postoje a názory se promítaly do irských záležitostí a hlavně možnosti irské reprezentace být v těchto záležitostech slyšet.⁴⁵

Britská vláda se domnívala, že její politická rozhodnutí jsou pro Irsko výhodná, jelikož se již osvědčila v samotné Británii, kde vedla ke stabilní prosperitě. Ačkoliv byly tyto záměry ve své koncepci nesporně chvályhodné, omezovala tato rozhodnutí obava z narušení vlastnických práv Britů. Tyto politicko-ekonomické stereotypy bránily britské vládě v odpovídajícím ekonomickém zásahu či pozitivní zákonodárné iniciativě, kterou Irsko potřebovalo.⁴⁶

Fakt, že londýnská vláda vnímala irské problémy odlišně od toho, co skutečně Irové žádali, vedl na obou stranách k vyčerpání a frustraci. Britové vnímali irské počínání jako ohavné, iracionální, kruté a obstruktivní a nabývali dojmu, že s Irskem nezacházejí dost přísně. Takový postoj se jevil Irům jako arogantní, což jen posilovalo jejich

⁴² O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 22-23.

⁴³ Tamtéž, s. 23-24; LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes...*, c. d., s. 10.

⁴⁴ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 17; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 27-28.

⁴⁵ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 24.

⁴⁶ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 17; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 32-33.

představu o britské lhostejnosti, která vždy vrcholí násilným útlakem.⁴⁷ K tomu je nutné přičíst náboženské rozdíly a oboustranné lpění na minulých křivdách a máme obrázek britsko-irských vztahů v unii, nakonec fatálně a zcela zásadně poškozených v důsledku velkého hladomoru.

1.3. Velký hladomor

Pro pochopení jedné z nejtragičtější události v irských dějinách je potřeba vzít v potaz mnoho okolností, které vyústily v katastrofu obřích rozměrů. Na počátku 19. století bylo Irsko silně agrární společností, a to nikoli ze svobodné volby vycházející z optimalizace životních podmínek, nýbrž z hospodářské nutnosti. Irsko postrádalo nerostné bohatství a zejména uhlí, které bylo nezbytné pro rozvoj většiny průmyslu té doby.⁴⁸ Důsledkem této skutečnosti byla orientace na zemědělskou produkci, potravinářský a částečně textilní průmysl. To sice samo o sobě nevedlo k hospodářské krizi, ale spolu s ostatními hospodářskými a společenskými ukazateli, odsoudilo Irsko k období stagnace v hospodářství.⁴⁹ Výrazný posun v zemědělské produkci směrem k rolnictví měl dvě příčiny: trvalou poptávku, zejména z Británie, určující vysoké ceny a oprávněnou naději na vysoký výnos z akru půdy.⁵⁰

Velký dopad na společensko-sociální a ekonomickou situaci v Irsku měla válka s Francií, která skončila mírem v roce 1815. Válečná léta si vynutila v životě Irů zásadní změny. Urychlila a dokončila transformaci orientace irského zemědělství na brambory, které se ukázaly být velmi výhodnou plodinou. Díky vyšší výnosnosti a značné výživové hodnotě brambory postupně nahradily produkci obilovin a dalších plodin, které byly nadále pěstovány téměř výhradně za účelem prodeje.⁵¹ Brambory se postupně stávaly hlavní položkou na jídelníčku irského obyvatelstva a měly i funkci druhotného platidla pro námezdní zemědělské dělníky. Jejich mzda čítala zpravidla kousek půdy, na níž

⁴⁷ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 33.

⁴⁸ CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: *Past & Present*, No. 23 (Nov., 1962), s. 61.

⁴⁹ KINEALY, Ch., *This Great Calamity. The Irish Famine 1845-1852*, Dublin 1995, s. 4.

⁵⁰ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 94; LYONS, F. S., *Ireland Since the Famine*, London 1985, s. 34.

⁵¹ CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: *Past & Present*, No. 23 (Nov., 1962), s. 60; Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History, 1780-1939*, New York 1994, s. 85-6; O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991. s. 14.

mohli pěstovat brambory.⁵² Společně s citelnou inflací, což bylo nejpatrnější právě na zemědělské produkci, a zejména na cenách obilí, také docházelo k častějšímu dělení parcel, neboť jejich výnos zprvu postačoval k obživě většího počtu obyvatel.⁵³

V poválečném období při relativní hospodářské stagnaci zaznamenal demografický vývoj irského obyvatelstva značný nárůst, počet obyvatel se během prvních dekád 19. století zvýšil o více než polovinu, z 5 milionů obyvatel, které mělo Irsko na počátku století, až na asi 8,2 milionu obyvatel na počátku čtyřicátých let 19. století.⁵⁴ Jedním z významných důvodů populačního růstu byla ztráta seberegulačních mechanismů irského venkova právě v důsledku zemědělské orientace hlavně na pěstování brambor. Zatímco dříve museli synové čekat do vyššího věku na dědictví otců, aby se stali ekonomicky nezávislí, mohli uzavřít sňatek a založit rodinu, nyní hospodářství založené na produkci brambor přinášelo slušný zisk už z malého pozemku a mladý člověk se mohl brzy osamostatnit a mít rodinu daleko dříve než předchozí generace.⁵⁵

Hospodářské podmínky, ve kterých irské obyvatelstvo bylo nuceno začátkem čtyřicátých let přežívat, však zůstávaly velmi náročné, díky dlouholetému dělení půdy stále většímu množství lidí. Otcové dělili půdu mezi potomky, nájemci větších rozloh půdy pronajímali „přebytky“ dalším drobným pachtýřům, což vedlo k postupnému snižování životní úrovně obyvatelstva na hranici, kde vyprodukované plodiny stěží postačovaly pro obživu těch, kteří je pěstovali a Irové se prakticky stali zcela závislými na dostatečné úrodě brambor.⁵⁶ Náročnou situaci irského venkova navíc ztěžovala touha irských landlordů, vyrovnat se životním stylem bohatším anglickým protějškům. Rovněž irský průmysl zaznamenal díky rozmachu britského průmyslového potenciálu těžké ztráty, a to díky nedostatku konkurenceschopnosti irského průmyslu.⁵⁷

V roce 1845 došlo v důsledku nové a málo známé nemoci, plísní bramborové, k neúrodě brambor. Neúroda nebyla pouze lokální, plíseň zachvátila i Anglii a Wales

⁵² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 32; CONNELL, K. H., *The potato in Ireland*, in: Past & Present, No. 23 (Nov., 1962), s. 58, 59; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 18.

⁵³ LYONS F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 34; CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: Past & Present, No. 23 (Nov., 1962), s. 58, 59; Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History, 1780-1939*, New York 1995, s. 5; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: The Economic History Review, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 286, IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 149.

⁵⁴ CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: Past & Present, No. 23 (Nov., 1962), s. 60; Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., s. 4; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: The Economic History Review, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 279.

⁵⁵ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 35; CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: Past & Present, No. 23 (Nov., 1962), s. 61; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: The Economic History Review, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 281.

⁵⁶ KINEALY, Ch., *This Great Calamity...*, c. d., s. 4.

⁵⁷ MOODY, T. W., *The Course...*, c. d., s. 201

a stejně tak s ní měli zkušenosti ve Spojených státech a v Kanadě. V Irsku byla tato pohroma o to významnější, že obživa většiny obyvatelstva byla na úrodě brambor závislá.⁵⁸ K fatálnosti celé situace přispěl i prostý fakt, že brambory nelze skladovat jako obilí, a tudíž neúroda v takovém rozsahu měla okamžité důsledky v akutním nedostatku této základní potraviny.⁵⁹

Britská vláda na velkou neúrodu brambor zareagovala vcelku rychle a pružně. Premiér Robert Peel⁶⁰ zorganizoval materiální pomoc postiženým oblastem a nechal nakoupit značné zásoby kukuřice a obilí v zámoří. Vláda rovněž zřídila institut nouzových veřejných prací, které měly podle zásluhového modelu rozdělovat pomoc mezi potřebné. Tento způsob odpovídal britské politice založenou na tzv. chudinských zákonech (*Poor law*) z roku 1834, na které navazoval irský chudinský zákon z roku 1838 (*Irish Poor Law Act of 1838*), jež umožňovaly poskytovat chudinskou pomoc pouze v útulcích s pracovními příležitostmi. Na rozdělování pomoci a vytváření desítek tisíců pracovních míst vynaložila britská vláda v prvních letech hladomoru nemalé prostředky.⁶¹ Ve snaze uvolnit trh s obilím a umožnit prodej irských obilních zásob do Británie, tak, aby se irským rolníkům dostala do rukou potřebná hotovost pro zajištění alespoň nejnutnější obživy, rozhodl Peel zrušit tzv. obilní zákony (*Corn Laws*)⁶² v roce 1846, které pomocí vysokých cel chránily britské pěstitele před dovozem levnějšího obilí, a zajišťovali britským majitelům půdy vysoké zisky. Prolomení těchto zákonů bylo jednou z příčin, které stály torýe mocenské postavení a v čele vlády je až do roku 1852 vystřídalí whigové.⁶³

Když se neúroda brambor, která tentokrát zasáhla celé Irsko, v roce 1846 znovu opakovala, přidržela se nová vláda v čele s Johnem Russellem⁶⁴ dobové představy

⁵⁸ MASSIMO, L. V. *Populace v evropské historii*, Praha 2003, s. 172; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 56.

⁵⁹ KINEALY, Ch., *This Great Calamity...*, c. d., s. 8, 31; CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: *Past & Present*, No. 23 (Nov., 1962), s. 63.

⁶⁰ Sir Robert Peel, druhý baronet (1788-1850) – britský politik a státník, od roku 1809 poslancem, ministr vnitra v letech 1822–1827 a 1828–1830, zasadil se o vytvoření moderní koncepce britské policie. Významně se zasloužil o přeměnu strany torýů na konzervativní stranu, v jejímž čele stál v letech 1832–1846. Byl ministerským předsedou mezi lety 1834–1835 a 1841–1846. Roku 1846 prosadil zrušení obilních zákonů, většina konzervativní strany s jeho politikou nesouhlasila a dosáhla pádu jeho vlády v roce 1846.

⁶¹ MOODY, T. W., *The Course...*, c. d., s. 203.

⁶² Britské zemědělství bylo těmito zákony chráněno před konkurencí dováženého obilí ze zámoří, byly vydávány již od středověku, cla však zvyšovala cenu chleba. Od roku 1815 byla jejich platnost závažným politickým a ekonomickým problémem. Ochranná cla vyvolávala odvetná opatření na kontinentě a omezovala britský vývoz.

⁶³ FLOUD, R., JOHNSON, P., *The Cambridge Economic History of Modern Britain. Volume 1, Industrialisation, 1700-1860*, Cambridge 2004, 189.

⁶⁴ John Russell, první hrabě Russell (1792 – 1878) - britský politik a státník. Členem parlamentu od roku 1813, zastánce reformního křídla whigů, byl jedním z hlavních zastánců reformy volebních obvodů (Reform Act 1832). V letech 1835 – 1839 ministr vnitra a mezi lety 1846 – 1852 a 1865 – 1866 ministerský předseda.

o řízení národního hospodářství, vyjádřené zásadou *laissez faire*, která upřednostňovala volnou ruku trhu a považovala zásahy státu do řízení hospodářství za nesprávné a zbytečné. Vláda omezila pomoc postiženému Irsku pouze na nouzové veřejné práce a ani na jejich náklady již dále nechtěla přispívat. Celé břímě odpovědnosti za hladovějící irské obyvatelstvo vláda přenesla na místní správu a landlords, což se ukázalo jako nedostatečné.⁶⁵

Mezi Iry kolovalo přesvědčení, že Britové nechtějí Irům poskytnout pomoc, ale naopak vyřešit irskou otázku jejich „vyhubením“.⁶⁶

V roce 1847 vláda pod tíhou reality neúčinnosti dosavadních opatření přistoupila k razantnímu kroku a prolomila politiku chudinských zákonů tím, že se rozhodla zrušit nouzové veřejné práce a poskytovat pomoc přímo. Začaly vznikat vývařovny polévek, která byla rozdávána hladovějícím. Do postiženého Irska začala pozvolna proudit i dobročinná pomoc dobrovolníků ze všech koutů Velké Británie a různých charitativních společností, které vyvíjely užitečnou humanitární činnost. Mezi nejvýznamnější patřila například náboženská společnost kvakerů.⁶⁷

Britská vláda se nakonec neutěšené situace v Irsku zbavila v polovině roku 1847 tím, že rozšířila platnost chudinských zákonů a přenesla odpovědnost plně na irské úřady, přičemž náklady měly pokrýt irské daně. Tím nejvíce utrpěli landlords, kteří ve snaze zachovat pro sebe co největší prospěch, zvýšili tlak na nájemce zemědělské půdy a vyháněli je z pro landlords ekonomicky nevýhodných nájmu.⁶⁸ K tomu přispívala i tzv. čtvrthektarová klauzule, která umožňovala získat chudinskou pomoc pouze lidem, kteří nedrželi v nájmu více jak čtvrt hektaru zemědělské půdy.⁶⁹

V prvním hladovém roce utratila Peelova administrativa 8 milionů liber na podpůrnou pomoc. Na druhou stranu vládní whigové následně snížili výdaje na hladomor a celková částka vydaná na hladomor v letech 1845-1851 činila pouze 15 milionů liber. Pro srovnání, Británie vydala v letech 1853-1856 asi 70 milionů na vedení krymské

⁶⁵ LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes...*, c. d., s. 102; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 57.

⁶⁶ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 57; LYONS, F. S., *Ireland since...*, c. d., s. 43.

⁶⁷ LENGEL, E. G., *The Irish through British Eyes...*, c. d., s. 107; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 57.

⁶⁸ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 273.

⁶⁹ KINEALY, Ch., *This Great Calamity...*, c. d., s. 181

války. V době, kdy většina Irů umírala hlady, byla Británie nejvíce prosperující zemí světa.⁷⁰

Neúroda brambor se opakovala i v následujících letech a umocňovala zoufalé poměry v Irsku. Důsledky irského hladomoru byly zásadní a ovlivnily irské hospodářství, politiku i lidové smýšlení na dlouhá desetiletí. Hladomor přinesl významné změny zejména v nájemních poměrech. Nejtragičtějším následkem hladomoru byl výrazný úbytek obyvatelstva. Podle odhadů zemřelo hlady či na nemoci spojené s hladem a podvýživou asi 1,1 až 1,5 milionu Irů a více než milion se pokusil zbídačenou zemi opustit.⁷¹ V roce 1851 mělo Irsko 6,5 milionu obyvatel, kteří museli čelit doznívajícím následkům velkého hladomoru.⁷²

⁷⁰ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 57.

⁷¹ Massimo, L. V. *Populace...*, c. d., Praha 2003, s. 172.

⁷² Moody, T. W., *The Course...*, c. d., s. 208-9; Johnson, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 261.

2. DŮSLEDKY HLADOMORU

2.1. Zemědělská produkce a vývoj cen

Hladomor, který dolehl na Irsko v letech 1845 – 1850, byl nepochybně nejzásadnějším stimulem v utváření irského nacionalismu.⁷³ Urychlil změny v irské společnosti, přinesl nové trendy a zintenzivnil její problémy.⁷⁴

Pro rostoucí irskou ekonomiku konce 18. století byla produkce brambor významná nejen pro výživu domácího obyvatelstva, které bylo v letech 1750-1780 z většiny ochotno přijmout brambory za základ jídelníčku, ale také pro výkrm prasat, po jejichž mase stále stoupala poptávka.⁷⁵ Přejít na polní produkci byl celkově výhodný, jelikož podporoval nájemce, kteří zajišťovali landlordům potřebnou pracovní sílu, a zároveň jim umožňoval pronajmout si další půdu k produkci plodin na prodej, čímž si zajišťovali peníze na zaplacení nájemného. Tímto způsobem se pěstovalo především obilí, které by jinak sloužilo jako obživa. Zpravidla na menší části pronajaté půdy pěstovali zemědělci brambory pro vlastní živobytí.⁷⁶

Kolem roku 1820 začal růst populace i hospodářství ochabovat. Příčinou byla klesající poptávka po produktech irského polního hospodářství a krize samotného rolnického systému. Hospodářské situaci přitížila i britská vláda, která v desetiletích po skončení válek s Napoleonem prosazovala deflační politiku.⁷⁷ Pokles cenové hladiny zemědělské produkce se ustálil až během roku 1840, avšak ceny i tak zůstávaly pod úrovní, na níž byly začátkem 19. století.⁷⁸ Landlordi si v důsledku těchto cenových změn začali uvědomovat, že cesta k prosperitě leží v konsolidaci jejich držeb a odstranění nežádoucích nájemců. To mělo dalekosáhlé důsledky jak v období velkého hladomoru,

⁷³ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 13

⁷⁴ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., 1973, s. 34; O'FARRELL, P., *Ireland's English Question. Anglo-Irish Relations 1534-1970*, London 1971, s. 108; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 58; O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991. s. 1.

⁷⁵ CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 289; Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., s. 4-5.

⁷⁶ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 35; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 286.

⁷⁷ Ó GRÁDA, C., *Ireland: A new economic history...*, c. d., s. 5; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 94; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 13.

⁷⁸ FLOUD, R., JOHNSON, P., *The Cambridge Economic History...*, c. d., s. 207; LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 36-37.

kdy docházelo k hromadnému vyhánění nájemců z jejich půdy, tak v desetiletích po hladomoru v boji za práva nájemců.⁷⁹

Ekonomické prostředí v průběhu hladomoru i v dekáдах po něm postupně začalo určovat způsob, jakým se bude půda využívat. Jedním z nejvýznamnějších projevů tohoto vývoje bylo postupné ubývání obilných polí ve prospěch půdy pro chov dobytka. Ještě v roce 1847 se k pěstování obilí využívalo 3/4 milionu akrů půdy,⁸⁰ o 4 roky později již 1/2 milionů akrů, a v roce 1910 pouhých 48 tisíc akrů. Pokles produkce však nezasáhl všechny obiloviny rovnoměrně, např. oves a žito výrazný pokles v produkci nezaznamenaly, jelikož jich bylo potřeba pro krmení dobytka a velkou spotřebu měla výroba lihovin.⁸¹ Rovněž dramaticky poklesla rozloha orné půdy z 3,3 milionu akrů v roce 1845 až na 1 milion akrů v roce 1910. Naopak rozloha pastvin a půdy využívané k pěstování sena se po hladomoru výrazně zvýšila, v roce 1854 bylo určeno pro jeho pěstování 8,3 % agrární půdy.⁸² Důvodem této transformace byla cenová soustava, kdy trh se zemědělskými produkty byl mezi lety 1851-1870 více nakloněn zvířecímu chovu a jeho produktům, než produktům polního hospodářství.⁸³ Změna orientace v hospodářství způsobila výrazný pokles poptávky po práci.⁸⁴ Chování dobytka nebylo na rozdíl od polního hospodářství na práci tak náročné, následkem byla rostoucí nezaměstnanost, zhoršení situace a zvyšující se sociální napětí ve společnosti.⁸⁵

Nárůst světové konkurence nejen v oblasti zemědělské výroby na počátku sedmdesátých let znamenal pro málo konkurenceschopné Irsko v příštích dvaceti letech špatné časy. Ceny všeobecně poklesly, ačkoliv v případě zemědělských produktů nijak dramaticky. Světový obchod zasáhla všeobecná krize a ceny začaly opět růst teprve po roce 1896. Tento trend přetrvával až do první světové války.⁸⁶

Irské zemědělství i přes postupující industrializaci v ostatních částech Evropy zůstávalo zaostalé a nedokázalo tak dosáhnout vyšší úrovně efektivnosti

⁷⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 37.

⁸⁰ akr = 4 047m² = 0,405ha

⁸¹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 47-48; O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991, s. 3-4.

⁸² O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991, s. 7.

⁸³ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 48; O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991, s. 3-4.

⁸⁴ JOHNSON, J. H., *The context of migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 268.

⁸⁵ O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991, s. 4-5.

⁸⁶ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 48.

a konkurenceschopnosti. Bylo především exportním odvětvím, založeným na denním farmaření a na chovu dobytka na prodej do zahraničí, jež mělo stále vzrůstající tendenci.⁸⁷ Irský hovězí průmysl v druhé polovině 19. století relativně prosperoval, jelikož poptávka po masu a živočišných produktech, zejména vejcích a mléce stále rostla.⁸⁸ Export živého skotu do Británie narůstal navzdory konkurenci dovozu masa z ciziny a nízkým cenám až do první světové války. Na druhou stranu, změny v celosvětovém hospodářském vývoji vedly i v irských podmínkách k pozvolné přeměně produkce masa, kdy se na místo exportu živého dobytka vyváželo již bourané maso, jehož doprava po železnici do přístavů byla jednodušší a méně nákladná. Produkce živého skotu sice stále zůstávala důležitým odvětvím, avšak její podíl na celkové živočišné produkci se zmenšoval ve prospěch snadněji uskladnitelných komodit. Poptávka zejména britského trhu významně determinovala orientaci irských zemědělců a výběr jejich ekonomických cílů.⁸⁹

2.2. Nájem půdy

Změny v zemědělské produkci, pád cen i zvyšující se poptávka obyvatelstva po půdě v důsledku růstu zemědělsky závislé populace, kdy 2/3 populace z 8 milionů bylo závislé na zemědělství, změnil i pohled landlordů. Početné nájemnictvo bylo dříve výhodou, avšak v období velkého hladomoru se díky chudinským zákonům stalo velkou přítěží.⁹⁰ Během něj se dalo Irsko snadno charakterizovat zemědělci, kteří se zoufale a i s pomocí násilí drželi svých malých farem. V roce 1845 bylo v Irsku 24 % farem o velikosti mezi 1 a 5 akry půdy, 40 % představovaly farmy o velikosti mezi 5 až 15 akry a farmy o velikosti nad 30 akrů byly velmi vzácné, zatímco držitelů půdy menší než jeden akr bylo kolem 135 tisíc.⁹¹ V důsledku hladomoru postupně mizely dřívější malé farmy a rostl počet farmářů hospodařících na více než 30 akrech půdy. Tento trend pokračoval až do roku 1910.⁹²

⁸⁷ KINEALY, Ch., *This Great Calamity...*, c. d., s. 9-10; LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 48-49.

⁸⁸ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 94

⁸⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 48-49.

⁹⁰ CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 285.

⁹¹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 41; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 18.

⁹² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 46-47.

Byl zde však další aspekt v nájemním systému, který ačkoliv není kořenem problému, výrazně ovlivnil nástup a průběh hladomoru. Systém nájemních vztahů vycházel ze sociálního kontextu 17. století, kdy starou „rodinnou“ ekonomiku nahradilo tržní hospodářství a tím se otevřela cesta pro individuální honbu za půdou, což v relativně příznivých podmínkách přelomu 18. a 19. století umožnilo růst obyvatelstva. Zranitelnost populace spočívala v obrovském množství zemědělského proletariátu, který stále hůře nacházel možnosti obživy. Hladomor zajistil „řešení“ v mezích tehdejších možností.⁹³

Je pravdou, že landlords sledovali především profit z pronájmu své půdy, avšak ve skutečnosti nerostlo nájemné před hladomorem tak závratně a landlords v uskutečnění vypuzení neplatičů z půdy bránily překážky zákonné, finanční i morální. Příčinou nuzného života irských venkovanů byl především tlak rostoucí populace, nedostatek kvalitní půdy a horšící se situace na trhu s rolnickou produkcí, spojená s převážně extenzivním hospodářstvím na úkor intenzivního využití zemědělské půdy. Z tohoto pohledu se landlords jeví jako oběť okolností sotva méně než jejich nájemníci.⁹⁴

Hladomor byl důsledkem stavu a vývoje irské společnosti v minulých dekáдах, spíše než vinou jednotlivců či celé společenské skupiny. Mnoho landlords se dostalo do tíživých ekonomických problémů pod tíhou chudinských dávek, když v krátkém čase došlo ke snížení jejich příjmů. Ve snaze odvrátit bankrot se snažili zbavit nájemníků, za které byli odpovědní chudinskými příspěvky. K vypuzování nájemníků landlords přispěla tzv. *Gregory Clause*,⁹⁵ která vylučovala z chudinské pomoci všechny nájemníky půdy větší než čtvrt akru.⁹⁶ Kdykoliv se v tomto období objevil výraznější hladomor, mnoho nájemců dalo přednost pomoci v chudobincích. To platilo zejména o těch s nejmenší výměrou půdy, jejichž počet se za hladomoru výrazně zvýšil. V roce 1849 například opustilo své domovy přes 17 tisíc rodin (asi 90 tisíc lidí) následující rok už 20 tisíc rodin (asi 104 tisíc lidí), aby hledaly pomoc v chudobincích. Je však pravdou, že po skončení hladomoru byla čtvrtina až třetina landlords znovu přijata do nájemních vztahů.⁹⁷

Zlomový okamžik přinesl zákon o zadlužených statcích (*Encumbered Estates Act of 1849*), na základě kterého se více než čtvrtina celého Irska, přes 5 milionů akrů půdy, dostalo do rukou spekulantů a pozemkových magnátů. Tito noví statkáři se snažili získat

⁹³ Tamtéž, s. 42.

⁹⁴ LYONS, F. S., *Ireland...*, c. d., s. 41-42.

⁹⁵ Klausule byla pojmenována podle jejího navrhovatele Williama Gregoryho, poslance britského parlamentu za Dublin.

⁹⁶ KINEALY, Ch., *This Great Calamity...*, c. d., s. 23.

⁹⁷ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 43.

nadměrně vysoké nájemné a likvidovali tak poslední zbytky staré domkářské ekonomiky. Avšak nečinili tak bezhlavě, v řadě případů je rozpoznatelná tendence nových landlordů vložit kapitál do majetku, který získali, a zhodnocovat ho. Přesto však měl hladomor spolu s přetrvávající emigrací podstatný vliv na irské farmaření, a v některých případech se pro nájemce dokonce stalo ekonomické prostředí i relativně příhodné.⁹⁸

2.3. Demografický vývoj

2.3.1. Manželství a rodina

Nejvýznamnějším sociálním důsledkem rostoucí orientace zemědělské produkce na brambory byla změna v podmínkách uzavírání manželství mezi rolníky. Tradiční venkovské společnosti chránily před rychlým růstem obyvatelstva těsné vazby mezi otci a venkovskými staršími, kteří kontrolovali a sledovali majetek a jeho předávání, ať už to byla půda nebo dobytek. Děti tak musely počkat na své dědictví často i roky a až pak se mohly oženit, protože docházelo k uzavírání manželských svazků v pozdějším věku, a tím se i rodilo méně dětí.⁹⁹

Na konci 18. století však došlo právě masivním přechodem zemědělství na pěstování brambor k narušení tohoto populačního regulátoru. Mladý muž byl schopen produkcí brambor na relativně malém pozemku zajistit živobytí nejen sobě, ale i budoucí rodině, a proto byl ekonomicky schopen založit rodinu dříve. To vedlo během následujících desetiletí k výraznému nárůstu populace. Šlo o přirozenou reakci zemědělské populace na dostatek levného jídla, která vedla ke změně modelu manželství.¹⁰⁰ Příkladem byla oblast Connaught, území s nejvyšším populačním růstem,

⁹⁸ Tamtéž, s. 47; COUSENS, S. H., *Emigration and Demographic Change in Ireland, 1851-1861*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 14, No. 2 (1961), s. 281-2.

⁹⁹ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 264; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 281.

¹⁰⁰ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 35-36; JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 260; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 19.

kde se dívky vdávaly nejmladší a zároveň zde parcelace půdy dosáhla vysoké míry, 64 % farem bylo o rozloze mezi 1 a 5 akrem.¹⁰¹

Uzavírání manželství v mladším věku mělo i další výhody, které přispěly k růstu populace. Vzhledem k tomu, že neexistovala účinná státní pomoc nebo konstituovaná ochrana obyvatelstva ve stáří, nemoci nebo vdovství, nahrazovala tuto zajišťovací funkci novodobého sociálního státu velká rodina, která se o své ekonomicky či sociálně slabší členy dokázala postarat. Brzy uzavřené manželství a tedy i potenciál velké rodiny představovaly společenskou výhodu.¹⁰²

K významnému přelomu došlo na konci první poloviny 19. století. Hladomor výrazně zredukoval počet obyvatel. Těm, co nezemřeli nebo neuprchli z Irska, se výrazně snížila ekonomická soběstačnost a schopnost zajistit životní potřeby své i potenciální rodiny. Ve všech věkových kategoriích se výrazně zvýšil počet samostatně žijících osob, mužů i žen.¹⁰³

V důsledku velkého hladomoru došlo rovněž k zásadním změnám v manželském modelu. Spolu s emigrací se jedná o nejzřetelnější demografický faktor ovlivňující irskou společnost v pohladomorových letech. Počet uzavíraných sňatků se od konce první poloviny 19. století začal prudce snižovat. Původně se tento nový model omezoval pouze na nejchudší obyvatele, ale po hladomoru se rozšířil na celou zemědělskou společnost.¹⁰⁴ Dá se říci, že irská sňatečnost byla v tomto období nejnižší ve světě (manželské statistiky jsou datovány až od roku 1864). Do roku 1891 klesla sňatečnost na průměrné hodnoty 4 sňatky na 1000 obyvatel a v období těsně před první světovou válkou se pohybovala kolem 5 sňatků na 1000 obyvatel. Ze statistik je zřetelné, že manželství byla uzavírána méně a navíc v pozdějším věku. K pozvolnému nárůstu sňatečnosti pak došlo až po první světové válce.¹⁰⁵

Přesto plodnost manželství po hladomoru stále zůstávala na vysoké úrovni ve srovnání s ostatními evropskými státy. Ještě v roce 1911 činil průměr na jedno manželství

¹⁰¹ CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 280

¹⁰² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 35-36; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 280.

¹⁰³ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 45; JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 268.

¹⁰⁴ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 272.

¹⁰⁵ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 45-46.

4 živě narozené děti. Nicméně nízká sňatečnost spolu s vysokou úmrtností a pokračující emigrací zredukovala irskou populaci natolik, že v roce 1911 čítala pouze asi 4,3 milionu obyvatel. Od tohoto roku se pak situace začala stabilizovat.¹⁰⁶

Úbytek obyvatel se týkal převážně venkova. Populace ve městech v druhé polovině 19. století mírně rostla po celém Irsku ze 1,2 milionu v roce 1841, samozřejmě kromě období hladomoru, až na 1,5 milionu v roce 1911, venkovská populace však za stejné období klesla ze 7 milionů na 3 miliony. Zřetelnější pokles obyvatel byl v té části země, která se měla v budoucnu stát Irskou republikou, než v budoucím Severním Irsku.¹⁰⁷

2.3.2. Emigrace

Trvající demografický růst, nastartovaný v druhé polovině 18. století, byl v přímém rozporu s klesající hospodářskou situací první poloviny 19. století. Ačkoli se tempo nárůstu obyvatelstva od dvacátých let snížilo, populace v Irsku vzrostla z 6,8 milionu v roce 1821 na více než 8,2 milionu v roce 1841.¹⁰⁸ Hladomorem se počet obyvatel zredukoval oproti roku 1845 téměř o 2 miliony.¹⁰⁹

Na úbytku irské populace se významně podílela i emigrace. V letech 1780-1845 odešlo přes 1,75 milionu Irů hlavně do Kanady, USA a Británie.¹¹⁰ Vysoká emigrace spolu s častou neúrodou brambor, kdy pouze v letech 1816-1845 došlo 16krát k částečným nebo úplným hladomorům, byly zřejmě hlavní příčinou toho, proč se situace v Irsku nevyhrotila již dříve.¹¹¹

Tzv. velký exodus v období hladomoru představoval přirozenou instinktivní reakci na paniku, která zasáhla obyvatele, jimž se před očima zhroutil jejich tradiční způsob života. „*Vše co chceme, je vypadnout z Irska, všude nám bude určitě lépe než*

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 46.

¹⁰⁷ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 46.

¹⁰⁸ Ó GRÁDA, C., *Ireland: A new economic history...*, c. d., s. 69; CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950), s. 279; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 18-19.

¹⁰⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 46.

¹¹⁰ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 260, 266.

¹¹¹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 37-38.

tady.“¹¹² Počátek migrační hysterie začal na podzim v roce 1846. Většinou odcházeli malí farmáři, ale o rok později i větší nájemci a dokonce i obyvatelé měst. Nastala lavinová emigrace. Hlavními cíli emigrantů byla Severní Amerika, Austrálie nebo putovali přes irské moře do Británie.¹¹³ Hladomor měl rovněž zásadní psychologický účinek na vnímání emigrace mezi irským obyvatelstvem. Tradiční odpor Irů k emigraci byl narušován existenčními obtížemi již před hladomorem, avšak nyní byl zlomen úplně a lidé viděli v emigraci nejpraktičtější řešení své bídě.¹¹⁴ Změna postoje k emigraci se projevila právě v sociálním složení emigrantů. Zatímco v letech hladomoru převažovaly rodiny podléhající panice, v raných padesátých letech odcházeli především nájemní zemědělští dělníci, jelikož v důsledku hladomoru došlo k snížení objemu polního hospodářství a tím i poptávky po zemědělské pracovní síle.¹¹⁵ Právě v letech 1851-1854 byla převážná většina emigrantů mladí muži, bezzemci.¹¹⁶

V odchodu Irům významně pomáhali, především finančně, dřívější emigranti.¹¹⁷ Částka, kterou tito lidé obdrželi, dosáhla v roce 1848 celkem 460 tisíc liber a v roce 1852 už 1,4 milionu liber.¹¹⁸ V některých případech, zejména na počátku 19. století, podporovali a sami organizovali emigraci landlordi, ve snaze snížit tlak na své statky, pokud jim morální zásady bránily ve vypuzení.¹¹⁹

Emigrací v období před i po hladomoru Irové přirozeně reagovali na ekonomickou situaci země. Emigrace tím vlastně ulehčovala agrární společnosti. Během prvních dvaceti let po hladomoru, kdy přeživší obyvatelstvo, které zůstalo ve své domovině, zaznamenalo mírnou stabilizaci hospodářské situace, se počet emigrantů trvale snižoval. Nárůst emigrantů přišel znovu v sedmdesátých letech, kdy se počty emigrantů zvýšily na půl milionu během deseti let, a dalších 600 tis. lidí odešlo v desetiletí příštím. Pak nastal prudký pokles, ale emigrace nikdy úplně neustala. Nelze zjistit přesná čísla, ale odhaduje

¹¹² Tamtéž, s. 44.

¹¹³ MASSIMO, L. V. *Populace...*, c. d., s. 143.

¹¹⁴ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 261; COUSENS, S. H., *Emigration and Demographic Change in Ireland, 1851-1861*, in: The Economic History Review, New Series, Vol. 14, No. 2 (1961), s. 275.

¹¹⁵ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, In: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 268.

¹¹⁶ COUSENS, S. H., *Emigration and Demographic Change in Ireland, 1851-1861*, in: The Economic History Review, New Series, Vol. 14, No. 2 (1961), s. 275.

¹¹⁷ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 270.

¹¹⁸ COUSENS, S. H., *Emigration and Demographic Change in Ireland, 1851-1861*, in: The Economic History Review, New Series, Vol. 14, No. 2 (1961), s. 276.

¹¹⁹ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 271.

se, že mezi roky 1841-1925 odešlo 4,75 milionu Irů do USA, 70 tisíc do Kanady a více než 370 tisíc do Austrálie.¹²⁰

2.4. Sociální dopady hladomoru

Změna ekonomických podmínek v období po hladomoru, cenový vývoj a posun v orientaci zemědělské produkce měly zásadní dopad na agrární irskou společnost. Nejvýznamnějším byla revoluce v držbě půdy. Po hladomoru přinesl boj za práva nájemců a pozemková válka možnost prosazení majetkových zájmů držitelů půdy, zlepšení podmínek držby a majetkových vztahů a tím i zlepšení životního statusu irského venkovského obyvatelstva.¹²¹

Druhá polovina 19. století s sebou přinesla výrazný posun ve vnímání půdy jako prostředku nejen k zajištění životních potřeb rodiny, ale také k budoucí prosperitě a ekonomickému růstu. Od velkého hladomoru irská populace především na venkově klesala díky soustavné emigraci a nižší sňatečnosti.¹²² Lze to ale přičíst i zvýšení ekonomických nároků venkovského obyvatelstva a reakci na zkušenosti z hladových let, kdy se prostředky taktak postačující k zajištění samotné existence v „normálních obdobích“ ukázaly být v období hladomoru pro přežití zoufale nedostatečné. Tyto skutečnosti měly za následek touhu obyvatelstva po větším finančním i naturálním zajištění. Samotný hladomor však nemohl nastartovat rozsáhlejší změny v sociálně-ekonomickém chování irského venkova, protože dokud byla práva farmářů zanedbatelná a bezvýznamná, neměl nájemník žádné podněcující stimuly k tomu, aby se snažil dosáhnout lepší životní úrovně, protože jakékoli nájemníkové zlepšení znamenalo pouze zvýšení nájemného. Teprve až od chvíle, kdy bylo jeho postavení efektivně chráněno druhým zákonem o půdě z roku 1881 (*Irish Land Act of 1881*), došlo k výraznějšímu sociálnímu a ekonomickému zlepšení.¹²³

Tento legislativní počín stimuloval farmáře k rozšíření své držby, jelikož pro pasteveckou ekonomiku, která reprezentovala bohatství, bylo potřeba spíše extenzivní

¹²⁰ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 45; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 22-23.

¹²¹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 50-51.

¹²² JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 268-9.

¹²³ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 51.

hospodaření než intenzivní.¹²⁴ To platilo i pro rostlinnou produkci, kde požadavky na intenzivní využití úměrně rostly rozšiřováním rozlohy obdělávané půdy. Více půdy bylo zapotřebí i díky tomu, že v post-hladomorových letech ztratily brambory své výjimečné postavení mezi produkovánými plodinami a staly se pouze jednou z mnoha plodin, které farmáři pěstovali. To celkově vedlo k zúrodňování neobdělávané, nekolonizované půdy a částečně i půdy opuštěné během emigrace. Hlad po půdě byl trvalý a díky extenzivnímu farmaření neztratil svou naléhavost ani v důsledku poklesu počtu obyvatelstva.¹²⁵

Farmáři se snažili udržet majetek nerozdrobený a celý jej odkázat potomkům, neboť jim v paměti zůstávaly tragické důsledky tohoto dělení v čase před hladomorem. To v podstatě vymýtilo dělení majetku mezi potomky. Majetek byl rodiči předáván vždy jednomu ze synů a nemusel být nutně nejstarší, přičemž jedna z dcer byla vybavena věnem, aby si mohla vzít za muže nejlépe souseda s uspokojivým jménem, se kterým spojila rodinný majetek. Ostatním zbývalo buď emigrovat nebo pracovat na rodinném statku jako pomocná síla a zůstat tak starým mládcem nebo neprovdanou ženou a doufat v malou naději, že se rodinné majetkové poměry změní. Mimoto, sňatky probíhaly až v pozdějším věku. Syn, který měl majetek převzít, musel dlouho čekat na své dědictví, často až do pozdního stáří svého otce, pokud se vůbec dočkal, a stejně tak i dcera určená k provdání musela čekat dlouho, dokud se nenašetří na její věno.¹²⁶

V irské venkovské společnosti v době mezi hladomorem a první světovou válkou se silně projevovala snaha shromažďovat příjmy uvnitř rodiny a zajistit si tím ekonomickou nezávislost. Mnoho venkovských rodin si za dlouhou řadu let zvyklo na finanční pomoc přicházející poštou od emigrujících členů rodiny.¹²⁷ Díky nim si mohli koupit řadu věcí a přilepšit si vymoženostmi, které nabízelo město. Významný vliv měl i velký počet neprovdaných žen i mužů pracujících ve prospěch rodiny, neboť jednota rodiny zajišťovala ekonomickou i sociální výhodu. Loajálnost k otci, matce či bratrovi a sestře byla silně utužována i příkazem církve, jelikož mnoho kněží pocházelo z venkovského prostředí a ti pak horlivě podporovali tento model sociálního chování.¹²⁸

¹²⁴ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 269.

¹²⁵ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 51.

¹²⁶ Tamtéž, s. 52, JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 269, 272.

¹²⁷ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 270.

¹²⁸ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 53.

Změna způsobu farmaření měla ještě další důsledky. Typická venkovská farma druhé poloviny 19. století a počátku 20. století byla úzce svázaná s rodinnou jednotou, usilovně pracující na rodinném prospěchu. Tím došlo k zásadní změně na trhu práce. Konsolidace držby a nárůst významu pastevectví přinesly pokles poptávky po zemědělské práci námezdních pracovníků, která byla nahrazena rodinnou pospolitostí.¹²⁹ Ačkoliv je počet námezdních zemědělských sil těžko zjištělný, došlo v tomto období k jejich výraznému poklesu. Počet námezdních pracovníků se v roce 1841 pohyboval kolem 1 326 000, v roce 1881 to bylo už jen 329 000 a v roce 1911 277 000.¹³⁰

Spolu s poklesem v počtu klesala i životní úroveň zemědělských dělníků. Na jednu stranu se sice zvýšily mzdy oproti období před hladomorem více než 2krát až 3krát, ale na druhou stranu byly zemědělské práce většinou sezónní a nepravidelné a byly spojeny s dlouhými cestami za prací. Navíc farmáři již nebyli ochotni poskytovat nájemcům malá pole pro pěstování brambor, jak tomu bylo před hladomorem. Námezdní dělníci si tak nemohli plodiny pro vlastní obživu vypěstovat a museli si je kupovat, čímž se snadno dostávali do ještě větší bída. Zemědělní pracovníci se nemohli spolehnout ani na adekvátní státní ochranu proti těmto potížím.¹³¹

V některých aspektech však přece jen došlo k pozitivnímu posunu. Ve srovnání s předhladomorovými roky doznalo bydlení námezdních dělníků jisté zlepšení. Dělníci do té doby často bydleli v provizorních jednopokojových příbytcích z hlíny a jiných málo trvanlivých materiálů. Počet tohoto typu domů klesl ze 40 % v roce 1841 na 1,5 % v roce 1901. První dělnické zákony přijaté v letech 1883 a 1885 byly pokusem zvýšit standard dělnického bydlení. Mezi těmito lety a rokem 1901 bylo vystavěno velké množství domků a další byly navrženy a byly přidělovány v rámci chudinských zákonů. Ačkoliv bylo bydlení v těchto domcích o poznání kvalitnější, byl na ně uvalen vysoký nájem, proto většina dělníků žila dál v hliněných domcích nebo polorozpadlých chatrčích naprosto neodpovídajících životním potřebám.¹³²

Tato sociálně velmi slabá skupina obyvatelstva byla ve svém postavení osamocená a její potřeby společnost zpravidla ignorovala, a to i přesto, že tito lidé bez půdy představovali potencionální nebezpečí a byli zřejmou příčinou sociálního napětí

¹²⁹ JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 269.

¹³⁰ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 53.

¹³¹ JOHNSON, J. H., *Harvest Migration from Nineteenth-Century Ireland*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, No. 41 (Jun., 1967), s. 110-111

¹³² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 53-54, JACKSON, T. A., *Dějiny Irska*, Praha 1951, s. 227.

nejen na venkově, ale v celém Irsku. Představovali nebezpečí i pro rodinné farmaření jako sociální a ekonomickou jednotu irského venkova, jelikož tato jednotu dominovala v životech zemědělské populace.¹³³

Nebylo náhodou, že právě zemědělství dělníci a malí farmáři byli silně přitahováni radikálním nacionálním hnutím, zejména feniánů. Pozemková válka nakonec přinesla nájemcům jejich dlouho požadovanou ochranu, ale zájmy bezzemků zůstaly bez povšimnutí, čímž se prohloubila zášť mezi touto sociální skupinou a farmáři. Teprve až na konci 19. století začali političtí reformátoři věnovat pozornost této sociální skupině. Do té doby se však tento zemědělský proletariát zjevně sociálně stále více propadal, což vedlo k radikalizaci a revoluční orientaci této skupiny obyvatel. Skupiny bezzemků a mužů, kteří neměli vyhlídky na získání půdy, byly silně přitahovány do Dublinu, Birminghamu nebo Bostonu, kde tvořili výbušnou revoluční sociální vrstvu. Pro tuto skupinu, více než pro zbytek obyvatelstva, byla emigrace nutnou ekonomickou a sociální nezbytností.¹³⁴

2.5. Irský průmysl

Základy významných průmyslových odvětví v Irsku, především textilnictví, loděřství a pivovarnictví, byly položeny ve druhé polovině 18. století. Zejména díky ochrannářské politice posledního irského parlamentu domácí průmysl v této době expandoval. Dobře nastartovaný industriální rozvoj byl narušen především zavedením volného obchodu v rámci celého britského impéria ve dvacátých letech 19. století. Historikové mluví o tzv. deindustrializaci Irska, kterou způsobila nízká konkurenceschopnost irského průmyslu.¹³⁵ Skutečnému industriálnímu rozvoji bránila především chudoba obyvatelstva, zejména v desetiletích po hladomoru a rovněž i zbrzdující vliv pozemkového systému, což se projevilo na schopnosti obyvatelstva shromažďovat úspory, které by se staly základem pro rozvoj industrializace.¹³⁶

¹³³ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 54.

¹³⁴ COUSENS S. H., *Emigration and Demographic Change in Ireland, 1851-1861*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 14, No. 2 (1961), s. 286.

¹³⁵ GEARY, F., *Deindustrialization in Ireland to 1851: Some Evidence from the Census*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 51, No. 3 (Aug., 1998), s. 512-13.

¹³⁶ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 55; O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991, s. 9.

Nedostatek nerostných surovin, především uhlí, špatné dopravní propojení a nejistá ekonomika země zapříčinily nezájem investorů, kteří se raději nepouštěli do hazardních a málo nadějných podniků. Jedinou výjimku tvořila severovýchodní část Irska – Ulster, průmysl se rozvíjel téměř výhradně v této oblasti.¹³⁷

V Irsku existovaly vedle sebe dva typy ekonomik. První typ ekonomiky, tzv. *maritime economy* byl provozován na východním pobřeží od Belfastu po Cork s výběžkem do Limericku a Galway, tato oblast byla úzce svázána s britským námořním obchodem a byla založena na peněžních vztazích, lodní dopravě a levné pracovní síle. Tento typ ekonomiky byl propojen s druhou, tzv. *subsistence economy*, rozšířenou po zbytku země, na níž byla v čase hladomoru závislé 3/4 obyvatelstva a zakládala se na práci za naturální plnění, zejména potraviny. Právě tato dominantní část obyvatelstva zásobovala levnou pracovní silou první typ ekonomiky. Společně s malými investičními příležitostmi, neboť téměř neexistoval maloobchodní trh, převládal ve většině Irska výměnný systém.¹³⁸ Rozdíly mezi oběma ekonomikami byly výrazné, stejně tak jako byly zásadní rozdíly mezi východem a západem země, kde se tyto ekonomiky prosadily.¹³⁹

Zavedením volného obchodu v rámci celých britských ostrovů a sloučením irské a britské měny v roce 1826 byl slabý irský průmysl, hlavně plátenictví a vlnářství, který pracoval na tradičních a již zastaralých metodách, brzo přemožen konkurencí levnějších britských výrobků.¹⁴⁰ Ceny výrobků navíc snižovala levná kanálová doprava díky zavedení parníků v roce 1824.¹⁴¹ Ne všechen irský průmysl byl však touto konkurencí postižen, růst projevoval klíčový průmysl loďařský, pivovarnický a destilační a také plátenictví. Rovněž byl široce rozšířen lokální průmysl, řemeslnictví, který odrážel dovednosti a potřeby agrární společnosti. Postupem času se tato řemesla stala značně zranitelná díky konkurenci a lepší organizovanosti britských rivalů, ale do hladomoru si svůj význam zachovávala.¹⁴²

¹³⁷ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 55; Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History, 1780-1939*, New York 1994, s. 324; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 25-26.

¹³⁸ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 55-56; JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The example of Ireland in the nineteenth century*, in: Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 15, No. 3 (1990), s. 264; Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History, 1780-1939*, New York 1994, s. 41.

¹³⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 56.

¹⁴⁰ Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., 277-8

¹⁴¹ Tamtéž, s. 138.

¹⁴² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 56-57.

V desetiletích po hladomoru se postupně objem peněz v oběhu stále zvětšoval, čímž se zmenšovaly hranice mezi oběma ekonomikami. Významně k tomu přispělo budování železnice, které měla zásadní vliv na ekonomickou situaci Irska, železnice se začala budovat již v dobách hladomoru a později její výstavba přímo expandovala.¹⁴³ Přispění železnice však bylo problematické, na jedné straně umožnila snížení transportních výdajů a zpřístupnila levné zboží do vzdálenějších částí země více než dříve a současně zjednodušila irský export, zvláště skotu, za dobré konkurenční ceny. Na druhou stranu zpřístupňování venkova vedlo k jeho vyliďňování, mnoho emigrantů odcházelo do měst nebo za hranice Irska. Navíc otevření venkova levnému zboží přineslo místnímu průmyslu, zvláště pivovarnictví a mlynářství, konkurenci především z Dublinu stejně jako z Anglie, což často způsobilo jejich zánik.¹⁴⁴

Další a zcela zásadní výhodou pro ekonomický rozvoj byl po severovýchodním Irsku rozšířený tzv. ulsterský zvyk, který dával nájemníkům jistou ochranu držby, zaručoval možnost prodat zlepšení provedené na farmě a vytvořit tak si alespoň nějaké úspory, které mohli investovat.¹⁴⁵ Tento fakt byl zcela rozhodující a to zejména v počátcích rozvoje průmyslu, především textilního. Tkalcovští farmáři si své živobytí mohli zajistit kombinací zemědělského i průmyslového zisku.¹⁴⁶

V textilním průmyslu došlo v průběhu druhé poloviny 19. století k významné transformaci, kdy textilní výrobci opouštěli bavlnářství a zaměřovali se na zpracování lnu. Lněný průmysl, jako jedno z mála odvětví, prošel významnější technologickou revolucí a jako jediný měl i kořeny v irské tradici, len byl přeci jen tradiční irskou surovinou.¹⁴⁷

Hlavní roli v úspěchu *maritime economy* hrály města Dublin a Belfast, kde se soustřeďovala finanční centra, na které se vázal obchod, import a export země. V tom dominovala oblast *Lagan Valley* s městem Belfast, kde proběhla široká industrializace.¹⁴⁸ Zde převažoval loděřský průmysl, jehož počátky sahají do roku 1792, kdy do Belfastu přišli ze Skotska bratři William a John Ritchieové a založili první moderní loděnici pro

¹⁴³ Tamtéž, s. 58, Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., s. 137.

¹⁴⁴ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 58.

¹⁴⁵ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 20.

¹⁴⁶ Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., s. 31-2.

¹⁴⁷ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 63.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 60; MORGAN, T. D., *Economic Geography and the Manufacturing industry of Northern Ireland*, in: *Economic Geography*, Vol 32, No 1 (Jan., 1956), s. 82, 84; HUGHES, M., *Ireland Divided: The Roots of the Modern Irish Problem*, Cardiff 1994, s. 25-25.

budování větších dřevěných lodí. Prosperovali během napoleonských válek a jejich firma vybuďovala první parník v Irsku.¹⁴⁹

Budování lodí začalo za příhodných podmínek v roce 1853 a chopil se ho Robert Hickson, zakladatel *Belfast Iron Works*, který hledal primárně odbytiště pro své železné plechy. V Belfastu, přesněji v jeho zvlášť vyhrazené části na rozvoj loďařského průmyslu – Queen's Islandu, se začaly budovat velké lodě, jimiž se město proslavilo. Mezi jinými se zde vyráběly i velké osobní linkové parní lodě (Oceánik, Titanik).¹⁵⁰

Přes velký úspěch irského loďařství zůstávala tato oblast průmyslu až na třetím místě v jeho hospodářství, na druhém bylo textilnictví a první místo patřilo potravinářství, což potvrzovalo dominantní význam zemědělství v irské ekonomice. Významnou pozici mělo v potravinářském průmyslu druhé poloviny 19. století lihovarnictví a pivovarnictví, které mělo celosvětový věhlas a bylo založeno na dlouhé tradici. Hlavní, dodnes slavný představitel tohoto odvětví, firma *Guinness and Son*, byla založena v Dublinu v roce 1759.¹⁵¹

Zůstává nesporným faktem, že irská ekonomika byla závislá na svém bohatším sousedovi. O tom vypovídají například i obchodní záznamy vedené od 1906, kdy 4/5 irského exportu šlo do Británie a 2/3 importu přicházelo z Británie. Na jedné straně tato situace nutila továrníky udržet úzké vazby na Británii jako jistého odběratele produktů a na druhou stranu toto úzké propojení až závislost sloužilo jako jeden z hlavních argumentů irských nacionalistů.¹⁵²

2.6. Vláša a společnost

2.6.1. Irská administrativa

Irsko byla chudá a zaostalá země bez významnější podnikatelské tradice, průmyslových podniků a skutečné národní vládnoucí elity, což významně působilo na

¹⁴⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 64-65. Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., s. 295-297.

¹⁵⁰ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 66.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 67, Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History...*, c. d., s. 304, IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 115, 124.

¹⁵² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 70.

celou společnost. Třetí plochy britsko-irského soužití se od vzniku unie soustředily ve vztahu mezi irským národem a Dublinem, snažícím se jako řídicí centrum britské administrativy v Irsku udržet kontrolu nad nezkrotným národem.¹⁵³ Na první pohled se však situace ve druhé polovině 19. století od situace v první polovině lišila. Šok z unie již Irové vstřebali, imperiální parlament fungující od roku 1801 byl zaběhnutější a vazba s Británií trvalá a nepopíratelná.¹⁵⁴

Jedním z nejvýraznějších důsledků unie bylo rozpuštění irského parlamentu, díky čemuž zmizela irská samosprávná legislativa, která byla nahrazena reprezentací v obou komorách imperiálního parlamentu. Irové byli zastoupeni 4 biskupy *Church of Ireland* a 28 peery v horní sněmovně a 100 poslanci v dolní sněmovně (z celkového počtu 300 poslanců dublinského parlamentu).¹⁵⁵ Počet zpočátku odpovídal populaci Irska a později kolísal, i když počet irského obyvatelstva zvláště po hladomoru významně klesl. Irská unijní reprezentace, ať už s ní souhlasila či nikoli, se velmi rychle přizpůsobila změněné situaci. Neúspěch hnutí *Repeal* a další úpadek nezávislosti irské parlamentní strany po O'Connellově smrti (až na krátkou výjimku z počátku padesátých let spojenou s aktivitou tzv. *Independent Irish Party*),¹⁵⁶ znamenal prakticky asimilaci Irska na parlamentní úrovni.¹⁵⁷

Charakter britské vlády v Irsku se po roce 1850 nezměnil a zůstával v zásadě stále stejný, jako v době vzniku unie. Pro nedostatek účinného politického odporu proti konstitučnímu uspořádání, které pevněji poutalo Irsko ke svému dominantnímu sousedovi, k tomu nebyl ani důvod. Odpovědnost za správu Irska měl v rukou „místokráľ“ neboli lord zástupce (*Lord Lieutenant of Ireland*), avšak v průběhu 19. století rostla reálná politická moc tzv. *Chief Secretary for Ireland*, který odpovídal za irskou exekutivu. Tato politická figura začala hrát dominantní roli již záhy po vzniku unie. Funkce lorda zástupce přitom pozbyla praktického významu a stala se spíše reprezentativní pozicí, což bylo ovšem značně finančně náročné, a proto byl tento post dostupný pouze velmi bohatým aristokratům. V dalších padesáti letech po hladomoru

¹⁵³ Tamtéž, s. 70; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 21.

¹⁵⁴ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 71.

¹⁵⁵ McCAFFREY, L. J., *Irish Question...*, c. d., s. 17; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 21.

¹⁵⁶ McCAFFREY, L. J., *Irish Question...*, c. d., s. 63.

¹⁵⁷ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 71-72.

přitahovala funkce *Chief Secretary* významné britské politiky, často se vázala na místo v kabinetu.¹⁵⁸

Držitel úřadu *Chief Secretary*, který postupně převzal hlavní politické funkce irského předního reprezentanta, trávil zpravidla většinu času v Londýně, a proto byly každodenní irské záležitosti předkládány jeho zástupci, tzv. *Under-Secretary for Ireland*. Ten se stal v druhé polovině 19. století stálým úředníkem, tedy spíše apolitickým civilním zaměstnancem, důvěrně známým ve Whitehallu, než politickou figurou. Do tohoto úřadu byly vybírány osoby z různého prostředí, většinou se však jednalo o vojenské důstojníky nebo vyšší policejní úředníky. Jejich posláním bylo zejména dohlížet na výkonnou složku irské administrativy, která zajišťovala informace pro *Chief Secretary* a případně mu posloužila radou.¹⁵⁹

Jako civilní zaměstnanec byl *Under-Secretary* podřízen *Chief Secretary* a ten odpovídal formálnímu hlavnímu představiteli pro politické záležitosti Irska lordu zástupci (*Lord Lieutenant of Ireland*). Nicméně jak rostla složitost a komplexnost irské administrativy, stával se politicky mocnou osobností Irska právě *Under-Secretary*.¹⁶⁰

Ještě před hladomorem převládala snaha londýnské vlády reformovat lokální vládu směrem k prosazení centralizace. Je to patrné i na městské správě, hlavně v souvislosti s přijetím zákona *Municipal Corporations (Ireland) Act* v roce 1840.¹⁶¹ Na počátku 19. století mělo Irsko policejní sbory organizované podle hrabství, ale v polovině třicátých let se již začala formovat centrální kontrola národních bezpečnostních sil, *Royal Irish Constabulary*. Postupně se toto schéma rozšířilo na celé území Irska, kromě Dublinu, který měl od roku 1837 svou vlastní metropolitní policii, která převzala primární odpovědnost za udržování pořádku ve městě a přilehlém okolí. Jednalo se o nelehký úkol, zvláště kvůli častým výbuchům nepokojů, agrárnímu násilí nebo revolucím. *Royal Irish Constabulary* byla dobře ozbrojenou složkou irské police operující na strategických místech a v neklidných oblastech, avšak nejen že nedokázala zastavit

¹⁵⁸ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d. s. 72; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 21.

¹⁵⁹ ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 21.

¹⁶⁰ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 73-74.

¹⁶¹ Zákon reformoval městskou správu a volební obvody, předcházela mu obdobný zákon pro Anglii a Wales z roku 1835. Měl lépe reprezentovat populaci daného obvodu, přinášel jednotný systém pro celé Spojené království. V Irsku byla zrušena většina obvodů a 10 z 68 bylo reformováno. Zákon přiznal katolíkům právo podílet se na správě měst. Každý městský volební obvod byl reprezentován volenou městskou radou.

největší hrozbu dvacátých let 20. století, kterou se stala anglo-irská válka (*anglo-irish war*), ale už svým založením sama přispěla k jejímu vzniku.¹⁶²

2.6.2. Vzdělání v Irsku

V průběhu 19. století došlo v Irsku ke zlepšení v oblasti vzdělávání, zejména v důsledku převzetí státní kontroly nad irským školstvím prostřednictvím *National Board of Education*. Zpočátku brzdila rychlejší vývoj obava katolického duchovenstva z toho, že vzdělání bude zneužito jako prostředek k převychování obyvatel.¹⁶³ Klíčový ve vývoji irského školství byl rok 1831, kdy byla uzákoněna všeobecná povinná školní docházka, a následně začaly být zakládány Národní školy (*National School*). Do té doby existovaly pouze soukromé školy, bez státní podpory a kontroly, tzv. *Popular Schools* převážně zakládané protestantskými landlory, které neumožňovaly přístup irským katolickým dětem. Celkově počet škol však zaostával za reálnou potřebou. Spuštění národního systému vzdělávání mělo tyto nedostatky napravit a přes všechny kritiky skutečně dosáhlo významného posunu k lepšímu. Záměrem bylo vytvořit takové školy, které by praktikovaly nábožensky oddělenou výuku tak, aby umožnila protestantským i katolickým dětem navštěvovat jednu školu. Přes všechny ideály integrovat a smísit výuku, bylo ve skutečnosti prakticky nemožné vyhnout se konfesijním sporům.¹⁶⁴

Anglikáni se v zásadě stavěli proti konceptu smíšených škol, jelikož to znamenalo zásah proti protestantskému nástupnictví anglikánské církve.¹⁶⁵ Naopak katolíci byli na první pohled ochotni experimentovat s nábožensky smíšeným školstvím. Brzy byl ale systém narušen otevřeně projevovanou nedůvěrou hlavně ze strany arcibiskupa z Tuamu, který prosazoval nekompromisně pouze katolické vzdělání a ve smíšeném školství viděl nebezpečí náboženské převýchovy. Důsledkem byla vážná roztržka, kterou katolíci řešili odvoláním se k autoritě papeže. Ten však systém přímo neodsoudil a uložil každému biskupovi, aby ve své diecézi dohlížel na výchovu dětí ve správné víře.¹⁶⁶

¹⁶² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 75; ROVNÁ, L. A., *Kdo vládne Británii*, Praha 2004, s. 114-115.

¹⁶³ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 81-82.

¹⁶⁴ TUATHAIGH G., *Ireland before...*, c. d., s. 101; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 143.

¹⁶⁵ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 83.

¹⁶⁶ TUATHAIGH G., *Ireland before...*, c. d., s. 104-105; LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 84; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 146.

Propojení smíšeného školského systému s *National Board*, spočívalo v tom, že každá škola byla svěřena pod dohled jednomu ze jmenovaných komisařů z *National Board*, a tím si tato rada udržela vliv na školství. Tento model vypovídá o vítězství denominacionalismu, což bylo patrné i v jiných aspektech národního systému, například ve složení *National Board*. Ta byla zpočátku závislá na přízni protestantů, ale postupně se její charakter měnil ve prospěch katolíků, v roce 1860 byl už počet jejích členů vyrovnaný, tzn. 10 členů na každou stranu. Tito komisaři, tj. členové rady, byli neplacení, s výjimkou residenčního komisaře, který byl hlavou celého resortu. Ten byl jmenován lordem zástupcem, který jej mohl i odvolat a jmenovat nástupce. *National Board* spolupracovala společně s tělesem duchovních, právníků a univerzitních profesorů a její hlavní úlohou bylo spravovat finanční fondy, které jí každoročně přiděloval parlament především na úhradu platů učitelů.¹⁶⁷

Ve druhé polovině 19. století výrazně vzrostl počet Národních škol z asi 4,5 tisíc v roce 1850, na více než 9 tisíc v roce 1900. Vzrostl také počet dětí, které tyto školy navštěvovaly, zejména v důsledku snahy prosadit povinnou školní docházku zákonem, což nebylo často nedodržováno. Postupně se však situace zlepšovala, čímž docházelo k dlouhodobému a soustavnému poklesu negramotnosti. Počet dětí, které uměly jen číst, klesl z 20 % v roce 1851 na pouhých 4 % v roce 1911. Ve stejném období vzrostlo procento těch, kteří uměli číst i psát z 36 % na 84 %. Bez těchto revolučních kroků ve vzdělávání by nikdy nedošlo k položení základů moderního irského státu. Přesto je nepochybné, že velkou slabinou vzdělávacího systému bylo jeho založení na stejném základě jako anglický, který nezohledňoval rozdíly mezi oběma zeměmi. Právě potlačování národního faktoru, bylo předmětem časté kritiky tehdejších irských nacionalistů.¹⁶⁸

Ve druhé polovině 19. století výrazně pokleslo používání irštiny jako každodenního jazyka. Přispěla k tomu skutečnost, že zlepšení ekonomické situace souviselo na znalosti angličtiny. Není pravdou, že by se jednalo o soustavnou politiku vymýcení irského jazyka. Na druhou stranu byla irština pouze dobrovolný předmět, zavedený do školského systému roku 1879, dokud Gaelská liga nezačala svou agitaci za oživení jazyka. V roce 1904, kdy vrcholil tlak, aby Irsko bylo irské, umožnila *National Board* dohodu se zastánci irštiny jako oficiálního jazyka a oba jazyky se začaly vyučovat

¹⁶⁷ TUATHAIGH G., *Ireland before...*, c. d., s. 102; LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 85.

¹⁶⁸ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 88-89.

ve všech třídách.¹⁶⁹ Povzbuzení jazyka vedlo k tomu, že si *National Board* začala uvědomovat vzrůstající národní problém, kdy školy prakticky ignorovaly irskou historii, poezii, hudbu a kulturu obecně. Tento problém se stal příčinou vzniku nového typu nacionalismu a fungující systém školství začal být považován za škodlivý samotnému irskému národu. Patrick Pearse¹⁷⁰ a jiní se pokusili rehabilitovat tradici irského nacionalismu na základě mýtů, legend a příkladů významných irských osobností například Wolfa Tona atd.¹⁷¹

Střední školství v Irsku na tom bylo ještě hůře. Oproti bohatým protestantským středním školám existovala pouze hrstka katolických diecézních škol, *Royal Free Schools*, založených za Jakuba I. v Ulsteru a několik škol založených privátními beneficemi Erasma Smitha v cromwellovské době.¹⁷² Na přelomu 18. a 19. století po uvolnění trestních zákonů, nastala doba pro změnu. Kněží a učitelé mohli organizovat střední vzdělání pro své děti. Školy vznikaly především za účelem získávání kandidátů na kněžské úřady, avšak nebyla to jejich výhradní funkce.¹⁷³ Náboženský charakter středního školství byl ještě silnější, než tomu bylo na úrovni základních škol. Po většinu 19. století dohlížela na rozdělování dotací jednotlivým školám komise, složená převážně z protestantů, což znemožňovalo praktikovat účinnou a spravedlivou školskou politiku. Změnu dotací irskému střednímu školství přinesl až zákon *Educational Endowments Act of 1885*, jehož výsledkem byla reorganizace staré komise na základě náboženské rovnosti a redistribuce peněžních dotací do protestantských a katolických úřadů pro vzdělání v jednotlivých částech země. Tím se dostalo do irského středního školství více peněžních prostředků, avšak samotnou rekonstrukci vzdělání to nepřineslo.¹⁷⁴

Zakrňlost středoškolského vzdělávání v Irsku vysvětluje i pomalý rozvoj univerzitního vzdělání, což bylo opět důsledkem převládajícího konfesionalismu. Až do konce 18. století byla jediná univerzita pro celé Irsko *Trinity College* v Dublinu, založená roku 1591. Anglikáni začali přijímat jinověrce na své vysoké školy až od roku 1793, což samozřejmě nutilo presbyteriány a katolíky hledat východisko v zakládání vlastních

¹⁶⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 88.

¹⁷⁰ Patrick Pearse (1879 – 1916) – irský republikán, právník a politický aktivista. Učitel irštiny, velký kritik systému irského školství, nacionalista a aktivní člen *Gaelic League*. Jeden z vůdců Velikonočního povstání v roce 1916. Byl prohlášen prezidentem prozatímní vlády Irské republiky, vyhlášené během Velikonočního povstání. Po neúspěchu rebelie byl spolu se svým bratrem a dalšími čtrnácti vůdci povstání popraven.

¹⁷¹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 89; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 143-144.

¹⁷² TUATHAIGH G., *Ireland before...*, c. d., s. 98; LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 90.

¹⁷³ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 90; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 215.

¹⁷⁴ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 91.

vysokých škol.¹⁷⁵ Katolíci v Maynoothu a presbyteriáni se tradičně obraceli ke Skotsku, kde si vychovávali své kněží, a v roce 1810 si založili svou vlastní kolej v Belfastu, na kterou nebylo přijetí vázáno na příslušnost k víře.¹⁷⁶

Po celou druhou polovinu 19. století byla otázka irského vysokého školství integrální součástí irské politiky. Vysoké školství bylo odsouzeno ubírat se třemi cestami. Jednou z nich byla *Trinity College*, navštěvovaná výkvětem anglo-irské katolické mládeže vyšší a střední třídy. Od roku 1875, kdy bylo její směřování odsouzeno katolickou hierarchií jako nebezpečné pro víru a morálku, zůstávala tato univerzita izolovaná mimo hlavní proud irského života, opovrhovaná pro své národní požadavky a čelila sama dál všem pokusům začlenit ji do oficiálních vzdělávacích struktur.¹⁷⁷ Druhou cestou bylo vzdělávání na *Catholic University*, založené roku 1854 kardinálem Newmanem v Dublinu. Ani ta ale nepřinesla uspokojivé řešení irské vysokoškolské krize. Její úroveň byla omezená tím, že jako soukromá škola neměla nárok na financování z veřejných rozpočtů. Její existenci provázela hmotná nouze a věčné rozepře, až ji nakonec převzali jezuité, kteří ji spravovali příští čtvrt století.¹⁷⁸ Třetí cesta se otevřela v roce 1850 založením *Queen's University*, která byla vcelku úspěšná a dosáhla smíšeného vzdělávání. Sice se stále nejednalo o oficiální řešení konfesijních problémů irského vysokoškolského vzdělání, ale alespoň částečně tím bylo zabráněno dalšímu štěpení školství podle náboženství a zároveň byla vytvořena životaschopná instituce, která studenty různých vyznání sbližovala.¹⁷⁹

Přesto většina katolíků tyto školy zcela ignorovala a jen výjimečně několik jednotlivců některou dokončilo. Nová etapa vývoje irského školství započala v roce 1873, kdy Gladstone v rámci svých irských reforem představil i reformu irského vysokého školství. Chtěl založit čistě národní školu tím, že by zrušil *Queen's University* a její kolej v Galway a vytvořit jednotný univerzitní rámec škol v *Trinity College*, *Catholic University*, Belfastu, Corku a Magee. S tímto necitlivým návrhem však neuspěl.¹⁸⁰ Dalším reformátorem byl Disraeli, který byl alespoň v několika drobných změnách úspěšnější. Na základě *Educational Ireland Act* z roku 1878 došlo ke zrušení *Queen's University* a nahradila ji čistě examinátorská *Royal University*, které byly svěřeny veškeré

¹⁷⁵ TUATHAIGH G., *Ireland before...*, c. d., s. 107.

¹⁷⁶ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 93; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 92.

¹⁷⁷ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 94.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 95; JENKINS, R., *Gladstone. Portrét politika viktoriánské Anglie*, Praha 2001, s. 288.

¹⁷⁹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 96; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 212-13; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, s. 51-2.

¹⁸⁰ JENKINS, R., *Gladstone. Portrét politika viktoriánské Anglie*, Praha 2001, s. 287-289.

pravomoci a dohled nad udělováním titulů v Irsku. Současně byla reorganizována *Catholic University*, která sdružovala všechny katolické školy vyššího vzdělání.¹⁸¹

Veškeré tyto změny měly ještě daleko do národních požadavků Irů. Problémem nadále zůstávalo hledání přijatelného vztahu mezi církví a státem, ale úspěchem bylo už to, že se vytvořil základ pro sblížení všem náboženských skupin, školy získaly státní dotace, a tím se zlepšil standard a kvalita vysokého školství. Tento stav se pak pozitivně odrazil i na vývoji středoškolského vzdělávání.¹⁸²

Konečného řešení bylo dosaženo v roce 1908, kdy bylo od konceptu smíšeného školství upuštěno. *Trinity College* šla svou vlastní cestou. *Royal University* byla zrušena a převedena na dvě nové univerzity, první z nich *Queen's University of Belfast*, což byla stará *Queen's College*, vzkvétala a stala se slavnou, a druhou byla *National University of Ireland*, která měla fungovat na nekonfesijním principu, ale ve skutečnosti byla školou katolickou. Toto řešení bylo pozitivně přijímáno širokou veřejností a bylo považováno za rozumné. Ve skutečnosti se tak naplno projevil fakt přetrvávajícího rozdělení irské společnosti. Bouřlivá historie irského vzdělávání v 19. století naznačuje určité mantinely státní intervence, zvláště v oblastech dotýkajících se víry a náboženských názorů.¹⁸³

¹⁸¹ LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 96; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 90-91.

¹⁸² LYONS, F. S., *Ireland Since...*, c. d., s. 97.

¹⁸³ Tamtéž, c. d., s. 98; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 222-223.

3. IRSKÝ NACIONALISMUS

Irský nacionalismus 19. století se zrodil z potřeby Irů znovuzískat národní hrdost, důstojnost a identitu, které v předchozích staletích ztratili. Na začátku 19. století nemělo obyvatelstvo Irska ani pramalý smysl pro vlastní etnicitu.¹⁸⁴

Počátky irského nacionalismu jsou spojeny především s bojem za katolickou emancipaci ve dvacátých letech 19. století, vedeným Danielem O'Connellem. Ten dokázal mobilizovat katolíky pomocí náboženských a politických cílů a vytvořil tzv. politický nacionalismus. Až další společenský a politický vývoj irské společnosti přinesl rozvoj politického nacionalismu, na nějž navázala hnutí, ve kterých Irové a jejich političtí vůdci formulovali především politická práva (hnutí *Repeal*, *Home Rule*).¹⁸⁵

„Mladí Irové“ (*Young Irelanders*), kteří od čtyřicátých let 19. století úzce spolupracovali s O'Connellem naopak prosazovali kulturní rozměr nacionalismu a zastávali spíše cestu revolty, přičemž radikálněji ovlivňovali vytváření irské národní identity.¹⁸⁶ Tyto dva různé způsoby vyjádření nacionalistických tendencí dohromady vytvořily irské národní katolické povědomí, které Irům poskytlo ztracenou identitu a přineslo jim pocit duchovní nadřazenosti. O'Connell a *Young Irelanders* společně položili základy nacionálního hnutí Irů, jehož úspěšnější éra nastoupila ve druhé polovině 19. století.¹⁸⁷

3.1. Trestní zákony, porobení Irů a boj o emancipaci

Zásadním mezníkem v dějinách Irska byla porážka jakobitského povstání v roce 1690 Vilémem III. Oranžským, která měla dalekosáhlé důsledky pro katolické obyvatelstvo.¹⁸⁸ Protestanti využili vítězství k upevnění nadřazeného postavení ve všech

¹⁸⁴ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 3.

¹⁸⁵ MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 246; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 23.

¹⁸⁶ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970, s. 99-100; HOLLIS, D. W., *The History of Ireland*, Westport 2001, s. 92.

¹⁸⁷ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 3-4.

¹⁸⁸ Dne 12. července 1690 došlo u řeky Boyne v Irsku k bitvě mezi katolickými a protestantskými vojsky. Vítězství Viléma Oranžského je dodnes v protestantské části Severního Irska slaveno známými pochody tzv. „Oranžistů“

sférách života společnosti. Prostřednictvím tzv. trestních zákonů, které byly schvalovány v následujících letech, přišli irští katolíci nejen o politická, ale také práva občanská. Byla přijata řada protikatolicky orientovaných opatření, jež se týkala především majetkových práv (katolíci například nesměli kupovat půdu, pronajímat ji na dobu delší než 31 let, dědit majetek po protestantech a půda v dědictví musela být rozdělena mezi všechny mužské potomky), politických (neměli volební právo a nesměli zasedat v parlamentu) a omezení se týkala i výkonu některých povolání (nesměli zastávat státní úřady, právnickou profesi, stát se důstojníkem v armádě, atd.).¹⁸⁹

Protestanti jako příslušníci státem uznávané církve získali privilegované postavení a katolíci a nonkonformisté, kteří byli zcela vyloučeni z veřejného života, museli platit desátek protestantské církvi (*Church of Ireland*).¹⁹⁰ Dalším z trestních opatření byla také perzekuce katolické církve a s tím spojený nedostatek kněží a míst ke slavení mše. Katolickou církev výrazně zasáhlo přijetí zákona o vyhnanství katolického duchovenstva z roku 1697; mnoho biskupů a kněží muselo pod hrozbou trestu smrti za vlastizradu z Irska odejít. Katolické kostely, kláštery a katedrály přešly do rukou protestantů.¹⁹¹ Uplatňování trestních zákonů vůči katolické církevní hierarchii začalo polevovat od druhé dekády 18. století a následně pozvolna docházelo k plné obnově katolické církve. V roce 1782 bylo postavení katolického duchovenstva legalizováno.¹⁹²

Významné uvolnění trestních zákonů přišlo v roce 1778, kdy britský parlament přijal zákon, který zmírňoval diskriminaci katolíků tím, že umožňoval katolíkům uzavírat nájemní smlouvu na 999 let. To byl však jen počátek irské emancipace.¹⁹³ Další rušení trestních zákonů přicházelo jen pozvolna (např. zákaz smíšených manželství, zákaz zakládání katolických škol, katolíci získali volební právo omezené výší majetku, směli nosit zbraně a zastávat nižší civilní a vojenské funkce, atd.),¹⁹⁴ jelikož většina protestantů měla strach, aby to neznamenalo konec jejich politického vlivu.¹⁹⁵

¹⁸⁹ O'FARRELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 41, 45, 47; MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 249.; FERGUSON, N. N., *Platforms of Reconciliation? Issues in the Management of Battlefield Heritage in the Republic of Ireland*, in: *Scorched Earth: Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden 2007, s. 82; IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 98; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 8-9; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 17-18.

¹⁹⁰ MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 250.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 251

¹⁹² HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 65; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 18.

¹⁹³ MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 258; EDWADS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 14-15.

¹⁹⁴ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 15.

¹⁹⁵ EDWADS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 10-11; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 18.

Emancipace irské politické reprezentace se silným rozměrem patriotismu se prosadila ke konci 18. století. Do čela vlasteneckého hnutí, které směřovalo proti omezení legislativní iniciativy irského parlamentu, především proti Poyningsovu zákonu¹⁹⁶ a proti zákonu z roku 1720,¹⁹⁷ se postavil vynikající řečník Henry Grattan.¹⁹⁸ Poté co se k moci dostali whigové, kteří byli irským požadavkům nakloněni, vzdal se britský parlament v roce 1782 svého zákonodárného práva vůči Irsku a Poyningův zákon byl významně novelizován. Britské koruně zůstalo pouze právo vetovat návrhy irských zákonů. Irsko se tedy stalo formálně nezávislým královstvím, i když tvořilo s Británií personální unii.¹⁹⁹

V roce 1791 založil Theobald Wolfe Tone²⁰⁰ Společnost spojených Irů (*Society of United Irishmen*), jejímž cílem bylo prosazení parlamentní reformy, která by zcela zamezila zásahům londýnské vlády do irských záležitostí, a zároveň požadovala plné obnovení (nabytí) práv katolíků. Toto reformní hnutí nakonec vyústilo v radikální revoluční republikanismus, který kvetl především v Ulsteru. Zde se republikánské hnutí mohutně rozšířilo pod myšlenkou katolicko-protestantské jednoty, společně čelící britskému útlaku.²⁰¹ Radikalizace hnutí vyústila až v ozbrojenou revoltu v roce 1798, která byla Brity potlačena.²⁰²

Jako nesouhlas a protiváha organizaci „Spojených Irů“ byl v roce 1795 založen Oranžský řád (*Orange Order*),²⁰³ který vznikl jako reakce na krvavé potyčky v hrabství Armagh mezi dvěma tajnými agrárními spolky – *Catholic Defenders* a *Protestant Peep*

¹⁹⁶ *Poyning's Act, 1495* - Tento zákon deklaroval skutečnost, že irský parlament je podřízen anglickému. Všechny zákony, které projednával irský parlament, musely být před uzákoněním schváleny panovníkem a jeho radou. Teprve poté mohly vstoupit v platnost. Pojmenován podle sira Edwarda Poyningse.

¹⁹⁷ Podle tohoto zákona mohl westminsterský parlament přijímat zákony i pro Irsko a narušoval tak suverenitu dublinského parlamentu.

¹⁹⁸ Henry Grattan (1746 – 1820) – irský politik a patriot. Člen irského parlamentu před vznikem unie, vůdčí osobnost v boji za nezávislost irského parlamentu na konci 18. století, vynikající řečník, nesouhlasil s přijetím zákona o unii.

¹⁹⁹ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 9-10; EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 15; Šlosarčík, I., *Politický systém...*, c. d., s. 20.

²⁰⁰ Theobald Wolfe Tone (1763 – 1798) – vojenský důstojník a revolucionářský vůdce. Jeden ze zakládajících členů organizace *United Irishmen*, je považován za otce irského republikanismu. Jeden z vůdců povstání z roku 1798. Byl zatčen a odsouzen k smrti, ve vězení spáchal sebevraždu.

²⁰¹ McCAFFREY, L. J., *Irish Nationalism and Irish Catholicism: A Study in Cultural Identity*, in: *Church History*, Vol. 42, No. 4 (Dec., 1973), s. 528-9; FERGUSON, N. N., *Platforms of reconciliation? Issues in the management of battlefield heritage in the republic of Ireland*, in: *Scorched Earth: Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden 2007, s. 82-3; IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 125; BEAMES, M. R., *The Ribbon Societies: Lower-Class Nationalism in Pre-Famine Ireland*, in: *Past & Present*, No. 97 (Nov., 1982), s. 128; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 10.

²⁰² FERGUSON, N. N., *Platforms of reconciliation? Issues in the management of battlefield heritage in the republic of Ireland*, in: *Scorched Earth: Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden 2007, s. 83; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 19-20.

²⁰³ Řád pojmenovaný podle krále Viléma III. Oranžského, jehož odkaz měli členové sřežít. Hlavním cílem byla obrana a podpora protestantské víry. Při svém vzniku se jednalo o nenásilně profilovanou protestantskou společnost, jejímž hlavním krédem byl roajalismus, z čehož vyplývala povinnost chránit protestantské nástupnictví v Irsku. Symbolem řádu byla otevřená kniha a koruna, nošená v čele oranžistických průvodů, při kterých si členové každoročně připomínají vítězství Viléma III. nad Jakubem II. a jeho stoupenci v bitvě na řece Boyne.

O'Day Boys.²⁰⁴ Založení tohoto řádu vyjadřovalo odlišnou náladu v Ulsteru. Oranžský řád si dal za cíl boj proti papežství a katolickému nacionalismu, který je jako protestanty znepokojoval.²⁰⁵

Neúspěšná revoluce z roku 1798 utvrdila Brity a mnohé irské protestanty v tom, že katoličtí Irové představují hrozbu pro jejich postavení a moc v zemi.²⁰⁶ V důsledku toho navrhli ministerský předseda William Pitt ml.,²⁰⁷ lord Cornwallis²⁰⁸ (*Lord Lieutenant*) a lord Castlereigh²⁰⁹ (*Chief Secretary*) protestantským vůdcům Johnu Fitzgibbonovi,²¹⁰ hraběti hrabství Clare a dalším irským protestantským lídrům spojení Irska s Británií v unii.²¹¹ Parlament v Dublinu nejprve v roce 1799 návrh na sloučení s Británií odmítl, o rok později však britská vláda získala na svou stranu několik členů irského parlamentu a v roce 1800 irský parlament odhlasoval ztrátu legislativní nezávislosti země. Britové byli v této souvislosti napadáni za uplácení irských poslanců, jednalo se však o běžnou praxi 18. století v Irsku, stejně jako v Británii.²¹²

Trestní zákony udržovaly katolickou *gentry* a irskou střední třídu mimo vliv na mocenské záležitosti. Tito nyní museli začít bojovat za legislativu, která by jim umožnila získat křesla v dolní i horní sněmovně britského parlamentu, zastávat vládní úřady a obnovit tak sociální prestiž pro irskou komunitu.²¹³ Jako opozice vznikaly tajné radikální zemědělské spolky (tajné teroristické organizace) například *Ribbomen* nebo *Whiteboys*. Ti se nehodlali smířit se svým osudem a brali spravedlnost do vlastních

²⁰⁴ *The Battle of Diamond Hill* – bitva u Diamond Hill v roce 1795.

²⁰⁵ FERGUSON, N. N., *Platforms of Reconciliation? Issues in the Management of Battlefield Heritage in the Republic of Ireland*, in: *Scorched Earth: Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden 2007, s. 82; IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 128; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 26.

²⁰⁶ McCAFFREY, L. J., *Irish Nationalism and Irish Catholicism: A Study in Cultural Identity*, in: *Church History*, Vol. 42, No. 4 (Dec., 1973), s. 529; IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 130-2; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 20.

²⁰⁷ William Pitt the Younger (1759 – 1806) – britský politik. Od roku 1780 poslancem a v roce 1783 se stal nejmladším britským premiérem. Francouzská revoluce aktivizovala náboženské a politické problémy Irska, Pitt proto věřil, že spojení obou zemí bude řešením neklidu v Irsku, návrh na vznik unie byl přijat v roce 1800. Prosazoval zrovnoprávnění irských katolíků, proti se postavil král Jiří III. Pitt rezignoval na post premiéra v roce 1801, podruhé se stal premiérem v roce 1804 do roku 1806.

²⁰⁸ Charles Cornwallis, první markýz Cornwallis (1738 – 1805) – britský armádní důstojník (generál) a diplomat. V roce 1798 jmenován irským místokrálem a vrchním vojenským velitelem, kde ho krátce poté zastihlo irské povstání, které vedlo k přijetí zákona o unii mezi Británií a Irskem.

²⁰⁹ Lord Castlereigh (1769 – 1822), vlastním jménem Robert Steward, druhý markýz z Londonderry – irský a britský státník. V letech 1798 – 1801 zastával funkci *Chief Secretary for Ireland*. Podílel se na potlačení irské rebelie v roce 1798 a napomáhal prosazení zákona o unii z roku 1800.

²¹⁰ John FitzGibbon (1749 – 1802) – irský politik a státník. Před vznikem unie byl členem irského parlamentu a v letech 1798 – 1802 zastával nejvyšší funkci soudní moci v Irsku jako *Lord Chancellor of Ireland*. Byl povýšen do šlechtického stavu.

²¹¹ IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 134; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 16; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 8; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 11.

²¹² McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 16; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 11, 26; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 20.

²¹³ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 19.

rukou, mstili se za křivdy na nájemních zemědělciích a páchali tzv. zemědělský terorismus, zejména zapalovali stohy, mrzačili dobytek a jinak škodili těm, kdo získali farmy vypuzených nájemníků.²¹⁴

Ačkoli whigové a radikálové chtěli dát katolickým Irům větší podíl na správě země prostřednictvím reformy a sympatizovali s myšlenkou získání rovnocenného postavení mezi katolíky a protestanty, toryové podporovaní králem jakýkoli návrh na změnu v irském sociálním a ekonomickém životě neústupně odmítali a argumentovali obavou ze zmenšení protestantského postavení, jelikož změny chápali jako útok na svá práva. Byli přesvědčeni, že ústupky katolickému obyvatelstvu přinesou další irskou agitaci a podpoří nacionalismus a požadavky na nové reformy. Obávali se, že změny v Irsku přinesou ohrožení unie a tím i impéria.²¹⁵

3.2. Daniel O'Connell "*The Liberator*" a hnutí *Repeal*

Catholic Committee, organizace, která formálně reprezentovala katolické zájmy v Irsku od roku 1756, zastupovala pouze horní část sociální a ekonomické vrstvy katolického obyvatelstva a neměla kontakt s ekonomicky slabými vrstvami irských zemědělců. Teprve Daniel O'Connell dokázal do emancipace zapojit i tuto zemědělskou skupinu obyvatel a dal potlačeným a pasivním společenským vrstvám naději, získal jejich důvěru a využil jejich sílu k opravdu efektivní politické aktivitě. O'Connell využil k mobilizaci venkovanů autority přirozených vůdců katolíků, kněží, kteří zastávali funkci hlavních organizátorů hnutí.²¹⁶ Stal se architektem moderního politického nacionalismu.²¹⁷

O'Connell pocházel z rodiny irské katolické nižší šlechty. Studoval ve Francii, kde ho zastihla velká francouzská revoluce, od té doby byl odpůrcem násilí jako politické

²¹⁴ BEAMES, M. R., *The Ribbon Societies: Lower-Class Nationalism in Pre-Famine Ireland*, in: *Past & Present*, No. 97 (Nov., 1982), s. 128; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 87.

²¹⁵ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 20-1.

²¹⁶ Tamtéž, s. 21; MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 289.; MacDONAGH, O., *The Politicization of the Irish Catholic Bishops, 1800-1850*, in: *The Historical Journal*, Vol. 18, No. 1 (Mar., 1975), s. 37; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 87. QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970, s. 99, 103.

²¹⁷ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 21.

síly.²¹⁸ V této souvislosti kritizoval Theobalda Wolfa Tonea a další z jeho společnosti Spojených Irů a považoval jejich činy za bláznivé mrhání životy a majetkem, jejichž následkem došlo ke vzniku unie.²¹⁹ Sám sebe nazýval utilitaristou, odmítal zásady ortodoxních katolíků a zastával postoje liberálních osvícenců.²²⁰ Odmítal násilí a prosazoval pouze cestu konstitučních metod, které zajistí Irům civilní svobody. Zdůrazňoval, že síla veřejného názoru má větší váhu než síla fyzická.²²¹

Cílem O'Connellova snažení a jeho *Catholic Association*, kterou založil v roce 1823, bylo především politické zrovnoprávnění katolíků, kteří do té doby nemohli být voleni do parlamentu. Sám O'Connell úspěšně kandidoval v doplňovacích volbách, přestože jako katolík nemohl v parlamentu zasedat, kandidovat mu však žádný zákon nebránil. Tato demonstrace mu pomohla ukázat katolickému obyvatelstvu bezvýchodnost jejich politické situace, přičemž dokázal vstřípit irským masám základní liberálně demokratické principy, které si našly cestu do povědomí irské identity, do jinak krvavého pojetí irského nacionalismu.²²² O'Connell varoval britské politiky, že pokud nevyslyší požadavky irské emancipace, mohou očekávat, že to povede k frustraci, která se může obrátit v násilí jako způsobu řešení problémů ve společnosti.²²³

Ministerský předseda vévoda Wellington²²⁴ a sir Robert Peel byli nakonec nuceni učinit zásadní rozhodnutí. Chtěla-li vláda zachovat unii, mír a stabilitu, byli vedoucí činitelé nuceni ignorovat anti-katolické veřejné mínění a přistoupit na jednání s Iry.²²⁵ V roce 1829 byl přijat *Catholic Relief Bill*, ve kterém byli vyslyšeny požadavky katolické emancipace a katolíci tak mohli zasedat v obou sněmovnách a byli oprávněni zastávat

²¹⁸ IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 135, 139-140; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 87; EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 17-18

²¹⁹ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970, s. 100-1. McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 22; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 87; EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell...*, c. d., s. 28-29.

²²⁰ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 87. McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 23; QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970, s. 99.

²²¹ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970, s. 99; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 88-9.

²²² DAVIS, R. W., *Wellington and the "Open Question": The Issue of Catholic Emancipation, 1821-1829*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 29, No. 1 (Spring, 1997), s. 54-5; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 89; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 26.

²²³ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 89; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 83-82; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 25-6.

²²⁴ Arthur Wellesley, 1. vévoda Wellington (1769 – 1852) – britský důstojník a státník. Narodil se v Dublinu a před vznikem unie byl členem irského parlamentu. V letech 1828 – 1830 a 1834 byl ministerským předsedou za torye, následně členem horní sněmovny.

²²⁵ DAVIS, R. W., *Wellington and the "Open Question": The Issue of Catholic Emancipation, 1821-1829*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 29, No. 1 (Spring, 1997), s. 46, 53.

téměř všechny úřady²²⁶ ve Velké Británii.²²⁷ Malá pomsta britské vlády za tento ústupek se projevila zrušením 40 šilinkového volebního cenzu, čímž klesl počet katolických voličů pod jednu pětinu.²²⁸ *Catholic Association* byla současně postavena mimo zákon, přičemž nově zvolení irští poslanci byli nuceni složit přísahu věrnosti královské koruně.²²⁹

Peel a Wellington sledovali přijetím katolických požadavků udržení zákona a pořádku v celé unii a snažili se zastavit irský nacionalismus zmírněním nespokojenosti Irů. Těm však byla politická práva odpírána příliš dlouho, proto místo vděčnosti projevíli irští katolíci větší sebevědomí a požadovali další společenské změny, rovnost náboženství, práva a ochranu nájemních farmářů, rozšíření volebního práva, možnost tajné volby a zavedení vlastní samosprávy. Katolická emancipace podpořila rozvoj irského nacionalismu a zlepšila O'Connellovo postavení coby vůdce irského katolického národa. Růst katolické venkovské demokracie s nacionálními aspiracemi vedl k rozvoji irského sektářství. Protestanti se začali obávat o své postavení a velmi citlivě reagovali na růst katolických požadavků. Více než kdy dříve se stalo náboženství symbolem kulturní a politické loajality.²³⁰

3.2.1. Hnutí *Repeal* a Mladí Irové

O'Connell vstoupil do dolní sněmovny v roce 1829 a stal se její výraznou postavou. Byl mimo jiné výborným řečníkem v boji za irské zájmy.²³¹ Na začátku třicátých let se pustil do boje za odvolání zákona o unii (*Repeal*), ale jak whigové, tak toryové byli v této otázce neoblomní. V roce 1834 předložil O'Connell návrh na odvolání zákona o unii, avšak pouze jeden člen dolní sněmovny s ním vyjádřil souhlas.²³²

V dolní sněmovně se vytvořila aliance mezi irskými nacionalisty, vedenými O'Connellem, whigy a radikály proti toryům. Výsledkem bylo několik reformních návrhů

²²⁶ Kromě úřadů *Regent, Lord Chancellor, Lord Lieutenant, Lord Chancellor of Ireland.*

²²⁷ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 27-8; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 13; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 22.

²²⁸ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 89.

²²⁹ IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 152; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 27.

²³⁰ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 29.

²³¹ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 90.

²³² McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 29; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 100; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 23.

(zrušení desátku anglikánské církvi, přijetí chudinského zákona a také zákona *The Irish Municipal Reform Act*, který přiznal katolíkům právo podílet se na správě měst).²³³

V roce 1838 O'Connell oživil hnutí *Repeal* a znovu požadoval provedení významných reforem. Whigové se však stavěli proti. O'Connell se proto postavil do čela organizace *National Association*, kterou v roce 1841 nazval *Loyal National Repeal Association*, jednalo se o novou masovou organizaci na podporu hnutí za odvolání unie s významnou pomocí katolického duchovenstva.²³⁴

Do asociace se zapojili mladí talentovaní lidé, kteří v roce 1842 vydali první číslo národního časopisu *The Nation*, mezi jinými zejména Thomas Osborne Davis,²³⁵ John Blake Dillon,²³⁶ Charles Gavan Duffy²³⁷ a další. Davis byl anglo-protestant, Duffy a Dillon byli katolíci. Byli ovlivněni liberalismem a romantickým nacionalismem. Definovali národ jako něco, co stojí nad politickým státem, jako kulturní a duchovní entitu, která je tvořena historií a tradicí. Byli fascinováni keltskou minulostí Irska. Následně se k časopisu *The Nation* přidal Eugene O'Curry²³⁸ a John O'Donovan,²³⁹ kteří z keltštiny přeložili mnoho rukopisů a položili základ pro gaelská studia.²⁴⁰ Mladí žurnalisté z *The Nationu* dali kulturnímu nacionalismu přitažlivou podobu. Politický nacionalismus, který vznikl za O'Connellovi katolické emancipace, vytvářel *The Nationu* dychtivé publikum. Jeho články vyzdvihovaly duchovní kvality irských venkovanů proti materiálnímu, městskému a industriálnímu světu Británie, podporovaly obnovení irského parlamentu, který měl chránit Irsko před zanesením cizí nepřátelské kultury. Podporovali hnutí *Repeal* a věřili, že odvolání unie přinese užitek všem.²⁴¹

O'Connell sice Mladé Iry (*Young Irelanders*) do *Loyal National Repeal Association* přijal, byl k nim ale vždy trochu podezřívavý. O'Connell byl utilitaristou

²³³ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 90-2; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 35.

²³⁴ MacDONAGH, O., *The Politicization of the Irish Catholic Bishops, 1800-1850*, in: *The Historical Journal*, Vol. 18, No. 1 (Mar., 1975), s. 46-7; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 92; ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 24.

²³⁵ Thomas Osborne Davis (1814 – 1845) – spisovatel a básník. Byl jedním ze zakladatelů časopisu *The Nation* a členem organizace *Young Irelanders*.

²³⁶ John Blake Dillon (1814 – 1866) – irský spisovatel a politik. Spoluzakladatel časopisu *The Nation* a zakládající člen hnutí *Young Irelanders*. Po rozpadu hnutí uprchl do USA, po svém návratu byl zvolen poslancem britského parlamentu.

²³⁷ Charles Gavan Duffy (1816 – 1903) – irský nacionalista a politik. Jeden ze zakladatelů časopisu *The Nation*. Emigroval do Austrálie, kde se roku 1871 stal premiérem kolonie Victoria.

²³⁸ Eugene O'Curry (1794 – 1862) – irský filolog a historik, profesor irské historie na *Catholic University of Ireland*. Podporoval katolickou emancipaci a propagoval irský jazyk a historii.

²³⁹ John O'Donovan (1806 – 1861) – irský lingvista a učenec. Profesor keltského jazyka na *Queen's University*. Byl velkým sběratelem irských rukopisů a map.

²⁴⁰ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 92-3; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 38.

²⁴¹ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 110, 133-134; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 93; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 39.

sledujícím především budoucnost a na minulost, která byla tolik důležitá pro Mladé Iry, příliš nehleděl. Souhlasil s pozvednutím ducha chudých Irů tím, aby jim byla připomenuta hrdinná minulost, ale odmítal naivní romantizující nacionalismus. O'Connell také odmítal nenávidět vše anglické, jelikož neviděl v Angličanech nepřátele, ale chtěl, aby Irové spravedlivě získali všechny kulturní i technické výtoby 19. století, které Angličané užívali. Věřil, že irský nacionalismus v rámci britského impéria může existovat.²⁴²

V roce 1843 se proto O'Connell pokusil o novou kampaň. Mezi Iry a Brity totiž stále zůstávalo velké napětí díky nedořešeným problémům v otázkách chudoby, protestantské nadvlády a prosazení práv nájemců půdy.²⁴³ Premiér Robert Peel, který byl v roce 1841 už podruhé zvolen do funkce předsedy vlády, se rozhodl zabránit všemi prostředky úspěchu hnutí *Repeal* a to pomocí ústupků v jiných oblastech. Těmi chtěl paralyzovat hnutí *Repeal* a podkopat irský nacionalismus. Jeho strategie se O'Connell obával, mohla totiž vést k odmítnutí konstitučního nacionalismu a způsobit výbuch násilí.²⁴⁴ Peel získával čas a sbíral informace pro obvinění hlavních vůdců hnutí *Repeal* z podněcování ke vzpouře. Zároveň sliboval Irům nové reformy, čímž oslaboval irské nacionalistické nadšení a tím i podporu hnutí *Repeal*. V únoru roku 1844 byl O'Connell a jeho blízcí kolegové zatčeni a obviněni z podněcování ke vzpouře. Soud je odsoudil na jeden rok do vězení. V září stejného roku byli propuštěni na svobodu a stali se hrdiny, jejichž propuštění oslavovala celá země. Hnutí však bylo již nevratně poškozeno a rozvráceno dočasnou nepřítomností svých vůdců. Současně byla významně narušena důvěra v konstituční metody prosazování irských požadavků.²⁴⁵

V roce 1843 odmítli whigové, radikálové i toryové opakovaně irský požadavek na odvolání unie jako uspokojivé řešení irské otázky. Peel dokonce oslovil papeže Řehoře XVI., aby odsoudil nacionalistické aktivity kněží, čímž chtěl oslabit základní organizační strukturu asociace. Poukázal na Metternicha, který považoval irský klerikální nacionalismus za nebezpečný pro celou Evropu, zvláště pro multinárodnost habsburskou monarchii. Peel žádal od katolické církve podporu v udržení unie a sociálního klidu. Papež pak výnosem z roku 1844 doporučil katolickým kněžím v Irsku, aby se zdrželi svých politických aktivit a více se starali o duchovní povinnosti. Málomocný kněz v Irsku

²⁴² HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 86; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 40-1.

²⁴³ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 44.

²⁴⁴ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 93; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 46.

²⁴⁵ IGOE, B., *The Story...*, c. d., s. 157; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 48.

však dbal tohoto doporučení.²⁴⁶ Následně Peel zaměřil pozornost na potřeby vzdělávání irské střední třídy. Vládní návrh (*Irish Colleges Bill*) dal vzniknout třem provinciálním školám - *Queen's Colleges* v Corku, v Galway a v Belfastu, které byly organizovány na principu smíšeného nebo nenáboženského vzdělávání. Špičky duchovní hierarchie však návrh odsoudily a proti se postavil i papež. V roce 1850 se konal synod v Thurles, který zakázal katolíkům *Queen's Colleges* navštěvovat. Smíšené školství O'Connellovi nevyhovovalo, ale byl ochoten proti němu nevystupovat, jelikož si uvědomoval, že společné školství bude v zájmu katolicko-protestantské harmonie a tím i v zájmu irského nacionalismu. Mladí Irové na rozdíl od O'Connella tento typ školství vysloveně podporovali, což byl nakonec jeden z důvodů jejich vzájemného rozkolu a odchodu Mladých Irů z *Repeal Association* v roce 1846.²⁴⁷

V průběhu velkého hladomoru propukla v Irsku vlna zemědělského násilí, což v roce 1846 dovedlo Peela až k návrhu na pozastavení účinnosti *Habeas Corpus Act*. Jeho návrh přísného potlačovacího zákona zakazoval vycházení, populace by byla plně pod dohledem policie, porušení zákona a násilí mělo být trestáno 15 lety vyhnanství. Proti Peelovi se postavila většina Sněmovny lordů. Vláda padla a toryové označili rozpad konzervativní strany jako důsledek Peelovy snahy řešit irskou otázku, která začala přijetím požadavků katolické emancipace. Po Peelovi se pak už žádný britský politik nepokusil řešit irskou otázku až do nástupu Gladstona v roce 1868. Mezitím irský nacionalismus přijal podobu, která byla založena na ekonomických, politických a náboženských křivdách a Británie propásla příležitost řešit irskou otázku mírnou cestou.²⁴⁸

3.2.2. Radikalizace irského nacionalismu a krize hnutí *Repeal*

Roztržka uvnitř *Repeal Association* sice vznikla především díky zákonu o irském školství, ale třecí plochy mezi O'Connellem a Mladými Iry vznikaly také kvůli

²⁴⁶ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970 s. 104; MacDONAGH, O., *The Politicization of the Irish Catholic Bishops, 1800-1850*, in: *The Historical Journal*, Vol. 18, No. 1 (Mar., 1975), s. 48-9; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 50.

²⁴⁷ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970 s. 102, McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 51-2.

²⁴⁸ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question*, c. d., s. 54.

O'Connellově spolupráci s britskou vládou a s whigy. Mladí Irové to považovali za zradu irského nacionalismu, čímž odmítali jeho materialistickou, pragmatickou a prospěchářskou filosofii. Chtěli odstranit náboženskou otázku z nacionalismu a vytvořit společnou irskou identitu bez náboženství.²⁴⁹

V červenci 1846 vyzval O'Connell všechny členy asociace, aby veřejně odmítli revoluci jako způsob dosažení svých požadavků nebo aby z asociace odešli. Vnitřní rozpory jednotlivých frakcí asociace byly v té době již natolik zásadní, že se řada členů označujících se za Mladé Iry skutečně od asociace a tím i od O'Connella oddělila. Mezi těmi, kteří odešli, byl například Charles Gavan Duffy nebo William Smith O'Brien.²⁵⁰ Odpadlí členové založili ještě téhož roku 1846 vlastní organizaci a nazvali ji Irskou konfederací (*Irish Confederation*). Do této organizace odešlo mnoho talentů, ale O'Connellova organizace zůstávala i tak stále velmi početná a většina Irů i nadále následovala své kněžské vůdce a zůstávali loajální O'Connellovi.²⁵¹

Odchodem Mladých Irů však zavládl v hnutí *Repeal* chaos. O'Connellova spolupráce s whigy způsobila roztržku mezi irskou politickou reprezentací, čímž došlo k rozpadu irské parlamentní strany v dolní sněmovně. Rozdělení asociace v roce 1846 a hladomor způsobily oslabení celého nacionálního hnutí, což vytvořilo prostor pro Mladé Iry a jejich agresivní verzi odporu. Po O'Connellově smrti v roce 1847 zdědil jeho pozici v asociaci jeho syn John, který však neměl otcovo charisma ani jeho politického ducha.²⁵²

Hnutí *Repeal* bylo definitivně rozděleno, jednotlivé frakce stály proti sobě a i v rámci jednotlivých frakcí vládly vnitřní neshody a spory. Rozkol v národním hnutí přišel v nejméně vhodnou dobu, Irsko čekalo těžké období hladomoru - krize, která změnila irskou historii.²⁵³

²⁴⁹ Tamtéž, s. 55; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 135.

²⁵⁰ William Smith O'Brien (1803 – 1864) – irský nacionalista a vůdce hnutí *Young Irelanders*. V letech 1828 – 1831 a 1835 – 1848 byl člen parlamentu. Byl odsouzen za pobuřování v souvislosti se svou účastí na rebelii Mladých Irů v roce 1848, byl propuštěn a odešel do exilu.

²⁵¹ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970 s. 104; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 99.

²⁵² HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 100; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 59.

²⁵³ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 56.

Mezi významné vůdce Mladých Irů, kteří se v roce 1846 oddělili s dalšími od *Repeal Association*, patřil John Mitchel,²⁵⁴ první přispěvatel do časopisu *The Nation*. Mitchel mnoho názorů přejal od Jamese Fintana Lalora,²⁵⁵ příležitostného přispěvatele do *The Nationu*, který chtěl nejprve vyřešit agrární otázku, která byla podle něj přednější než odvolání unie a požadavek samostatného irského parlamentu. Vyzdvižením potřeb agrárního obyvatelstva chtěl vytvořit základ pro masové nacionální hnutí. Irský nacionalismus se podle jeho názoru mohl udržet pouze na masové podpoře agrárního obyvatelstva, avšak ve svých myšlenkách zároveň odmítal morální sílu masové agitace a posmíval se O'Connellovi. Doporučoval agitaci proti nájemnému, zničení landlordismu a paralyzování britské vlády v Irsku.²⁵⁶

S touto strategií Lalora a Mitchela nesouhlasili O'Brian ani Duffy, kteří doufali, že se k nacionálnímu hnutí připojí i irští protestanti. Duffy se snažil vytvořit nezávislou irskou parlamentní stranu, která by poukazovala na nespravedlnosti v Irsku, neměl však valného úspěchu. Britská vláda i veřejnost zůstala k reformám nepřátelská. Jako zoufalé východisko následovaly obstrukce práce britského parlamentu, pro něž byli nakonec irští poslanci z jednání parlamentu vyloučeni.²⁵⁷

Pro neshody s Duffym a O'Brianem se Mitchel rozhodl *The Nation* opustit a založil vlastní týdeník s názvem *The United Irishmen*. Ten vyzýval čtenáře k přípravě revoluce a hromadění zbraní. Jeho cílem bylo vytlačení Britů z Irska, ustavení irské republiky a zrušení landlordismu. Tato frakce Mladých Irů našla inspiraci ve francouzské revoluci Ludvíka Filipa, ale i jinde v Evropě, kterou právě zachvátil revoluční rok 1848. Plni nadšení a optimismu přesvědčili i ostatní a uskutečnili propojení konfederace s Mitchelem a Duffym.²⁵⁸

The Nation se stal militantními novinami, vyzývajícími k revoluci. Britové chtěli zabránit výbuchu revoluce, a proto v květnu 1848 zatkli jejich představitele. Pokus uvěznit je za pobuřování a rozvratnou činnost nevyšel, byla jim však prokázána vlastizrada a redakce časopisu *The Nation* byla uzavřena. Povstání tak bylo odloženo.

²⁵⁴ John Mitchel (1815 – 1875) – irský nacionalista, advokát, politik a novinář. Přispívatel časopisu *The Nation* a *The United Irishman*. Aktivně se podílel na rebéliích z roku 1848, byl odsouzen za vlastizradu a deportován do pracovní kolonie v Austrálii, kde napsal stěžejní spis irského nacionalismu *Jail Journal*, jenž odsuzuje britskou politiku a vyzývá k radikálnějším projevům nacionalismu.

²⁵⁵ James Fintan Lalor (1807 – 1849) – novinář, spisovatel a revolucionář. Významný přispívatel časopisu *The Nation*. Aktivně se podílel na rebéliích z roku 1848. Jeho práce inspirovaly další vůdce irského nacionálního hnutí.

²⁵⁶ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 117-118; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 100; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 59-60.

²⁵⁷ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d. s. 100; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 60.

²⁵⁸ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 61.

Protestantští Irové se vůbec nezapojili a katolické duchovenstvo zůstávalo vůči aktivitám Mladých Irů spíše nepřátelské.²⁵⁹ Uvěznění Duffyho a dalších Mladých Irů, uzavření redakce *The Nationu* a pozastavení účinnosti *Habeas Corpus Act* dohnalo Mladé Iry v červenci roku 1848 k pokusu o revoluci, na kterou nebyli připraveni. Bez potřebné materiální podpory a silného vedení byla snadno potlačena. Špatně vyzbrojení, hladoví a necvičení venkované byli vzápětí po vypuknutí revoluce poraženi. Spíše než o revoluci tak šlo o vzpuru organizovanou nadšenými a v boji nezkušenými intelektuály.²⁶⁰

Mladí Irové sice v roce 1848 prohráli bitvu, ale jejich emocionální a intelektuální odkaz irskému nacionalismu byl pro budoucnost velmi důležitý. Hrdinové roku 1848 dali inspiraci dalším generacím nacionalistů, ať už feniánů, členů hnutí *Home Rule*, nebo organizací *Gaelic League* nebo *Sinn Féin*. Podle jejich odkazu bylo v roce 1858 založeno v USA *Fenian Brotherhood*, v Irsku její sesterská organizace nesla název *Irish Republican Brotherhood*.²⁶¹

3.3. Nezávislá irská strana

Po neúspěšné revoluci v roce 1848 chyběla irské politické reprezentaci vůdčí osobnost a jednotný politický postup. Konsolidace politických sil nastala na začátku padesátých let. Velký hladomor přinesl do centra zájmu především zemědělskou otázku Irska. Irská politická činnost se soustředila především kolem Duffyho, který spolu s dalšími kolegy navrhoval vznik nezávislé irské parlamentní strany, která by především prosazovala záležitosti práv nájemníků, nikoliv však na radikální úrovni, jak to chtěl Lalor. Věřili, že agrární otázka dokáže spojit protestanty i katolíky a překonat staré předsudky a animozity a vytvoří společnou cestu irského nacionalismu. Snaha Duffyho o diskusi nad agrární otázkou, metodami a taktikou prosazování reform vedla ke vzniku *Tenant Right League* v roce 1850. Jejím cílem byla tzv. tři „F“, tj. *fair rent*, tzn. spravedlivé nájemné stanovené na základě nezávislého ocenění, *fixity of tenure*, tzn.

²⁵⁹ QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970 s. 105; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 100; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 61.

²⁶⁰ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921. A Commentary on Anglo-Irish Relations and on Social and Political Forces in Ireland in The Age of Reform and Revolution*, London 1975, s. 82; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 100.

²⁶¹ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 138-139; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 62.

ochrana nájemců proti svévolnému vypuzení, a *free sale*, tzn. právo nájemců, kteří platí nájem, prodat své investice vložené do farmy (zejména meliorace a další vylepšení a zhodnocení), když ji opouští.²⁶²

Liga za práva nájemců (*Tenant Right League*) povzbudila mnoho irských poslanců k tomu, aby se přihlásili k myšlence nezávislé irské strany a slíbili voličům, že nepodpoří žádné vládní návrhy, které by se neslučovaly s programem ligy. V červenci 1852 svolala liga summit, kde se 48 irských poslanců zavázalo k politické nezávislosti a podpoře práv nájemníků. Sami se prohlásili za Irskou nezávislou parlamentní stranu. Tzv. *Independent Irish Party*, známá též jako Papežova kapela (nebo jako *Irish Independent Opposition Party* nebo *Irish Brigade*) existovala do roku 1858 a úzce spolupracovala s ligou.²⁶³ Označení Papežova kapela si vysloužila pro svůj postoj k církevním poplatkům. V roce 1850 jako následek irské katolické emancipace a uznání katolických práv dal papež Pius IX. vytvořit v Irsku diecézní církevní strukturu, na základě níž nechal vybírat desátky. Britská vláda se proti tomu postavila zákonem *Ecclesiastical Titles Act* z roku 1851, který vybírání desátků zakazoval.²⁶⁴

Duffy stanul v čele Nezávislé irské strany, jejíž členové se zavázali nepřijmout v britské administrativě žádný úřad. Krátce po všeobecných volbách v roce 1852 však dva členové strany porušili svou nezávislost a přijali úřady v koaliční vládě lorda Aberdeena.²⁶⁵ Toto přeběhlictví podpořil dublinský arcibiskup Paul Cullen,²⁶⁶ který prosazoval součinnost s Aberdeenovou vládou na reformách irského školství, a uvítal proto v jejích řadách irské zástupce. Samotný Duffy však viděl v přeběhlictví a podpoře Cullena zradu, v důsledku které se Nezávislá irská strana rozpadne.²⁶⁷

Přeběhlictví a postoj některých biskupů skutečně přispěly k rozpadu Nezávislé irské strany, jak předpokládal Duffy. Ve volbách v roce 1859 zvítězilo 57 irských poslanců, kteří zastávali konzervativní prolandlordské postoje. V roce 1858 se hlásilo k nezávislým irským reprezentantům již jen 12 poslanců a o rok později se většina z nich

²⁶² HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 100-1; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 62.

²⁶³ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 118-118; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 63.

²⁶⁴ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 90, 119; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 101.

²⁶⁵ George Hamilton-Gordon, čtvrtý hrabě Aberdeen (1784-1860) – britský politik a landlord. V letech 1852 – 1855 ministerský předseda. Vedl Británii v Krymské válce proti Rusku; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 101.

²⁶⁶ Paul Cullen (1803 – 1878) - katolický arcibiskup v Dublinu. První irský katolický duchovní, který se stal kardinálem. V letech 1832 – 1850 byl rektorem na *Irish College*. Výrazně zasahoval do politického dění v Irsku. Odsoudil rebelii Mladých Irů z roku 1848 a vytrvale bojoval proti feniánům.

²⁶⁷ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 64.

přihlásila k liberální straně.²⁶⁸ Byly tu i další důležité faktory, které k rozpadu přispěly. Aberdeenova vláda se těšila podpoře ulsterských nájemních farmářů, naproti tomu vzpomínka na hladomor zase vytvořila pouto solidarity mezi severovýchodními Iry. Pokles populace způsobený vysokou úmrtností a emigrací v období hladomoru i po něm, následná léta dobrých úrod a růstu cen zemědělských výrobků přispěly ke zvýšení standardu ve výživě irského obyvatelstva i jeho bydlení. Otázka nájemního práva byla do jisté míry zatlačena do pozadí střety, které vyvolávaly náboženské rozdíly a animozity. Ty bránily ve společné cestě k prosazování omezení landlordské ekonomiky a sociálního systému.²⁶⁹

3.4. Fenianismus

Hladomor institucionalizoval a urychlil tempo emigrace jako východiska velké části irské populace z chudoby. Od roku 1848 do roku 1891 emigrovalo do USA přes 3 miliony Irů a mnoho dalších, zcela nepřipravených na industriální městský život, odešlo do anglických měst. Irští emigranti dělali fyzicky náročnou nebo „podřadnou“ práci, např. budovali železnice, pracovali v dolech, kopali kanály nebo myli nádoby a posluhovali v domácnostech vyšší a střední třídy. Irové byli levnou pracovní silou, která konkurovala domácím pracujícím, což americká i britská veřejnost vnímala negativně.²⁷⁰

V roce 1858 založili John O'Mahony²⁷¹ a Michael Doheny²⁷² v New Yorku Feniánské bratrstvo (*Fenian Brotherhood*), v témže roce založil James Stephens²⁷³ irský protějšek této organizace - Irské republikánské bratrstvo (*Irish Republican Brotherhood – IRB*). Všichni tři muži byli veteráni nevydařené revoluce roku 1848. Americká organizace byla pojmenována O'Mahonym podle Fianny z irských starodávných ság.

²⁶⁸ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 65.

²⁶⁹ O'Farell, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 119, 39; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 65.

²⁷⁰ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 68.

²⁷¹ John O'Mahony (1816 – 1877) – galský učenec a politik. Byl jedním z vůdců povstání Mladých Irů v roce 1848 a po neúspěchu rebelie emigroval do USA. V roce 1860 se stal jedním ze zakladatelů *Fenian Brotherhood* v USA.

²⁷² Michael Doheny (1805 – 1863) – irský politik a spisovatel. Přispíval do časopisu *The Nation*. Podílel se na povstání *Young Irelanders* v roce 1848. Po neúspěchu rebelie emigroval do USA, kde působil jako právník a voják ve *Fenian Brotherhood*.

²⁷³ James Stephens (1825 – 1901) – irský republikán a revolucionář. Jeden z vůdců povstání Mladých Irů v roce 1848. Po neúspěchu rebelie strávil několik let v exilu v Paříži. V roce 1857 byl jedním ze zakládajících členů *Irish Republican Brotherhood* a aktivně se podílel na rozvíjení spolupráce IRB se sesterskou organizací *Fenian Brotherhood* v USA.

Fenianismus se záhy stal populárním označením pro republikánské tendence radikálnější povahy v Irsku, Británii i USA. Stephens byl hlavou irského a britského republikánského hnutí, O'Mahody hnutí amerického. Tisíce mladých irských mužů po celém Irsku, Británii, USA i Kanadě se v následujících letech stalo členy těchto společností.²⁷⁴

IRB byla tajná republikánská organizace, jejímž cílem bylo vytvoření demokratické irské republiky. Zajišťovala mnoha lidem jakousi rekreační aktivitu v zemi, kde byl styk mezi lidmi značně omezen. Feniáni v USA organizovali pikniky s jídlem a obdobné společenské akce, přičemž zpočátku se jednalo spíše o zábavu pracující třídy. Fenianismus byl zcela odlišný od O'Connellovy katolické emancipace či agitace Repeal, republikáni zcela přehlíželi ekonomické a sociální problémy. Od O'Connella a Mladých Irů přejali přesvědčení, že nacionalismus stojí nad náboženstvím a třídními rozdíly. Věřili, že demokratická republika bude všelékem na irské problémy.²⁷⁵

William Smith O'Brien a John Martin,²⁷⁶ kteří se vrátili z australského vyhnanství, oponovali fenianismu stejně jako jiní „osmačtyřicátníci“, odmítali jej a spojovali ho s agrárními teroristickými organizacemi, jako byli Ribonmani. Největším nepřítelem republikanismu byl kardinál Paul Cullen, vůdce římské katolické hierarchie. Omítal tajný charakter IRB a její revoluční strategii. Považoval je za nebezpečné sekularisty. Někteří kněží však měli k republikánům blízko.²⁷⁷ Americká občanská válka aktivity fenianů přerušila, ale po jejím skončení se do Irska infiltrovali muži, kteří sloužili v amerických armádách a cvičili v boji ostatní feniány a členy IRB. Stephens plánoval povstání na rok 1866, ale frakční spory v americké organizaci měly za následek zastavení dodávek zbraní. Spor byl urovnán smlouvou, uzavřenou ve Philadelphii v roce 1865, kde feniáni přijali novou vnitřní strukturu organizace. Hlavou hnutí se stal prezident, který byl odpovědný všeobecnému kongresu, jenž se skládal ze senátu a *house of delegates*. Prezidentem byl zvolen O'Mahony, který se chtěl soustředit na revoluční aktivity v Irsku,

²⁷⁴ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 138-139; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 101; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 70.

²⁷⁵ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 102; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 70.

²⁷⁶ John Martin (1812 – 1875) – irský nacionalista a politik. Jako protestant prosazoval nenásilný boj za práva farmářů. Byl organizátorem hnutí *Tenant Right League* a irským poslancem za hnutí *Home Rule*.

²⁷⁷ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 96, 141; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 102-3.

zatímco vůdce senátu plukovník William R. Roberts²⁷⁸ trval na tom, aby byla provedena invaze a dobytí Kanady. Irské záležitosti chtěl přenechat Stephensovi.²⁷⁹

Vzhledem ke špatnému vyzbrojení Stephens povstání odložil. Mezitím však britští špehové našli dokumenty prozrazující plánované povstání a zatkli významné feniánské členy, např. Charlese Kickhama,²⁸⁰ Jeremiaha O'Donovana Rossu²⁸¹ (zakladatel organizace *Skibereen Phoenix society*, která se spojila s IRB v roce 1858), Thomase Clarka Lubyho,²⁸² Johna O'Learyho²⁸³ a další. Do vězení šel i Stephenson, pro něhož však John Devoy²⁸⁴ zorganizoval útěk. Následně se Stephenson pokusil urovnat spor mezi americkými feniány, ale jako komplikovaná osobnost konflikt spíše podpořil, než ukončil.²⁸⁵

Britské úřady byly překvapeny přítomností amerických feniánů na britském území. Odvetou bylo pozastavení účinnosti *Habeas Corpus Act* a zadržení mnoha prominentních republikánů. V březnu roku 1867 však přece jen malé množství špatně vyzbrojených venkovanů zahájilo proti Britům ozbrojené povstání. Akce neměla žádnou šanci na úspěch a *Royal Irish Constabulary* ji snadno a rázně potlačilo. Incident však posílil profeniánské postoje. V září roku 1867 byl v Manchesteru při převozu dvou feniánů, které se pokusila osvobodit feniánská jednotka, zabit policista.²⁸⁶ Tři feniáni byli obviněni z vraždy a během jejich procesu zachvátila Británii protiirská hysterie. Obvinění byli odsouzeni k smrti, což z nich udělalo v očích mnoha Irů mučedníky a současně to vyvolalo u irského obyvatelstva zlost a vztek na nespravedlnost britských soudů.

²⁷⁸ William Randall Roberts (1830 – 1897) – důstojník, diplomat a politik. V roce 1849 emigroval do USA a stal se feniánem. Byl jedním z vůdců vpádu feniánů do Kanady v roce 1866. V letech 1871 – 1875 byl poslancem Kongresu USA.

²⁷⁹ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 103; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 70-1.

²⁸⁰ Charles Joseph Kickham (1828 – 1882) – irský revolucionář, spisovatel a žurnalista, fenián. Přispívatel časopisu *The Nation*. Podílel se na povstání Mladých Irů v roce 1848. Byl presidentem nejvyšší rady *Irish Republican Brotherhood* v letech 1873-1882.

²⁸¹ Jeremiah O'Donovan Rossa (1831 – 1915) – fenián a prominentní člen IRB. Jako zakládající člen *Irish Republican Brotherhood* byl několikrát vězněn a po amnestii v roce 1870 odešel do USA, kde působil v *Clan na Gael* a *Fenian Brotherhood*. Po smrti bylo jeho tělo převezeno do Irska, kde se v Dublinu konal demonstrativní pohřeb na podporu irské nezávislosti.

²⁸² Thomas Clarke Luby (1822 – 1901) – irský revolucionář a žurnalista. Zakládající člen *Irish Republican Brotherhood*. Přispívatel časopisu *The Nation* a později časopisu *Irish People*. Po nezdařeném povstání IRB v roce 1865 byl zatčen a vězněn až do roku 1871, poté odešel do USA, kde se věnoval novinářině pro různé irské noviny.

²⁸³ John O'Leary (1830 – 1907) – irský separatista a feniánský vůdce. Byl konstitučním monarchistou, nikoli republikánem. Kvůli svému zapojení v *Irish Republican Brotherhood* byl několikrát vězněn a strávil řadu let v exilu v Paříži. V letech 1885 – 1907 byl prezidentem IRB.

²⁸⁴ John Devoy (1842-1928) – nacionalistický vůdce, voják a fenián. Člen IRB, rekrutoval feniány z řad vojáků britské armády. V listopadu roku 1865 zorganizoval útěk Jamese Stephense z vězení, následně organizoval útoky feniánů z vězení v Irsku, USA i Austrálii. Zorganizoval setkání Davitta, Parnella dalších významných feniánů v Paříži, při kterém byla domluvena spolupráce na *New Departure*.

²⁸⁵ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 103; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 72.

²⁸⁶ O'DAY, A., *Irish Home Rule, 1867-1921*, New York 1998, s. 24; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 160; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 224.

Biskupové a kněží založili *Amnesty Association* za zmírnění trestů uvězněných feniánů. Odo Russel, britský zástupce ve Vatikánu nakonec přesvědčil papeže, aby IRB veřejně odsoudil, to však naopak vyvolalo ještě více sympatií s feniány. Vůdcové feniánů využili příznivého postoje veřejnosti, sesadili Stephense i O'Mahonyho a reorganizovali obě republikánské organizace.²⁸⁷

Od roku 1870 však byl již tento surový fenianismus na ústupu a do popředí se začalo dostávat hnutí za *Home Rule* jako konstituční vyjádření irského nacionalismu.²⁸⁸ Feniáni neměli žádný pevný program, pouze požadovali nastolení republiky prostřednictvím rebelie. Jejich snaha vytvořit republiku a vlastní irskou správu vyjadřovala touhu po sociální nápravě a zrušení landlordismu, který ztělesňoval britskou nadvládu. Její svržení a nastolení republiky mělo přinést sociální spravedlnost.²⁸⁹

Ačkoliv byla revoluce v roce 1867 neúspěšná, hnutí samotné mělo dlouhodobý vliv. Přesvědčilo britskou vládu, aby se snažila o konstruktivní a liberálně unionistickou politiku vůči Irsku (konstruktivní unionismus). Británie na krizi vyvolanou feniány odpověděla balíkem reforem, které pomohly vyřešit nejpálčivější otázky v Irsku.²⁹⁰

Fenianismus byl potlačen a nahrazen nacionálním hnutím pod kontrolou umírněné (většinou katolické) střední třídy, která prosazovala reformy ve Westminsteru. Porážka feniánského povstání otevřela cestu ke konstitučnímu řešení irské otázky. Do popředí se dostal boj za *Home Rule*. V Americe vyvolala porážka revoluce reakci extrémních nacionalistů, kteří založili novou tajnou organizaci *Clan na Gael* označovanou také jako *United Brotherhood*.²⁹¹

²⁸⁷ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 72; O'Day, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 24.

²⁸⁸ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 72.

²⁸⁹ O'Farrell, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 91; O'Day, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 22-23.

²⁹⁰ O'Day, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 23.

²⁹¹ Lyons, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 160.

4. FORMOVÁNÍ MYŠLENKY IRSKÉ AUTONOMIE

Britský parlament se snažil irský nacionalismus v mnoha jeho aspektech zastavit a potlačit. Upřímný zájem na vyřešení irské otázky projevil až Gladstone.²⁹² V britské společnosti existoval hluboce zakořeněný odpor vůči Irům. Gladstonova snaha řešit irskou otázku a uvést v soulad irské požadavky s domácími a imperiálními zájmy čelily tvrdému odporu a nenávisti britské veřejnosti i odporu uvnitř jejich politických stran. Navíc tyto snahy přinesly mnohdy dramatické momenty v historii 19. století a začátku 20. století. Příkladem je situace v letech 1910-14, kdy byl nakonec přijat návrh zákona o samosprávě, jehož důsledkem však byla občanská válka.²⁹³

4.1. Gladstone a jeho reformní politika

Fenianismus v zásadě nepředstavoval pro britskou vládu významnější hrozbu, přispěl však nezanedbatelnou měrou k tomu, že se britská administrativa začala zabývat irskými reformami.²⁹⁴ Koncem roku 1868 zvítězila ve všeobecných volbách liberální strana, která získala 382 křesel, z nichž 65 obsadili irští poslanci. Konzervativci získali 276 křesel.²⁹⁵ Strana pod vedením Williama Gladstona sjednotila whigy, radikály a *peelisty*²⁹⁶ v efektivní politickou stranu. William Gladstone se postavil se do čela britské vlády a s jeho nástupem k moci se do centra pozornosti britské politiky dostala irská otázka.²⁹⁷ "My mission is to pacify Ireland."²⁹⁸ Prohlásil v prosinci 1868 Gladstone poté, co obdržel žádost od královny, aby sestavil vládu.

Gladstone se v řešení irské otázky v mnoha ohledech shodoval se svým politickým učitelem a vzorem Robertem Peelem. Byl přesvědčen, stejně jako Peel, že pro

²⁹² McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 5; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 15-16

²⁹³ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 8.

²⁹⁴ Lyons, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 141.

²⁹⁵ O'Day, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 25.

²⁹⁶ Peelisté (*angl. peelite*) – frakce britské konzervativní strany existující od roku 1846 a vedená Robertem Peelem. Byli často nazýváni liberálními konzervativci. Podporovali volný obchod a manažerský až technokratický přístup k vládnutí. Mezi nejvýznamnější peelisty patřili Robert Peel, James Graham, lord Aberdeen, William Gladstone, Sidney Herbert, Edward Cardwell, lord Lincoln a John Young. Peelisté zanikli v roce 1859 s pádem konzervativní vlády a vznikem liberální strany.

²⁹⁷ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 73; Winstanley, M., *Gladstone and the Liberal Party*, London 1990, s. 47; Hughes, M., *Ireland dividend...*, c. d., s. 15-16.

²⁹⁸ Morley, J., *Life of William Ewart Gladstone. Vol. II, 1859-1880*, Toronto 1903, s. 253.

britskou vládu je nezbytné a zároveň možné přemoci irský nacionalismus odstraněním přetrvávajících nespravedlností, kterých se britská vláda vůči Irům dopouštěla.²⁹⁹ Gladstonova první reforma, kterou se pokusil Iry usmířit, byl proto návrh zákona z března roku 1869 na zrušení irské státní církve (*Disestablishment Bill*).³⁰⁰ Reforma měla mezi liberály významného zastávce v Johnu Russellovi, ale i silného odpůrce v Benjaminu Disraelim, kterého Gladstone vystřídal v premiérském křesle. Návrh zákona vyvolal zpočátku rozhořčení především v horní sněmovně, ale s přispěním královniny osobní intervence, byl nakonec přijat oběma komorami parlamentu bez větších problémů ještě téhož roku. Vstoupil v platnost 1. ledna 1871 jako zákon o irské církvi (*Irish Church Act of 1869*).³⁰¹

Poté Gladstone soustředil pozornost na otázku irské půdy. Jeho návrh pozemkového zákona v podstatě odpovídal uznání tzv. ulsterského zvyku, který byl rozšířen v severních hrabstvích Irska. Původní návrh zákona by poskytoval nájemcům náhradu za vypuzení z držby, nebyla-li uskutečněna z důvodů neplacení nájemného, a zajišťoval vyrovnání za meliorace provedené nájemcem. Návrh zákona zároveň podpořil klauzuli Johna Brighta,³⁰² podle které by měl zákon umožnit nájemníkům odkoupit půdu, a to s pomocí státní půjčky až výše dvou třetin ceny půdy.³⁰³

Proti tomuto návrhu se vytvořila silná opozice prolandlordských politiků a o jeho prosazení se v parlamentu sváděl tvrdý boj. Klauzule o možnosti kompenzace za vypuzení z držby, jejíž výši by stanovil soud, prošla v dolní sněmovně, ale odmítla ji sněmovna lordů. Zástupci v horní sněmovně odmítali právo soudu vymezovat výši nájemného, proto nakonec obě strany přistoupily na kompromis. Návrh byl pozměněn tak, že soud byl oprávněn uložit kompenzaci, jestliže shledal, že hrazené nájemné bylo nadměrné. Horní sněmovna si vynutila ještě jednu změnu, která měla zásadní význam. Původní slovo „nadměrné“ bylo totiž nahrazeno slovem přemrštěné, což dávalo definici

²⁹⁹ WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 4, 70.

³⁰⁰ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 23, 25; POWELL, D., *Nationhood and Identity: the British State since 1800*, London 2002, s. 60, 72; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 142-3; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 46-7.

³⁰¹ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 27; JONES, H., *Liberalism and the House of Lords, the Story of the veto Battle 1832-1911*, London 1912, s. 54; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 16.

³⁰² John Bright (1811-1889) - britský radikál a liberální politik a státník, poslanec v dolní sněmovně od roku 1843-1889, zapojil se do kampaně za odvolání obilních zákonů, zastávce volného obchodu, bojoval za zrušení desátku anglikánské církvi (patřil mezi náboženské nonkomformisty – kvaker), vynikající parlamentní řečník, často se ve svých politických projevech vyjadřoval k irské otázce i dalším významným záležitostem v parlamentu. Byl velkým kritikem britské zahraniční politiky, prosazoval protiválečné postoje, například zásadně odmítal zapojení Británie do Krymské války.

³⁰³ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, s. 72; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka v politice liberální strany v letech 1868-1886*, Praha 1992 (Diplomová práce), s. 12; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 145-6; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 241-2.

naprosto nový rozměr. Gladstone se jen těžko smířoval s tímto zněním, protože značně deformovalo jeho původní návrh, landlords mohli díky tomu u soudu termín přemrštěné interpretovat tak, aby znemožnil ochranu poskytovanou zákonem.³⁰⁴

I když znamenalo přijetí zákona v parlamentu velký úspěch, naděje mnohých nájemníků zůstaly zklamány. Pozemkový zákon v podobě, ve které byl nakonec přijat, legalizoval ulsterský zvyk a jemu podobné zvyky a poskytl nájemcům právní ochranu. Zákon potvrdil, že minulé i budoucí meliorace jsou vlastnictvím nájemce a umožnil za ně žádat kompenzace. Stanovil stupnici kompenzací za vypovězení z nájmu a umožnil ministerstvu financí poskytovat nájemcům půjčky až do výše dvou třetin částky nutné na zakoupení pozemku. Přesto reforma v této podobě zůstávala spíše na půli cesty a nezajišťovala nájemcům plnou ochranu.³⁰⁵ Landlordi sice museli lépe zvažovat metody, kterými se zbavovali nežádoucích nájemníků, dokud ale zákon umožňoval vypuzení z půdy bez náhrady v případě, že nájemník platil řádně nájemné, ztrácel zákon jako prostředek k ochraně nájemníka význam. Landlord mohl zvyšovat nájemné do té míry, až jej nájemník nebyl schopen zaplatit, a pak jej landlord mohl bez postihu vypudit.³⁰⁶ Zákon vyvolal v Irsku zklamání, což vedlo ke zvýšení snahy o založení vlastního národního shromáždění, které by bylo schopno lépe definovat národní požadavky a zájmy. Důsledkem této snahy se stal vznik nové organizace *Home Government Association* založené v Dublinu roku 1870 v čele s Isaacem Buttem.³⁰⁷

Ani Brightova klauzule, která naznačovala konečné řešení konfliktu mezi nájemníky a landlords, však významně nezvýšila počet vlastníků půdy, jelikož podmínky státní půjčky zůstávaly právně nedořešeny a navíc nájemník mohl pozemek získat, jen pokud byl landlord ochoten jej prodat. Ve skutečnosti během agrární krize v sedmdesátých letech počet vypuzení dramaticky vzrostl.³⁰⁸ Nakonec se pozemkový zákon ukázal jako nedostatečné řešení irského pozemkového systému, stal se ale významným precedentem. Prolomil odpor britské vlády zasáhnout do oblasti majetkových práv, což otevřelo nové cesty pro smysluplnou legislativu začátku

³⁰⁴ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 241, 244-245.

³⁰⁵ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka ...*, c. d., s. 16.

³⁰⁶ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 73; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 146.

³⁰⁷ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 29.

³⁰⁸ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64.

osmdesátých let. Byl to první zásadní zásah vlády do tradičních majetkových práv a znamenal také růst vládní odpovědnosti v sociální a ekonomické oblasti.³⁰⁹

Gladstonova irská politika povzbudila irské duchovenstvo, které očekávalo ústupky v oblasti vzdělávání, a to z hlediska náboženství. Liberálové prosazovali nenáboženské vzdělávání. Gladstone sice rozuměl irským stížnostem na neumožnění vyššího katolického vzdělání, byl ale zároveň závislý i na volích nonkonformistů. Proto nabízel kompromis, jeho *Irish University Bill* navrhoval rozšíření dublinské univerzity o přidruženou národní instituci. Univerzita by neumožňovala v této přidružené instituci zkoušení ani výuku v rozporných předmětech jako například teologie, historie nebo filosofie. Duchovenstvo Gladstonův projekt odmítlo jako neadekvátní. Kritika se opírala zejména o skutečnost, že národní vzdělávací instituce začleněná v dublinské univerzitě by nebyla akademicky schopná konkurovat jiným, státem podporovaným protestantským vzdělávacím ústavům v Irsku. Irští liberální politikové proto návrh nepodpořili.³¹⁰ Neúspěch návrhu ukázal, jak je těžké prosadit katolické požadavky v rámci protestantského státu, proto se katolické duchovenstvo od podpory Gladstona a liberálů a obrátilo se k irskému nacionálnímu hnutí, které lépe vyjadřovalo katolickou orientaci.³¹¹

Gladstone zpočátku ve svých záměrech nesledoval podporu autonomistického hnutí, spíše se snažil unii přetvořit tak, aby se stala pro Iry atraktivní. Prosazoval myšlenku, že autonomistické hnutí musí být poraženo, nikoli však silou, ale velkodušností a ochotou přistoupit na každý rozumný irský požadavek. Autonomistické hnutí mělo být rozmělněno dobrými a užitečnými reformami. Věřil, že spravedlnost pro Irsko bude možné získat s jednotným parlamentem, a tak autonomii nepovažoval za nutnou.³¹²

4.2. Počátky hnutí *Home Rule*

³⁰⁹ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 73; Lyons, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 146.

³¹⁰ Jenkins, R., *Gladstone...*, c. d., s. 287-290.

³¹¹ Powell, D., *Nationhood and Identity: the British State since 1800*, s. 60.

³¹² Havránek, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 20-21.

Irové neprojevovali takový vděk za reformu pozemkového zákona, jaký byl v Anglii očekáván. Svědčilo o tom například zvolení radikálního feniána J. O'Donovana Rossy³¹³ poslancem za Tipperary v doplňovacích volbách roku 1869.³¹⁴ V sedmdesátých letech udeřila těžká agrární krize, během níž prudce rostlo nájemné a tím i vypuzování farmářů z půdy za neplacení. Krize nový zákon prověřila a potvrdila obavy farmářů, že je zákon před vypuzením neochrání. Reakcí farmářů byly agrární nepokoje, které vedly k přijetí výjimečného zákona (*Coercion Act*) v roce 1870 a 1871.³¹⁵

Dlouhodobá nespokojenost protestantských vyšších společenských kruhů iniciovala založení Sdružení pro irskou autonomii (*Irish Home Government Association*), do jejíhož čela se postavil královský advokát a vůdce dublinských konzervativců Isaac Butt.³¹⁶

Isaac Butt byl zprvu přesvědčený unionista, konzervativec a odpůrce irského nacionalismu. Pak přišla v jeho postojích zásadní změna a stal se zastáncem irského ekonomického nacionalismu a *Home Rule* ve formě federálního uspořádání. Na konci čtyřicátých let si totiž Butt uvědomil, že největší hrozbou pro sociální stabilitu a konzervativní principy vlády je protestantská nadvláda, neboť vyvolává hlubokou nespokojenost mezi katolickou většinou. Na základě tohoto přesvědčení začal prosazovat rozšíření náboženských a ekonomických výhod i pro katolické Iry, což mělo vést ke zlepšení spolupráce na společném zájmu všech irských společenských skupin, tj. na zachování a pokroku unie. Byl kritikem doktríny *laissez faire* a domníval se, že britská vláda má povinnost podporovat růst bohatství Irska.³¹⁷

V roce 1848 zajistil legální obhajobu obžalovaným Mladým Irům, které, podle něj, vedla k rebelii nesprávná ekonomická politika Británie a nedostatek kompetencí britský politiků, což hladomor pouze potvrdil. Tvrdil, že irská samospráva nebude v rozporu s unií a neohrozí impérium. Mladí Irové podpořili jeho kandidaturu ve volbách v roce 1852 za to, že se veřejně prohlásil stoupencem hnutí *Repeal*. Doposud však nebyl

³¹³ V roce 1869 byl zvolen poslancem za Tipperary, volby však byly prohlášeny za neplatné, neboť byl ve vězení, byl propuštěn v roce 1879, kdy byla udělena milost feniánským povstalcům. Následně odešel do exilu do Ameriky.

³¹⁴ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 18; O'FARRELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 33; O'FARRELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 142-143.

³¹⁵ O'DAY, A., *Irish Home Rule, 1867-1921*, New York 1998, s. 25.

³¹⁶ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 19; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 25; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 70; HURST, M., *Ireland and the Ballot Act of 1872*, in: *The Historical Journal*, Vol. 8, No. 3 (1965), s. 331; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 147; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution: The Debate Over the United Kingdom Constitution, 1870-1921*, Montreal 1989, s. 11-2.

³¹⁷ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 147; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 66; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 76.

této myšlence plně oddán a od roku 1852 až do roku 1865 působil v parlamentu jako nenápadný konzervativce. Podporoval práva nájemních farmářů, bránil katolíky proti antipapežským útokům, analyzoval agrární otázku a vyjádřil své pevné rozhodnutí podporovat ochranu nájemníků proti vypuzení, pokud včas platí nájem. Obhajoval i snahu katolického duchovenstva o státní podporu katolickým školám, byl přesvědčen, že splnění požadavku na náboženské vzdělání bude chránit Irsko před radikálními idejemi.³¹⁸

V roce 1867 zastupoval u soudu feniánské rebely, zatčené při prozrazení plánovaného povstání, stál u zrodu *Amnesty Association* v roce 1869, která požadovala nižší tresty pro tyto feniánské spiklence.³¹⁹ Jeho oblíbenost a prestiž v nacionálních kruzích postupně rostly. Na konci šedesátých let definitivně ztratil důvěru v unii v její tehdejší podobě, a to v důsledku přesvědčení, že ekonomické rozdíly Irska a Británie jsou tak extrémní, že není možné přijmout jednotnou legislativu vyhovující oběma zemím. Jako řešení navrhoval Butt, spolu s Georgem Henry Moorem,³²⁰ federální spojení obou zemí. Federální uspořádání bylo v tu dobu populární v britských intelektuálních a politických kruzích, po vzoru úspěšného uspořádání kolonií v Severní Americe. Moore sice záhy v roce 1870 zemřel, Butt ale pokračoval v prosazování této ideje i nadále.³²¹

V květnu 1870 se v hotelu Bilton sešlo 49 prominentních Dubliňanů, většinou protestantských obchodníků, aby jednali o budoucnosti Irska. Butt shromáždění vyzval ke spolupráci protestantů a katolíků. Většina účastníků byla rozhořčená kvůli zrušení irské státní církve, jednání nad pozemkovým zákonem (byl přijat v srpnu 1870) a byli také znepokojeni nezdravými ekonomickými podmínkami v zemi. Společně proto odsoudili ekonomické, sociální a náboženské důsledky unie a žádali obnovení parlamentu, který by řešil vnitřní irské problémy. Závěrem se shodli na dvou usneseních – vyzvat britský parlament, aby umožnil vznik irského parlamentu s pravomocemi kontrolovat všechny

³¹⁸ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 160-162; LYONS F. S. L., *Ireland Since...* c. d., s. 147; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 77.

³¹⁹ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 25.

³²⁰ George Henry Moore (1810 – 1870) – irský politik. V letech 1847 – 1857 a 1868 – 1870 poslancem britského parlamentu. Jeden ze zakladatelů *Catholic Defence Association* a vůdce Irské nezávislé strany.

³²¹ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 161-162; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 77-8; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 29; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 11, 13.

irské záležitosti, druhým byla založena organizace *Home government Association* (HGA), která měla prosazovat irskou samosprávu na federálním principu.³²²

HGA konala své první zasedání v září roku 1870. Cílem hnutí bylo mimo jiné připravit v Irsku i v Británii veřejné mínění tak, aby bylo ochotné přijmout nové uspořádání obou zemí na federálním principu. HGA přijímala členy a vytvářela pobočky v různých částech země. Podle Buttova plánu měl mít irský parlament dvě komory (*Lords* a *Commons*), stejně jako britský parlament, a měl mít jurisdikci nad místními zdroji a příjmy. Westminsteru by pak zůstala autorita nad společnými zájmy, jako byly koloniální záležitosti, zahraniční politika, obrana a nezbytná finanční a daňová správa. Irové by i nadále měli reprezentaci v imperiálním parlamentu v Londýně, v tom se návrh lišil od ostatních návrhů nacionalistů, kteří žádali naprostou legislativní nezávislost. Nové uspořádání by nezměnilo výsady koruny ani konstituční principy, byla by však potvrzena všechna majetková a náboženská práva Irů a diskuzi o nich by mohl vést pouze irský parlament. Spojení obou zemí mělo být zachováno, v tom se nové hnutí podstatně lišilo od hnutí *Repeal* ve čtyřicátých letech.³²³

Butt podporoval *Home Rule* jako ochranu před excesy radikálů. Prohlašoval, že samospráva povede k větší loajalitě a podpoře koruny a také zmírní aktivity rebelů a radikálů.³²⁴ Organizace zatím nebyla masová, sdružovala intelektuály různého postavení a různých názorů, ale od počátku se HGA těšila z úspěchu mezi nacionalisty. Postupem doby se pobočky HGA množily po celé Británii a v roce 1873 byla založena nacionální organizace s působností po celé Británii - *Home Rule Confederation of Great Britain* s Buttem ve funkci prezidenta.³²⁵

Butt si, jakožto obhájce uvězněných feniánů a aktivní člen v *Amnesty Association*, získal oblibu mezi feniány i mezi členy IRB, mnoho z nich vstoupilo do nacionálních organizací HGA a *Home Rule Confederation*. Během let 1871-3 se do sněmovny v doplňovacích volbách dostalo 8 poslanců sympatizujících s hnutím *Home Rule* a s federálním uspořádáním, dalších 6 irských liberálních poslanců v parlamentu také vyjádřilo podporu federalizaci. Butt se pokusil do HGA zapojit také aristokracii a gentry,

³²² KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 11-2; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 78; O'DAY, A., *Irish Home Rule*, c. d., s. 29; HURST, M., *Ireland and the Ballot Act of 1872*, in: *The Historical Journal*, Vol. 8, No. 3 (1965), s. 332; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 149, 151.

³²³ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 29-30; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 66-67; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 78-9.

³²⁴ KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 15-6.

³²⁵ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 79; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 38.

nabídl jim politické vedení nájemních farmářů, přičemž zdůrazňoval, že se jedná o poslední příležitost jak žít v míru s nájemníky. Někteří protestanti se tak vzhledem k prosazování znepokojující Gladstonovy irské politiky skutečně stali stoupenci hnutí *Home Rule*.³²⁶

Během jara a léta 1870 přišla vlna nadšeného vítání možnosti obnovení samostatné irské legislativy, po čase však přišlo ochlazení a mnoho protestantů si uvědomilo, že mezi nimi a katolíky je příliš velká názorová propast. Obchodní zájmy protestantů závisely na úzké ekonomické vazbě s Británií. Požadavky na rozšíření volebního práva a tajné volby vyvolávaly obavy z nastolení venkovské demokracie. Znejistění irští protestanti se proto rozhodli raději se spoléhat na konzervativní reprezentaci v britském parlamentu než na sliby katolíků. Tím účast protestantů v HGA značně klesla a katolíci zde tvořili téměř absolutní většinu.³²⁷

Propaganda hnutí *Home Rule* se snažila získat na svou stranu také katolické duchovenstvo, které zprvu obdivovalo Gladstonovu irskou politiku usilující o otevření irské katolické univerzity. Katolické duchovenstvo se zprvu obávalo spolupráce s Buttem, aby si nezneprátelili liberály v čele s Gladstonem, zatím tedy zůstávalo k hnutí *Home Rule* chladné a někteří kněží byli k Buttovi a federalismu dokonce vysloveně nepřátelští. Poté, co dolní sněmovna zamítla navrhovaný *Irish Universities Bill of 1873*, se však situace obrátila.³²⁸ Naděje katolického duchovenstva byly zklamány a mnoho kněží přímo podpořilo program HGA. Duchovenstvo začalo vnímat hnutí *Home Rule* jako první krok směrem ke katolickému náboženskému vzdělávání.³²⁹ Programu hnutí *Home Rule* a myšlenke federalistického uspořádání se začalo blýskat na lepší časy, podpora katolické církve se stala předpokladem pro masový rozvoj hnutí. Toto příznivé období přimělo čelní představitele HGA k tomu, aby se do organizace pokusili zapojit irskou veřejnost a svolali národní konferenci, kde měla proběhnout diskuze o budoucnosti hnutí *Home Rule*.³³⁰

V listopadu roku 1873 se v Dublinské rotundě sešlo 900 delegátů podporujících federální uspořádání mezi Británií a Irskem. Trvali na tom, že nacionalističtí poslanci

³²⁶ McCaffrey, L. J., *The Irish Question*..., c. d., s. 80.

³²⁷ Tamtéž, s. 81; Lyons, F. S. L., *Ireland Since*..., c. d., s. 149-150, 152.

³²⁸ Jenkins, R., *Gladstone*..., c. d., s. 290; Winstanley, M., *Gladstone*..., c. d., s. 50

³²⁹ Powell, D., *Nationhood and Identity*..., c. d., s. 60; Hurst, M., *Ireland and the Ballot Act of 1872*, in: *The Historical Journal*, Vol. 8, No. 3 (1965), s. 336.

³³⁰ McCaffrey, L. J., *The Irish Question*..., c. d., s. 82; Lyons, F. S. L., *Ireland Since*..., c. d., s. 152.

Irska jsou odpovědní svým voličům a jejich požadavkům. HGA byla nahrazena novou organizací *Home Rule League*, v jejímž čele stanul opět Butt.³³¹

Během tří let dokázal Butt revitalizovat irské národní hnutí, které utrpělo silné porážky nejprve rozpadem hnutí *Repeal* na konci čtyřicátých let, neúspěchem Nezávislé irské strany na konci padesátých let a porážkou feniánského hnutí šedesátých let 19. století. V reakci na Gladstonovu irskou politiku se Butt snažil přesvědčit irskou veřejnost, že federální uspořádání přinese plné uspokojení irských požadavků. Když si irští nájemní farmáři uvědomili, že přijetím nedostatečného pozemkového zákona nejsou chráněny jejich držby, a katolické duchovenstvo zjistilo, že Gladstone nevyslyší jejich žádosti o katolické vyšší vzdělávání, obrátily se obě skupiny k hnutí *Home Rule*. To sice neřešilo vzdělávací ani agrární problém, ale byl to způsob, jak vyjádřit své protestní postoje a frustraci. Přijali idealistický předpoklad, že společný irský parlament dokáže vyřešit konflikty zájmů v sociálních, ekonomických i náboženských oblastech.³³²

V roce 1874 se konaly nové volby s rozšířeným počtem voličů. Především díky volební reformě z roku 1867 (*Reform Act of 1867*) a zavedení tajné volby v roce 1872 (*Ballot Act 1872*), získali konzervativci v těchto volbách většinu a ministerským předsedou se znovu stal Benjamin Disraeli. Gladstone se z politiky na čas stáhl, čímž irské reformy, byť v britském unionistickém pojetí, ztratily vůdčí osobnost.³³³

Buttova nacionální politická kariéra dosáhla vrcholu. Ve volbách v roce 1874 získalo v britském parlamentu křeslo 59 irských poslanců podporujících hnutí *Home Rule*. Ti se společně zavázali volit v parlamentu v záležitostech samosprávy jednotně a v ostatních záležitostech podle vlastního svědomí a zájmu.³³⁴ Butt odmítl Duffyho koncept na jednotné hlasování ve všech záležitostech týkajících se Irska. Argumentoval, že poslanci hnutí *Home Rule* nemají ve všem stejný názor na britské imperiální ani na irské otázky. Butt nechtěl vytvořit klasickou politickou opoziční stranu, chtěl v parlamentu spolu s dalšími irskými poslanci vystupovat především jako nátlaková skupina, která prosazuje federativní spojení Irska a Británie, což byl její hlavní a jediný

³³¹ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 14; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 35; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 70-1; HURST, M., *Ireland and the Ballot Act of 1872*, in: *The Historical Journal*, Vol. 8, No. 3 (1965), s. 336.

³³² POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 60; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 82

³³³ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 74; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 51-2; HUGHES, M., *Ireland dividend...*, c. d., s. 14-15.

³³⁴ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 38; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 71; HUGHES, M., *Ireland dividend...*, c. d., s. 14.

cíl. Snažil se naklonit si i irské protestanty a celkově se jeho politika nesla v duchu snahy „zavděčit se všem“ a nalézt smíření na principech federalismu.³³⁵

Výsledky všeobecných voleb přinesly irským nacionalistům naději a optimismus, ten však byl již během roku 1874 vystřídán kritikou irských poslanců, kteří neprojevovali dostatek organizovanosti, a mezi nimiž se objevovaly závažné rozpory. V roce 1876 vládlo všeobecné zklamání a přesvědčením, že skupina poslanců hnutí *Home Rule* jsou jen další oportunisté, kteří využili nacionalismus ve svůj prospěch. Problémy nastaly také v *Home Rule League*, zejména díky neustálým finančním problémům. Disraeliho konzervativní vláda irským nacionálním ambicím nepřála, zabývala se mezinárodními otázkami (válka na Balkáně, v Africe, v Afghánistánu) i britskou legislativou a irské záležitosti zůstaly na okraji zájmů parlamentu. Neúspěch strany za *Home Rule* byl především přisuzován špatnému Buttovu vedení, průměrnosti poslanců a špatné parlamentní strategii. Do řady neúspěchů irských nacionálních hnutí se tak zařadilo další.³³⁶

Buttovo nedostatečné vedení podpořilo apatii v irské straně. Nedokázal zajistit stranickou disciplínu a finanční potíže strany ho nutily k časté nepřítomnosti při jednáních, kde byly jeho zkušenosti zapotřebí. Buttova politika ztroskotala, myšlenka federalizace nezaujala britské poslance, kteří ji považovali pouze za další pokus Irů rozbít Spojené království. Neúspěch poslanců za *Home Rule* měl za následek další aktivizaci radikálů.³³⁷

4.3. Nástup Charlese S. Parnella

V irském politickém životě se od roku 1875 začala výrazně prosazovat nová vůdčí osobnost, kterou byl Charles Stewart Parnell. Pocházel z protestantské velkostatkářské rodiny a v roce 1874 byl zvolen do parlamentu za hrabství Cork. Ve svém politickém působení, veřejných vystoupeních i v prosazování svých idejí se Parnell vždy projevoval

³³⁵ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 39; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 83; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 154; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 752.

³³⁶ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 39; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 84; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 154-155.

³³⁷ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 40.

jako pragmatický politik s konzervativním přesvědčením a cílevědomou názorovou cestou.³³⁸

Během parlamentního zasedání v roce 1877 začal irský poslanec Joseph Biggar³³⁹ praktikovat novou parlamentní taktiku obstrukcí. Záhy se k němu přidal Charles S. Parnell a brzy si získali pozornost irských nacionalistů.³⁴⁰ Stali se mistry obstrukce, například Biggar, belfastský obchodník s prasaty, mluvil o července prasat 4 hodiny, aby tak znemožnil projednávání dalšího bodu programu. Legislativní proces narušovali (paralyzovali) také pomocí různých dodatků a pozměňovacích návrhů k projednávaným zákonům, často sice velmi konstruktivních, zpravidla však sloužících jen k prodloužení diskuse.³⁴¹ Zášť vzbuzovali jak u britských politiků v čele s Disraelim, tak u poslanců hnutí *Home Rule*, které Butt ve sněmovně neustále vybízel ke gentlemanskému chování. Butt neschvaloval obstrukční taktiku, obával se, že umocňuje proti-irskou náladu v Británii a podporuje přesvědčení Britů, že Irové nejsou kompetentní si vládnout sami. Jejich taktika v tehdejší situaci podle něj ohrožovala samotnou existenci irské politické reprezentace.³⁴²

Parnell obstrukční taktiku naopak obhajoval jako jedinou možnou v dosažení požadavků *Home Rule* a vyzýval své kolegy k zapojení do obstrukčních aktivit. Tvrdil, že pouze zastrašování britských politiků povede k vyslyšení irských požadavků. Varoval britské politiky, že pokud Irsko nedokáže získat samosprávu parlamentní cestou, hrozí, že Irové definitivně ztratí důvěru v konstitucionální metody prosazování svých zájmů.³⁴³

Nad otázkou, zda zvolit taktiku usmířování nebo obstrukce, debatovali irští nacionalisté na různých úrovních, v novinách, v nacionálních organizacích i v parlamentu. Avšak stále více bylo zřejmé, že si Parnell získává podporu nacionalistů na úkor Butta. Stále více aktivních členů irské strany doporučovalo Buttovi nastolit ve sněmovně ráznější politiku. V roce 1877 byl Parnell zvolen na místo Butta do čela *Home*

³³⁸ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 16

³³⁹ Joseph Gillis Biggar (1828-1890) – irský nacionalista, politik, člen *Home Rule League* a fenián. Od roku 1974 poslanec dolní sněmovny. Ve stejném roce přijal místo v nejvyšší radě IRB, nesouhlasil však s použitím fyzické síly, preferoval parlamentní prosazování irských zájmů, proto byl z nejvyšší rady IRB v roce 1876 sesazen. Zapojil se do pozemkové války a byl jedním z propagátorů radikální obstrukční politiky irských poslanců v britském parlamentu.

³⁴⁰ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 85; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 16.

³⁴¹ Biggarův první obstrukční experiment byl v roce 1875, tehdy ve snaze zdržet přijetí irského potlačovacího zákona, dlouze předčítal z *Blue Book* – více in: O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 44; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 46; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 71; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 752-3.

³⁴² O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 43-4, 46; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 90; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question*, c. d., s. 85; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 155-8.

³⁴³ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 86.

Rule Confederation, sesterské organizace *Home Rule League*. Ta rovněž svolala národní konferenci, kde se mělo rozhodnout o přijetí jedné nebo druhé strategie. Liga nakonec vyjádřila podporu Buttovi a jeho strategii usmiřování, ale zároveň mu doporučila sjednotit irskou parlamentní stranu, aby pracovala energičtěji a efektivněji.³⁴⁴

4.3.1. *Clan na Gael* a pomoc z USA

V roce 1867 založil Jerome James Collins³⁴⁵ v USA irskou vlasteneckou organizaci *Clan na Gael*, která fakticky převzala vedení nad IRB, oslabenou neúspěšnou invazí do Kanady a irským povstáním z roku 1867.³⁴⁶ V roce 1871 po svém propuštění v britského vězení odešel do exilu v USA feniánský vůdce John Devoy, usídlil se v New Yorku, kde pracoval jako žurnalista, a stal se dominantní osobností *Clan na Gael*. *Clan na Gael* byla lépe organizovaná než IRB, kladla větší důraz na utajení a její čelní členové pocházeli většinou ze střední třídy, mnozí byli společensky významnými osobnostmi. *Clan na Gael* lépe reprezentovala irsko-americký nacionalismus, který získával na vážnosti. I přes zlepšení ekonomické situace irských emigrantů v USA, byli tito i nadále sociálně vyčleňováni, což je vedlo k přesvědčení, že příčinou jejich segregace je status Irska jako „britské kolonie“. Jejich cílem se tedy stalo osvobození Irska a vytvoření demokratické republiky, což mělo pozvednout i sebevědomí irských Američanů.³⁴⁷ V roce 1877 vytvořila *Clan na Gael* s IRB v Irsku alianci se společným revolučním vedením, které plánovalo další povstání. Proti tomuto plánu se však irští feniáni stavěli s opatrností. Extrémismus Iro-američanů často příliš komplikoval britsko-irské vztahy a nepřinášel Irsku prospěch.³⁴⁸

Neúspěchy Buttovy irské strany vedly *Clan na Gael* i IRB k odmítnutí hnutí *Home Rule*, zejména v jeho důvěru v konstituční a parlamentní metody. Cílem organizace bylo zrušení všech vazeb mezi Irskem a Británií a vytvoření demokratické irské

³⁴⁴ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 44; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 86; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 158.

³⁴⁵ Jerome James Collins (1841-1881) – žurnalista, vědec, strojní inženýr, meteorolog a arktický badatel, narodil v irském Corku. Podílel se na jednom z mnoha plánů feniánských spiknutí, uprchl roku 1866 do USA, kde se aktivně zapojil do iro-amerických nacionálních kruhů, tragicky zemřel na polární výpravě.

³⁴⁶ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 160.

³⁴⁷ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 13.

³⁴⁸ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 160-161; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 87.

republiky. *Clan na Gael* přesvědčila prezidenta IRB Charlese Kickhama,³⁴⁹ aby ukončil spolupráci s poslanci hnutí *Home Rule*, ti z poslanců, kteří byli členy IRB, byli vyloučeni a IRB ukončilo s hnutím spolupráci.³⁵⁰ O rok později, v roce 1878, IRB, zejména J. Devoy, postoj přehodnotili a připustili, že Parnell a jeho nová obstrukční taktika může vzhledem k mezinárodním poměrům dosáhnout významných výsledků. Schylovalo se k rusko-turecké válce, do které se Velká Británie chystala vstoupit na straně Turecka. Nejen radikálové, ale i hnutí *Home Rule* v tom viděli příležitost, protože oslabení Británie mohlo vést politiky k ochotě jednat s irskými nacionalisty. Vedení *Clan na Gael* proto navázalo kontakt s Parnellem.³⁵¹

Mezi čelní představitele *Clan na Gael* patřil i významný irsko-americký vydavatel newyorských nacionálních listů *Irish World* Patrick Ford,³⁵² který prosazoval myšlenku, inspirovanou oprášenou argumentací Lalora, že nacionalismus lze povzbudit zdůrazňováním ekonomických otázek, Irsko považoval za oběť britského ekonomického systému. Vyzýval vedení *Clan na Gael*, aby přestali teoretizovat nad revoluční strategií a raději mobilizovali irské masy do války proti landlordismu. Fordova agitace padla na úrodnou půdu, jelikož koncem sedmdesátých let 19. století postihla Irsko největší agrární krize od dob hladomoru, způsobená především poklesem cen zemědělských komodit a vystupňovaná špatným počasím, které poznamenalo většinu zemědělské úrody.³⁵³ Ekonomickou situaci Irska zhoršovala i konkurence levného obilí dováženého z USA. Důsledkem byla vzrůstající emigrace a enormní zvýšení počtu vypuzení z půdy.³⁵⁴ Agrární krize zasáhla hlavně zaostalý západ Irska, ale působila problémy v celé zemi a měla vliv i na irskou politickou scénu. Parnell využil této situace a spojil otázku půdy s podporou hnutí *Home Rule*. Během let 1879 až 1884 došlo k mobilizaci irského obyvatelstva prostřednictvím boje za půdu, což podpořilo parlamentní diskuzi obou irských politických skupin o této otázce.³⁵⁵

³⁴⁹ Charles Joseph Kickham (1828-1882) – irský revolucionář, vůdčí člen IRB, žurnalista a spisovatel. V roce 1865 byl zatčen a odsouzen za vlastizradu, byl propuštěn v roce 1869 ze zdravotních důvodů. Byl presidentem nejvyšší rady IRB v letech 1873-1882.

³⁵⁰ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 45; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 158.

³⁵¹ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 161-2; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question*, c. d., s. 87; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 759.

³⁵² Patrick Ford (1837 – 1913) – irský Američan, novinář. V roce 1845 emigroval s rodiči do USA a nikdy se už do Irska nevrátil. Jeden ze zakladatelů amerického časopisu *Irish World*.

³⁵³ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 59; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 162, 164.

³⁵⁴ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 88.

³⁵⁵ O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 92; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 162, 165; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 59-60; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 16-17.

Clan na Gael se ideově rozdělila na dvě části vedené Devoyem ochotným spolupracovat s Parnellem a Fordem mobilizujícím irský národ pro boj za zrušení landlordismu s názvem *New Departure*. Devoy a jeho kolegové se rozhodli podpořit agitaci venkovanů za jejich vlastnická práva a chystali se využít nacionálních vášní během agrární krize. Doufali, že získají nájemní farmáře, kteří do té doby významně podporovali poslance za *Home Rule*, pro republikánství. Plánovali, že poté co získají široký vliv mezi farmáři, vystoupí zástupci Irů v parlamentu s ultimativním požadavkem na samosprávu. V případě odmítnutí byli připraveni založit provinciální parlament v Dublinu, který budou bránit s pomocí zbraní, získaných od *Clan na Gael*. Vedení irské IRB však tento návrh příliš nepodporovalo, prezident Ch. Kickham odmítl o této možnosti vést jakoukoli diskusi, řadoví členové se však do otevřené agitace za práva farmářů zapojili.³⁵⁶

V listopadu roku 1878 *Clan na Gael* nabídla Parnellovi alianci za podmínek, že se vzdá federálních požadavků za všeobecné prohlášení ve prospěch úplné samosprávy. Požadovala agresivní parlamentní politiku spolu se silnou agitací ve prospěch majetkových práv irských farmářů, zrušení soudního vypuzování z půdy. Boj obhajoval nacionální práva Irů v rámci britského impéria i jinde. Parnell rozpoznal výhodu spojení hnutí *Home Rule* s agrární agitací vedenou *Clan na Gael*, stejně jako pochopil i význam pomoci z USA. Mezi *Clan na Gael* a Parnellem až do roku 1879 neexistovala žádná oficiální dohoda, po zdlouhavém zvažování rizik a obav z reakce katolické hierarchie se však nakonec Parnell s agrárními radikály spojil.³⁵⁷

Butt byl na druhou stranu odpůrcem spojení s radikály, byl přesvědčen, že mají za cíl zničit cíle hnutí *Home Rule*. Proto se snažil různými prostředky bránit radikalizaci nacionalistického hnutí. Radikály varoval před jejich extremismem, který by dle jeho mínění mohl vést až k vypovězení irských parlamentních zástupců ze sněmovny, výbuchu nespokojenosti a rebelii a následnému krvavému potlačení nepokojů. Trval na tom, že hnutí *Home Rule* by i nadále mělo vlastenecky podporovat impérium a korunu. Za to byl tvrdě kritizován a většinou nacionalistů odmítán, svůj názor však nezměnil až do své smrti v roce 1879, která ho zřejmě uchránila před potupnou politickou porážkou.

³⁵⁶ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 92; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 88; HACHEY, T. E., McCAFFREY, L. J., *The Irish Experience Since 1800: A Concise History*, New York 2010, s. 80; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., 164; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 759-760; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 17.

³⁵⁷ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 89; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 17.

Jeho nástupcem a vůdcem hnutí *Home Rule* byl zvolen William Shaw,³⁵⁸ kterého záhy v roce 1880 vystřídal Parnell.³⁵⁹

4.3.2. *New Departure*

Parnell vyjednal a uzavřel dohodu s *Clan na Gael* na základě vlastních podmínek. Příštích deset let měla většina irsko-amerických nacionalistů respektovat Parnella a *Home Rule* místo radikálního republikanismu. Dohodl s nimi, že agitace za půdu splyne v jedno s národně politickou agitací vedenou na podporu Parnella a Biggara. Tato nová taktika (*New Departure*) otevřené agitace se v Irsku setkala s ohromným porozuměním.³⁶⁰

Po návratu z Ameriky čekaly Parnella v roce 1880 všeobecné volby, ve kterých poslanci za *Home Rule* triumfálně zvítězili a získali ve sněmovně 61 zástupců, z nichž většina Parnella podporovala.³⁶¹ Shaw a někteří další sice odmítli Parnellovo vedení a v parlamentu vystupovali jako nezávislí nacionalisté, avšak po volbách roku 1885 byla většina z nich nahrazena „parnellity“.³⁶²

Ačkoliv Butt a jeho éra hnutí *Home Rule* v letech 1870-1880 neuspěli a nedosáhli významnějších vítězství, jejich přínos irskému nacionalismu je nesporný. Butt formuloval základní požadavky hnutí *Home Rule* a získal pro ně podporu veřejného mínění. Přes všechny nedostatky a neúspěchy získalo Irsko pod jeho vedením ve Westminsteru reprezentaci v podobě nacionální strany, jakou dosud nemělo. Irští poslanci přednesli irské stížnosti, nastínili možné reformy a získali zájem britských liberálů o irské záležitosti. Nepodařilo se mu však přemoci obavy irských protestantů a ulsterských presbyteriánů, že katolíci touží jen po jejich moci a majetku. Nedůvěra protestantů se prohlubovala a rozdělovala irskou společnost, čímž se zostřovalo i rozdílné vnímání identity, kdy irští nekatolíci se raději ztotožňovali s Brity, než s Iry.³⁶³

³⁵⁸ William Shaw (1823 – 1895) – irský protestant a nacionalista. V letech 1868 – 1885 člen parlamentu a jeden ze zakladatelů hnutí za *Home Rule*. Liberál, který po Parnellově separaci irské strany od britských liberálů pokračoval v jejich podpoře.

³⁵⁹ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 89-90. O'Day, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 64; Jenkins, R., *Gladstone...*, c. d., s. 325; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 16.

³⁶⁰ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 90.

³⁶¹ O'Day, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 64; Jenkins, R., *Gladstone...*, c. d., s. 325.

³⁶² McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 91; Powell, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 71.

³⁶³ O'Farrell, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 95; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 91.

Britští politikové odmítli Buttovy požadavky stejně, jako před tím požadavky hnutí *Repeal* O'Connella. Irskou nezávislost vnímal britský parlament, stejně jako britská veřejnost, jako nůž mříčící do srdce britského impéria, jako odmítnutí tradičních britských majetkových zájmů, jako taktiku katolíků bažících získat nadvládu nad Irskem.³⁶⁴

Parnell byl méně zkušený i méně intelektuální politik než Butt, ale za to měl jasnější náhled na povahu britských politiků. Prosazoval reálné možnosti irského nacionalismu. Chápal, že irští protestanti a nonkonformisté těžko přijmout myšlenku *Home Rule*, pokud bude založena na katolickém entuziasmu a irsko-americké finanční pomoci. Parnell studoval chování britských poslanců, jak hlasují shodně s britskými zájmy a podle své stranické disciplíny a nenechají se zviklat ani logickými argumenty. Před každou dohodou s irskými nacionalisty si museli být jisti, že výsledky dohod slouží především britským a jejich stranickým zájmům, což Parnella inspirovalo. Začal podle vzoru svých britských kolegů vyžadovat od irských poslanců bezvýhradnou stranickou disciplínu. Jeho strategie byla založená na jednoduché a efektivní zásadě: Pokud britský parlament odepírá Irům svobodu a reformy, bude irská strana Britům odpírat efektivní vládu. Sabotováním britské imperiální legislativní činnosti chtěl přinutit britské politiky jednat s irskými nacionalisty.³⁶⁵

Obstrukce zajistily irským nacionalistům větší sebevědomí, udržovaly irský entuziasmus a získaly finanční podporu pro hnutí *Home Rule*, nicméně nebylo možné touto cestou prosadit cíle hnutí. Vzájemná spolupráce Parnellovy strany, agrárních agitátorů a irských Američanů postupem času nakonec zajistila farmářům držby za spravedlivé nájemné a konečně i uznání jejich majetkových práv. Irští nacionalisté prosadili širší volební právo, nárůst autority lokální správy a možnost katolického vzdělání. Parnell oživil a přeměnil hnutí *Home Rule*, které téměř dosáhlo v letech 1910-1914 svého cíle, tedy plné irské samosprávy, konstitučními metodami.³⁶⁶

4.4. Pozemková válka

³⁶⁴ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 169-170; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 92;

³⁶⁵ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 71; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 180-182; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 92.

³⁶⁶ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 139.

Během Disraeliho vlády se Irsko ocitlo v agrární krizi provázené dalšími hospodářskými nesnázemi. V letech 1875-1879 výrazně vzrostl počet vypuzených nájemníků a prudce klesly ceny zemědělských produktů, což se výrazně projevilo právě v Irsku, které plnilo úlohu dodavatele zemědělských produktů na britské trhy. K tomu se pak přidaly slabé žně způsobené dlouhodobým špatným počasím.³⁶⁷

Podle pozemkového zákona z roku 1870 závisela nájemní jistota na dochvilném placení nájemného. Nájemce sice směl prodat meliorace, které sám vybudoval, avšak teprve potom, co ohlásil, že ukončuje nájem, a obrátil se k soudu, aby provedl cenový odhad. Náklady na zdlouhavé právní procedury bohužel zpravidla pohltily většinu odhadní ceny. Nájemci si nyní ani nemohli půjčit peníze v bankách, jak bylo běžné v dřívějších příznivých dobách, protože téměř všechny bankovní domy se ocitly ve finanční tísní.³⁶⁸

Těžká agrární krize obnovila volání po spravedlivější pozemkové reformě. Během podzimu roku 1878 se konalo mnoho mítinků o nájemních právech a na jednom z nich John O'Connor Power,³⁶⁹ poslanec za hrabství Mayo, zopakoval Lalorova slova: „*Irská půda pro Iry*“. To se stalo stěžejním heslem Irské národní pozemkové ligy (*Irish National Land League*), kterou v září roku 1879 založili Parnell s Michaellem Davittem,³⁷⁰ jako reakci na těžkou hospodářskou situaci. Současně vyhlásili tzv. pozemkovou válku trvající od roku 1879 do 1882.³⁷¹

Davitt byl fenián, který po propuštění z britského vězení odešel roku 1877 do USA navázat tam spolupráci a především získat finanční prostředky na pomoc irským farmářům zasaženým krizí. Přijal plán *New Departure* a vrátil se do Irska.³⁷² V srpnu roku 1879 založil spolu s místními feniány *Land League of Mayo*, kterou záhy spojil s Parnellovou *National League*. Jejimi hlavními cíly bylo zabránit účelovému zvyšování nájemného, které umožnilo landlordovi nájemníka vypudit bez náhrady pro neschopnost

³⁶⁷ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 59; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 32; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 164

³⁶⁸ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 33; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 164-5.

³⁶⁹ John O'Connor Power (1846 – 1919) – právník, politik a fenián. V letech 1874 – 1885 poslanec za hnutí *Home Rule*. Byl radikálním členem *Home Rule League* a velkým bojovníkem za práva nájemců.

³⁷⁰ Michael Davitt (1846 – 1906) – irský republikán, agrární agitátor a novinář. Byl členem IRB a za své republikánské názory byl několikrát vězněn. V roce 1879 založil organizaci *Irish National Land League*, která na podzim roku 1880 vedla agitaci za ostrakizaci Charlese Boycotta, za což byl Davitt opět uvězněn. V letech 1882, 1892, 1893 a 1895 byl opakovaně zvolen poslancem britského parlamentu.

³⁷¹ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 169-172; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 760; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 17

³⁷² LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 163.

platit nájemné. Vedle toho významně pomáhala vypuzeným rodinám, organizovala demonstrace proti vypuzování a prosazovala a podporovala myšlenku ostrakizace těch, kteří převzali statek po vypuzeném nájemníkovi. Parnellovi jako uznávanému vůdci ustoupil, akceptoval ho jako prezidenta a pracoval pro něj i pro ligu. Parnell byl zvolen prezidentem *National Land League* a zároveň se před volbami roku 1880 ujal vedení irské parlamentní strany.³⁷³

Pokračující nesnáze v Irsku vedly *Chief Secretary* Williama Edwarda Forstera³⁷⁴ k předložení zákona o kompenzaci za vypuzení z držby (*Compensation for Disturbance Bill*). Zákon měl umožnit náhradu nájemníkům, kteří byli vypuzeni z důvodu neplacení nájmu, zároveň však odporoval pozemkovému zákonu z roku 1870, byl proto striktně omezen na případy vycházející z nedávné neúrody. Disraeli se postavil proti a horní sněmovna návrh v září roku 1880 odmítla.³⁷⁵ Situace v Irsku se dále horšila a vyžadovala Gladstonovu pozornost.³⁷⁶

Zamítnutí uvedeného návrhu zákona vyvolalo v Irsku bouři nevole, která se projevila vlnou agrárního násilí, množily se útoky na spekulanty s půdou, šířili se praktiky jako zapalování stohů, mrzačení dobytka, apod. Parnell radikalizoval situaci veřejným projevem v Ennis v roce 1880, ve kterém žádal, aby ti, kdo si vzali půdu vypuzeného nájemníka, byli vyloučeni ze společnosti. Tato myšlenka se uchytila a vzápětí díky ní vzniklo nové označení pro ostrakismus – bojkot, podle správce velkostatku lorda Erneho z hrabství Mayo kapitána Charlese Cunninghama Boycotta. Ten odmítl přijmout nájemníky nabízené nájemné a vydal rozkazy k vypovězení nájmu. Hromadný odpor sousedů zabránil doručení těchto rozkazů. Veškeré služebnictvo a zemědělstí dělníci odešli a sklizeň musela obstarat armáda. Poštu mu musela doručovat policie a místní kupci mu nic nechtěli prodat.³⁷⁷

³⁷³ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64; O'DAY, A., *Irish Home Rule...* c. d., s. 61; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 33; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 325; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 62; LYONS F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 754.

³⁷⁴ William Edward Forster (1818-1886) - anglický průmyslník, filantrop a politik. Potomek kvakerů, liberál a stoupenec Gladstona. V letech 1861 – 1886 poslanec britského parlamentu a od roku 1880 do roku 1882 zastával funkci *Chief Secretary for Ireland*.

³⁷⁵ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 66-7.

³⁷⁶ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 59-60; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 94; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 165, 168; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 759-760.

³⁷⁷ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 40; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 353; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 168.

Parnell nájemní farmáře vyzýval, aby se drželi své půdy a neplatili nespravedlivé nájemné. Varoval před násilnostmi páchanými na těch, co získají půdu po vypuzených farmářích, místo toho nabádal, aby takoví lidé byli vydědění z komunity a ostrakizováni bez násilí. Bojkot se stal velmi účinnou zbraní v době pozemkové války a rozšířil se jako nástroj společenského boje do celého světa. Iro-američané stejnou zbraň začali užívat v boji proti industriálnímu kapitalismu.³⁷⁸

Agrární krize konce sedmdesátých let zapojila do činnosti pozemkové ligy mnoho drobných venkovských obchodníků a feniánů, kteří často pracovali v organizaci jako úředníci a organizátoři. Společně hráli významnou roli v mobilizaci venkovanů v pozemkové válce. Irští landlordi a britští politici vnímali aktivity ligy jako společenskou revoluci proti majetkovým právům a Irsko jako zemi anarchistů. Během agrárního boje byly mimo jiné například zapalovány stohy a mrzačen dobytek, patřící neoblíbeným landlordům. Nájemníci bojkotovali správce majetku landlordů – agenty, a ty, kteří získali majetek vypuzených farmářů, a uštěďřovali jim drobné fyzické tresty. Vláda byla nucena využít k vypuzení tvrdohlavých nájemníků i *Royal Irish Constabulary* a někdy i vojáky.³⁷⁹

Gladstone, který se po volbách roku 1880 vrátil do křesla premiéra (liberálové drtivě zvítězili), se zprvu věnoval především finančním a hospodářským otázkám impéria, irské nepokoje však přesvědčily jeho i parlament, že je nutné reformovat vztahy mezi landlordy a jejich nájemníky.³⁸⁰ Fosterův návrh reformy, který zaručoval kompenzaci vypuzeným nájemníkům, však horní sněmovna odmítla.³⁸¹ Gladstone přistoupil k řešení irské otázky v podobě principu tří F, který prosazovali irští radikálové již od dob Ligy za práva nájemců z padesátých let (1. spravedlivé nájemné, 2. ochrana před vypuzením, 3. právo prodat meliorace). Gladstone nechal vytvořit komisi pod vedením lorda Bessborougha, která měla zkoumat situaci v Irsku a zaujmout stanovisko k principu tří F. Zpráva komise ze 4. ledna 1881 zněla ve prospěch principu tří F, přičemž

³⁷⁸ POWELL, D., *Nationhood and identity...*, c. d., s. 64; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 93-4.

³⁷⁹ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 71; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question*, c. d., s. 94; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 170.

³⁸⁰ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 331-332; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 53.

³⁸¹ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 169-170;

ji podpořili 4 z 5 členů komise a byla také doporučena 6 členy Richmondské agrární komise, kterou jmenovala Disraeliho konzervativní strana.³⁸²

Agrární zločinnost v Irsku stále pokračovala a hrozilo, že vláda bude muset sáhnout až k pozastavení účinnosti *Habeas Corpus Act*, tedy vyhlášení výjimečného stavu a následným represím. Gladstone s tím zásadně nesouhlasil, omezení občanských práv a svobod bylo podle něj účinné proti tajným spolkům a ne proti otevřené organizaci jako byla pozemková liga, proto se snažil všemožně zabránit projednávání výjimečného zákona, který byl součástí návrhu na pozastavení účinnosti *Habeas Corpus Act*. Kabinet nakonec během února a března přijal zákony vyhlášující v Irsku výjimečný stav a poté, co v březnu roku 1881 nepokoje v Irsku utichly, neboť *Lord Lieutenant* mohl dát zatknout kohokoli podezřelého, sněmovna obrátila svou pozornost na návrhy reformy agrárního zákona.³⁸³

Agrární reforma z roku 1881 byla Gladstonovým největším počinem. Návrh nového pozemkového zákona, který předložil sněmovně k projednání 7. dubna, byl mnohem lepší, než irská strana očekávala. Základem zákona byla zásada tří F. Návrh by tak legalizoval ulsterský zvyk, podle něhož nemohl být z půdy vypuzen nájemník, který měl pozemek v držbě déle než jeden rok a řádně platil nájemné. Když nájemník opouštěl držbu, mohl prodat svá zhodnocení, tedy dostal náhradu za provedené meliorace nebo je mohl převést na svého nástupce. Kompenzace mohly být regulovány landlordem a byly většinou stanoveny částkou mezi pěti až dvacetiletým nájemným. Návrh uznával i další zvyky, většinou z doby kolonizace za Jakuba I.³⁸⁴

Rozsah a odvážnost návrhu zaskočila všechny strany. Gladstone musel návrh zákona bránit před konzervativci v horní sněmovně i před nesouhlasem ve vlastní straně, zejména před umírněnými liberály, kterým vadily Gladstonovy ústupky irským nacionalistům. Ale ani irská strana (*parnellité*) mu nedůvěřovala, protože podpořil zákon o výjimečném stavu v rámci kompromisu v roce 1881. Terčem kritiky Parnella byla

³⁸² JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 353-355; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 172; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 62; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 173.

³⁸³ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 47-8; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 754; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 17.

³⁸⁴ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 356; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 50; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 69; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 64-5; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 172; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 17.

i skutečnost, že zákon neřešil situaci asi 150 tisíců krátkodobých nájemců půdy a asi 130 tisíců zadlužených nájemců.³⁸⁵

Návrh zákona přitom přinášel velká pozitiva, omezoval moc landlordů a dával práva nájemcům: spravedlivé nájemné a nevypověditelnost nájmu. Na nově ustanovené pozemkové komise a pozemkové soudy přešly pravomoci řešit spory mezi nájemníkem a vlastníky půdy, mohly rozhodnout o výši nájemného na 15 let a na požádání landlora nebo nájemce určovaly výši náhrady za všechna zlepšení. Nájemce, který platil stanovené nájemné, nemohl být vypuzen. Zákon byl po malých změnách v červenci roku 1881 přijat v dolní sněmovně, s pomocí vlivu královny prošel i horní sněmovnou a v srpnu roku 1881 vstoupil v platnost.³⁸⁶

Zákon se stal klíčovým mezníkem v irské historii, položil základ irskému pokroku, přičemž šlo bez debat o jeden z největších irských výdobytků 19. století. Zajistil nájemníkům pevnou držbu za spravedlivé nájemné a právo prodat investice vložené do farmy.³⁸⁷

4.5. Spolupráce Gladstona a Parnella

Místo vděčnosti za významný legislativní průlom do nájemního práva si Parnell ztěžoval, že návrh pozemkového zákona nijak neprospěje desítkám tisíc krátkodobých nebo zadlužených nájemců. Parnell nakonec zákon nepodpořil. Z jeho strany se jednalo především o politickou taktiku, jelikož nechtěl být zodpovědný za přijetí nedostatečného zákona, chtěl si zachovat možnost dál jednat o jeho konečné podobě, navrhopvat jeho změny a doplnění. Podstatné také bylo to, že ačkoli pozemkový zákon znamenal první krok na cestě k *Home Rule*, ke splnění požadavků irských nacionalistů bylo stále ještě daleko, a Parnell proto nemohl přijmout žádný britský ústupek ani dílčí úspěch s plným uspokojením.³⁸⁸

³⁸⁵ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 356; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 51-52; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 172-3.

³⁸⁶ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 69-71; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 51

³⁸⁷ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 71.

³⁸⁸ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., 181-182; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 95; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 172-3.

I po přijetí pozemkového zákona Parnell pokračoval v agitaci za dlužící nájemce, vyzýval farmáře, aby se masově neobraceli na pozemkové soudy, ale aby byl zákon nejprve „vyzkoušen“ na určitém počtu případů a pobočky pozemkové ligy začaly jednotlivé případy vybírat.³⁸⁹ Reakce britské vlády pobouřené Parnellovou nespokojeností na sebe nenechala dlouho čekat. Gladstone ztratil trpělivost s pokračující zemědělskou agitací, podpořil zákon potlačující působnost *Habeas Corpus Act* a nechal v říjnu 1881 Parnella a několik jeho spolupracovníků zatknout a obvinít z podněcování nepokojů.³⁹⁰

Parnell byl uvězněn pro podezření z vlastizrady za jeden ze svých veřejných projevů, prostřednictvím kterých si s Gladstonem ostře vyměňoval své názory. Dalo by se říct, že uvěznění částečně vyřešilo za Parnella dilema, zda zůstat v čele hnutí, které se stávalo nezákonným, nebo odejít. Pozemková liga byla přijetím pozemkového zákona překonána a v další agrární agitaci neměla žádnou budoucnost.³⁹¹

Uvěznění Parnella jako respektovaného nacionálního vůdce pochopitelně vyvolalo v Irsku vlnu nespokojenosti a nového násilí, proto se Gladstone rozhodl Parnella propustit a znovu s ním začít jednat. Byla to nutnost v zájmu celého impéria a výsledkem jednání byla neoficiální tzv. kilmainhamská dohoda. Gladstone slíbil stáhnout zákon potlačující *Habeas Corpus Act* a zakotvit do pozemkového zákona otázku zadlužených farmářů a těch, kteří byli vypuštěni v původním znění zákona. Parnell na oplátku souhlasil, že svým vlivem pomůže novelizovaný pozemkový zákon v Irsku přijmout jako praktické řešení pozemkové otázky a že bude spolupracovat s liberály na irských reformách. Na základě této dohody byli Parnell a jeho kolegové v květnu 1882 propuštěni na svobodu.³⁹²

Okolnosti však splnění této dohody nepřály. Již o čtyři dny později zkomplikovala situaci brutální vražda v Dublinu, která znemožnila Gladstonovi splnit jeho část dohody. Tajný extremistický republikánský spolek Nepřemožitelní (*The Invincibles*) zavraždil při procházce ve Phoenix parku irského *Chief Secretary* Lorda Cavendishe, který byl shodou

³⁸⁹ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 72; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 54.

³⁹⁰ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 357-359; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 95; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 69-71, 74; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 18.

³⁹¹ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 56; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 173-4; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 75.

³⁹² O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 182; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 95; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 358-360; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 763; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 18.

okolností manželem Gladstonovy neteře, a jeho *Under-Secretary*, T. H. Burkeho.³⁹³ Tato neočekávaná událost náhle značně zpochybnila činnost dublinského hradu, který se ukázal neschopným do té míry, že nedokázal ochránit ani své nejvyšší představitele. Událost vyvolala ostrou odezvu britské veřejnosti a před Gladstona postavila téměř neřešitelnou otázku jak splnit jeho část dohody. V neméně obtížné situaci se nacházel i Parnell, který když se o tom dozvěděl, byl přesvědčen, že jde o pokus zdiskreditovat jak hnutí *Home Rule* tak i jeho osobu, a chtěl definitivně opustit politiku. Gladstone sice Parnella přesvědčil, aby v politice zůstal, ale sám byl nucen na nějakou dobu ustoupit od dalších irských reforem, čemuž Parnell rozuměl a chápal Gladstonovu složitou situaci. Mezitím se ale situace v Irsku dále radikalizovala. Za dobu, co byl Parnell ve vězení, silně narostl vliv tajných spolků, které byly nepřátelské jak vůči vládě, tak i vůči Parnellovi.³⁹⁴

Události dostaly rychlý spád a parlamentu byl předložen návrh výjimečného zákona o prevenci proti zločinu v Irsku. Žádný výjimečný zákon dosud nebyl tak přísný. Podle návrhu mělo být přelíčení před porotou v některých případech nahrazeno přelíčením před třemi soudci, *Lord Lieutenant* mohl zakázat veřejná shromáždování, zastavit vydávání novin, navádění ke zločinu se mělo stát trestným činem a policie by na základě toho zákona získala široké pravomoci k domovním prohlídkám bez povolení. V návaznosti na tento návrh nazval list *The Times* situaci v Irsku „zastřenou občanskou válkou“.³⁹⁵ Gladstone si byl vědom nutnosti zmírnit tvrdost návrhu a byl připraven za to bojovat. Dne 15. května vystoupil s protipožadavkem a předložil zákon o nedoplatcích nájemného (*Arrears Bill*), kterému Parnell vyjádřil podporu v naději, že by vyřešení otázky nedoplatků dlužících nájemců učinilo výjimečný zákon nadbytečným.³⁹⁶ Projednávání výjimečného zákona vyvolalo tvrdý střet mezi Gladstonem a Chamberlainem na jedné straně a opozicí na straně druhé. Situaci navíc komplikovala pokračující zločinnost v Irsku (vražda landlorda a britského vojáka, nález velkého množství revolverů atd.). To vše přispělo ke Gladstonově porážce. S návrhem bylo

³⁹³ MOLONY, S., *The Phoenix Park Murders: conspiracy, betrayal and retribution*, Dublin 2006, s. 134;

³⁹⁴ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 359-362; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 176; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 763; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 18.

³⁹⁵ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 62-3; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 176.

³⁹⁶ WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 62.

zároveň schváleno i dočasné odvolání irských členů parlamentu na základě obvinění z kombinované obstrukce.³⁹⁷

Na pořad jednání parlamentu byl následně zařazen návrh zákona o nedoplatecích na nájemném. Týkal se držeb, jejichž hodnota nepřesáhla 30 liber. Návrh umožňoval, aby za nájemce, který vyrovnal alespoň jeden nedoplatek nájemného a prokázal před komisí, že není schopen zaplatit nedoplatky dřívější, zaplatil polovinu jeho nedoplatků stát a zbytek byl odepsán. Pro tento účel byla vyčleněna částka 2 miliony liber. Irští landlordi tlačili na přijetí zákona, protože byl pro ně výhodný, mohli tak získat alespoň část svých pohledávek z nájemného. Gladstone argumentoval tím, že velká část nájemníků nemohla využít pozemkový zákon z roku 1881, protože se topili v dluzích a hrozilo jim vypuzení. Tyto překážky bránily úspěchu pozemkového zákona a zachování pořádku. Dolní sněmovnou návrh zákona prošel, pouze vůdce konzervativců lord Salisbury³⁹⁸ žádal, aby byl učiněn dodatek, který by tento zákon učinil dobrovolným. Proti této změně se postavila vláda i dolní sněmovna a Salisbury musel vzít svůj požadavek zpět. V červenci roku 1882 byl přijat potlačovací zákon a srpnu zákon o nedoplatecích na nájemném.³⁹⁹

Mezitím došlo opět k fatální události, která ovlivnila vztahy Irska a Anglie. Vyšetřování vraždy z Phoenix parku přinesla závažnou informaci o tajném spolku, v jehož programu bylo organizovat další útoky na vládní úředníky a jiné osoby. Členem tohoto tajného spolku *Nepřemožitelní* byl dokonce i jeden člen dublinské městské rady.⁴⁰⁰ Tato zjištění o událostech ve Phoenix parku měla potvrdit prozíravost vlády v otázce propuštění Parnella, jehož tyto spolky, které většinou vznikly až po Parnellově zatčení, považovaly za nepřítel a bály se jeho vlivu v Irsku. Angličané však nevěřili ani jedné straně a kilmainhamskou dohodu považovali za kontroverzní. Parnell se tak dostal do obtížné situace, potřeboval upevnit svou autoritu a chtěl také pomoci vládě uskutečnit další reformy, o to však nemohl usilovat přímo, jinak by totiž potvrdil spekulace o tom, že si svou svobodu politicky koupil. To vysvětluje jeho zbytečně tvrdé útoky na vládu i v rámci jinak velmi rozumných návrhů. Parnell sám se ještě naposledy pokusil prosadit návrh na doplnění pozemkového zákona tím, že chtěl prosadit změnu data, odkdy měl nájemce platit soudem stanovené nájemné. Gladstone byl však dlouhotrvajícími

³⁹⁷ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 64

³⁹⁸ Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, třetí markýz Salisbury (1830 – 1903) – britský konzervativní politik a státník. Od roku 1854 poslancem v britském parlamentu, po smrti otce v roce 1868 povýšen do sněmovny lordů. V letech 1886 – 1892 a 1895 – 1902 byl ministerským předsedou a jako poslední britské politik v historii zastával tuto funkci jako člen horní sněmovny.

³⁹⁹ O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 78; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 180.

⁴⁰⁰ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 68; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 81.

jednáními už značně roztrpčen a došla mu trpělivost s irskými záležitostmi a souhlasil s vládou, že irská otázka by se již dále neměla otevírat.⁴⁰¹

Parnell se snažil masovou podporu zapojenou do pozemkové války ovládnout a zaměřit ji na hnutí *Home Rule* a nacionální cíle. V listopadu roku 1882 založil irskou nacionální ligu (*Irish National League*), která nahradila pozemkovou ligu. Hnutí *Home Rule* dosáhlo prostřednictvím nacionální ligy a zapojením jejích lokálních poboček významných úspěchů. Pobočky vybíraly jednotlivé delegáty, kteří postupovali na vyšší organizační úroveň a mohli bojovat i o křesla v parlamentu. Hnutí *Home Rule* získalo díky organizační struktuře nacionální ligy demokratického ducha.⁴⁰² Irská strana byla díky těmto organizacím velmi dobře finančně zajištěná a připravená vstoupit do volebního klání, což nakonec dokázal i výsledek voleb v roce 1885, kdy Parnell získal pro irskou stranu 86 zástupců v parlamentu oddaných hnutí *Home Rule*.⁴⁰³

Land League, která měla mezi svými členy mnoho feniánů, požadujících naprostou nezávislost Irska, byla díky nepřátelským postojům k parlamentním metodám i idejím boje za *Home Rule* v roce 1881 postavena mimo zákon. Díky Anně Parnellové, sestře Parnella, pozemková liga pokračovala v činnosti jako Dámská pozemková liga (*Ladies' Land League*) až do roku 1882. Poté však Parnell prosadil její zrušení s tím, že narušuje jednotu nacionálního hnutí.⁴⁰⁴

Úspěchy hnutí *Home Rule* dále polarizovaly irskou společnost, rostlo napětí mezi katolíky, presbyteriány i nonkonformisty. Někteří presbyteriánští i protestantští ulsterští nájemní farmáři se zprvu připojili k *Land League*, ale když se původně agrární hnutí začalo orientovat na *Home Rule*, pozemkovou ligu opustili a raději upřednostnili loajalitu k Británii před národní solidaritou. Posilováním irské strany ztráceli liberálové voliče v Ulsteru. Dříve zde nacházeli podporu jak od katolíků, tak od protestantů, situace se však začala měnit a Ulsterští voliči čím dál více vyjadřovali sympatie konzervativcům. Katolíci naopak volili poslance za hnutí *Home Rule*.⁴⁰⁵

Díky soudržnosti, dobrému financování a relativně početné reprezentaci ve Westminsteru, mohl Parnell opustit dřívější obstrukční taktiku. Jeho nová strategie byla

⁴⁰¹ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 68-9.

⁴⁰² McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 96; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 81.

⁴⁰³ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 96

⁴⁰⁴ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 174-5; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 78.

⁴⁰⁵ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question: Two Centuries of Conflict*, Kentucky 1995, s. 96-7; O'DAY, A., *Irish Home Rule, 1867-1921*, New York 1998, s. 72.

založená na rovnováze sil. Jednotné hlasy poslanců za *Home Rule* mu umožnily přesměrovat podporu irské strany od liberálů ke konzervativcům, kteří se před tím zavázali nepoužít znovu potlačovací zákon a představili své schéma pozemkové reformy – prodeje půdy, možnosti rozšíření místní samosprávy, ustanovení vícekrátě sympatizujícího s irskými reformami. Parnell se v důsledku toho rozhodl podpořit menšinovou administrativu vedenou markýzem Salisburym před volbami 1885. Měl větší důvěru v Randolpha Churchilla⁴⁰⁶ a toryovskou demokracii, než v Josepha Chamberlaina⁴⁰⁷ a liberální vedení. Dalším důvodem bylo, že Salisbury jmenoval *Lordem Lieutenantem* lorda Carnarvona,⁴⁰⁸ který byl zastáncem mírné formy *Home Rule*. Konzervativci navíc schválili *Ashbourne Act*, který vyhradil 5 milionů liber na půjčky nájemcům s 4 % úrokem na dobu splácení 20 let.⁴⁰⁹

Gladstonova druhá vláda padla v červnu roku 1885 po předložení návrhu státního rozpočtu ministrem financí. Návrh rozpočtu byl velmi nepopulární a neměl patřičnou podporu. Rezignoval i Gladstone a novým premiérem se po dlouhém vyjednávání stal Salisbury, který sestavil konzervativní vládu.⁴¹⁰

Gladstone měl nyní čas přemýšlet o irské otázce. Dospěl k závěru, že je nutné zrušit zákon o unii, zavést mezi Británií a Irskem vztah blízký rakousko-uherskému a dát Irsku stejný stupeň samosprávy, jaký měla Kanada. Podobně smýšlel také *Lord Lieutenant* (konzervativec lord Carnarvon), který tajně jednal s Parnellem o podpoře irské autonomie. Carnarvon nesouhlasil s platností výjimečného zákona a inspiroval se také úspěšným vývojem Kanady po roce 1867, v irské otázce však šel za hranice názoru běžného torye. S jeho názory nesouhlasil především Salisbury, který pokračoval ve smířlivé politice a jednoznačně neodmítal plán irské autonomie.⁴¹¹

⁴⁰⁶ Lord Randolph Henry Spencer-Churchill (1849 – 1895) – konzervativní politik, otec pozdějšího válečného premiéra Winstona Churchilla. Byl tvůrcem tzv. toryovské demokracie (*Tory Democracy*), prosazoval racionální přístup k reformám, i když pocházely z dílny liberální strany.

⁴⁰⁷ Joseph Chamberlain (1836 – 1914) – britský politik a státník. Zprvu radikální liberál, nesouhlasil však s irským požadavkem na *Home Rule*, ani s Gladstonovou podporou tohoto hnutí, proto se z něj stal liberální unionista. Byl otcem pozdějšího premiéra Nevilla Chamberlaina a dalšího britského státníka a nositele Nobelovy ceny za mír z roku 1925 Josepha Austena Chamberlaina.

⁴⁰⁸ Henry Howard Molyneux Herbert, čtvrtý hrabě Carnarvon (1831 – 1890) – britský politik a vůdce konzervativní strany. Dvakrát byl jmenován ministrem pro kolonie ve vládě lorda Derbyho. V roce 1885 jmenován do funkce *Lord Lieutenant of Ireland*.

⁴⁰⁹ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 147-149; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 97; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 98-9, 100; HUGHES, M., *Ireland divided: The Roots of Modern Irish Problem*, Cardiff 1994, s. 15.

⁴¹⁰ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 72; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 99; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 19.

⁴¹¹ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 73-4; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 99.

Ještě na počátku sedmdesátých let Gladstone považoval myšlenku *Home Rule* za ohrožení integrity impéria, během příštích 15 let doznal jeho názor posunu zprvu ve prospěch místní samosprávy a později i širší autonomie s národní reprezentací. V prosinci roku 1885 vyjádřil Gladstone skrze svého syna Herberta názorový posun směrem k myšlence *Home Rule* jako nejlepšímu způsobu řešení irské otázky. Nepochybně to bylo jeho upřímné přesvědčení, zároveň však hledal způsob, jak si naklonit irské voličstvo a získat podporu od irské parlamentní strany.⁴¹² Po Gladstonově vyjádření podpory hnutí *Home Rule* se konzervativci pod vedením Salisburyho odklonili od snahy usmířit Irsko, přijali ochranu unie za hlavní bod stranické platformy a představili irský potlačovací návrh zákona. Parnell na to okamžitě odpověděl změnou podpory od konzervativců k liberálům.⁴¹³

4.6. Politická situace v letech 1885 až 1886

Všeobecné volby konané v roce 1885 byly prvními od rozšíření volebního práva v roce 1884, kdy se počet voličů rázem zvýšil z 3 na 5 milionů. Právo volit své zastupitele se dostalo valné většině hospodářů a nájemců půdy a také velké většině zemědělských dělníků. Volby se poprvé staly skutečným ukazatelem veřejného mínění na britských ostrovech.⁴¹⁴

Gladstone svou předvolební kampaň opět založil na řešení irské otázky. Opakoval, že by měly být posíleny pravomoci Irska v řízení a správě jeho vlastních záležitostí. Zdůrazňoval, že svrchovanost koruny musí být zachována, ale zároveň prohlašoval, že Irsko má plné právo na co největší míru místní samosprávy, která bude ve shodě s integritou Spojeného království. Právě poslední prohlášení považoval Parnell za nejdůležitější, jaké kdy britský státník ve vztahu k řešení irských problémů pronesl, byť bylo učiněno v rámci volební kampaně, a vyzval proto Gladstona, aby nastínil své

⁴¹² MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 154; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 97; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 62; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 32, 35, 36; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 107.

⁴¹³ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 146; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 98; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 36; F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 755; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 19.

⁴¹⁴ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 368-369 ; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 755; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 93; HUGHES, M., *Ireland dividend...*, c. d., s. 14.

konkrétní plány irské samosprávy. Ten to však odmítl s tím, že vyčká na návrh irských představ o autonomii.⁴¹⁵

Ve volbách Gladstone zvítězil proti svému konzervativnímu sokovi s výrazným náskokem, celkově však volby pro liberály neskončily zcela příznivě. Konzervativci si udrželi své pozice v klíčových londýnských obvodech a v některých obvodech v zemi dokonce nahradili liberály. Obraz dolní sněmovny, ve které po volbách zasedlo 335 liberálů, 249 konzervativců a 86 členů Parnellovy irské strany, dával tušit, že Gladstone nebude mít prosazení irské autonomie vůbec jednoduché.⁴¹⁶

Vnímání irské otázky a britsko-irských vztahů se permanentně promítalo do britské politické scény. Prosazování či odpor k hnutí *Home Rule* šly napříč politickým spektrem a měnily se často v závislosti na jiných prioritách té které politické strany či osobitým vnímáním způsobu řešení irských požadavků. Svou třetí administrativu začal Gladstone s podporou koalice irských nacionalistů a britských liberálů. Záhy však mezi britskými liberály vypukla krize, strana se rozdělila v názoru na Irsko buď na autonomisty, nebo na unionisty a následně se část liberálů odmítajících Gladstonovo prosazování myšlenky *Home Rule* odštěpila a prohlásila se za liberální unionisty, kteří v podstatě následovali politiku konzervativců. Toto odštěpení liberály značně oslabilo, zároveň však za Gladstona vyřešilo problém s rigiditou aristokratické části liberální strany, která bránila politice sociálních a ekonomických reforem, což bylo v rozporu s mandátem získaným ve volbách od nižších sociálních skupin.⁴¹⁷

Gladstone vytvořil stranu, jejímž hlavním bodem programu byla autonomie pro Irsko. Strana se upevnila a sjednotila, ovšem zároveň hrozilo, že po dosažení stanoveného cíle se strana rozpadne na kusy. Základem Gladstonovy politiky byla práce na reformách pro Irsko, ostatní záležitosti musely jít stranou, dokud se situace v Irsku nezlepší a Irové se díky autonomii nebudou schopni starat o sebe sami. Mnoho předních liberálů přešlo po volbách s nedůvěrou v tuto jednostrannou politickou koncepci do opozice (lord Derby,⁴¹⁸

⁴¹⁵ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 75-6

⁴¹⁶ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 146; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 36; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 106; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 755; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 15.

⁴¹⁷ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 155-161; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 62; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 15, 20.

⁴¹⁸ Edward George Geoffrey Smith-Stanley, čtrnáctý hrabě Derby (1799 – 1869) – anglický politik a státník. Nejdéle úřadující vůdce konzervativní strany. V letech 1830 – 1833 zastával funkci *Chief Secretary for Ireland*. Třikrát v různých obdobích byl ministerským předsedou a šéfem horní sněmovny.

lord Northbrook,⁴¹⁹ lord Selborn⁴²⁰) na druhou stranu získal Gladstone podporu významných konzervativců, jako byl *Lord Lieutenant* John Poyntz Spencer,⁴²¹ lord Granville⁴²² nebo *Chief Secretary* John Morley.⁴²³

Liberální Unionisty, mezi kterými byla většina aristokratů, spojoval s konzervativci podobný pohled na sociální rozdíly, majetková práva a integritu impéria. Konzervativní strana využila aliance s unionisty k posilování již tak silného antikatolického a proti-irského postoje Britů pod sloganem *Home rule – Rome Rule*. Tvrdili, že irská samospráva povede ke zničení celé Velké Británie.⁴²⁴ Většina Britů se přijetí autonomie pro Iry obávala a pro překonání těchto obav bylo třeba předložit silné argumenty. Strach Britů nebyl neopodstatněný, svěření samosprávy do rukou irských katolíků totiž mohlo Británii přinést řadu potíží, celkově vládla obava, že katolíci nejsou schopni si vládnout sami a že jejich vláda způsobí problémy landlordům, protestantům a Ulsteru, který se nemůže bránit.⁴²⁵

Liberálové oddaní Gladstonovi a myšlence *Home Rule* naopak prosazovali sociální, ekonomická a imperiální témata, přičemž se snažili oprostit od aristokratických zájmů, které převládaly v konzervativní politice. Spojení s irskými nacionalismy umožnilo liberálům lépe prosazovat demokracii a sociální změny. Dokud většina poslanců za hnutí *Home Rule* sympatizovala s širokými sociálními reformami a demokratickými principy, byla aliance s liberály přínosná pro obě strany.⁴²⁶

Poslanci za hnutí *Home Rule* byli především mluvčími agrární země, hájící zájmy irských nájemních farmářů, spíše než britských i irských industriálních dělníků. Na rozdíl

⁴¹⁹ Thomas George Baring, první hrabě Northbrook (1826 – 1904) – britský liberální politik a státník. Mezi lety 1872 – 1876 místokrál v Indii. V letech 1890 – 1893 prezident Královské asijské společnosti.

⁴²⁰ Roundell Palmer, první hrabě Selborne (1812 – 1895) – britský právník a politik. V letech 1872 – 1874 a 1880 – 1885 zastával funkci Lord Chancellor. Zprvu podporoval Gladstona, ovšem po fiasku návrhu zákona o *Home Rule* v roce 1885 se přidal k liberálním unionistům.

⁴²¹ John Poyntz Spencer, pátý hrabě Spencer (1835 – 1910) – britský liberální politik. Blízký přítel Williama Gladstona přezdívaný kvůli své výrazné zrzavé bradce jako rudý hrabě (*Red Earl*). V letech 1868 – 1874 a 1882 – 1885 zastával funkci *Lord Lieutenant of Ireland*.

⁴²² Granville George Leveson Gower, druhý hrabě Granville (1815 – 1891) – britský liberální politik a státník. Jako blízký přítel Williama Gladstona zastával v jeho vládách opakovaně post ministra zahraničních věcí. Pacifista, jeho zahraniční politika byla příznačná mírovými jednáními v Evropě a utužováním vztahů s USA.

⁴²³ John Morley, první vikomt Morley z Blackburn (1838 – 1923) – britský spisovatel, novinář a politik. Prominentní liberál a velký podporovatel Gladstona. V letech 1886 a 1892 – 1895 zastával funkci *Chief Secretary for Ireland*.; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 156; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 417, 419-420, 422; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 79-80; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 15-16.

⁴²⁴ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 165-167; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 99

⁴²⁵ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 151; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 83; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 36-7; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 57-59.

⁴²⁶ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 98; LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 766.

od britských liberálů nebyli vášnivými zastánci volného obchodu, kritizovali liberály za prosazování vysokých daní a rozdělovala je samozřejmě také víra. Irští katolíci např. nepovažovali alkohol za hřích, jelikož destilace a vaření piva byly důležitou součástí irského průmyslu, což výrazně ovlivňovalo názor irské veřejnosti na tuto problematiku.⁴²⁷ Pro irskou stranu nebylo nezbytné, aby přijala veškerou liberální politiku, vzhledem k jejich katolickému zaměření, nebylo například možné sdílet liberální sekulární pohled na vzdělání. Shodovali se však v otázkách lidské svobody a důstojnosti. Irští poslanci byli přesvědčení již od O'Connelových dob o potřebě zrušit horní sněmovnu a zavést demokratické volební právo. Bojovali za práva obyvatel žijících i v málo rozvinutých oblastech impéria stejně jako i za volební právo žen. Všeobecně byla irská strana přátelská společnému demokratickému přesvědčení nových liberálů, které nahradilo starý individualismus.⁴²⁸

Industriální pokles od sedmdesátých let vedl průmyslové dělníky k tomu, aby se více zajímali o své živobytí než o Irsko nebo impérium. Rostla potřeba vzniku politické strany, která by hájila zájmy městských dělníků. Politickou převahu liberálů tak zastínila nová strana - *Labour Party*, jejíž vznik vyjadřoval pozvolné změny britské společnosti a rozklad starého pořádku. Politická síla pozemkových vlastníků se zmenšovala díky poklesu cen zemědělských výrobků, nájmu a hodnoty půdy. Rozšiřováním volebního práva na širší sociální skupiny (demokratizací volebního práva) se měnila politická reprezentace a vlastníci půdy opouštěli politiku.⁴²⁹ V předvečer vzniku *Labour Party* (založena roku 1900) byla ještě většina keltských okrajových oblastí Británie loajální liberálům, avšak s růstem irského nacionalismu se většina protestantů z Irska a členové státem uznávané církve v rurálních oblastech Británie ztotožnili raději s konzervativci, kteří se na znamení vyjádření oddanosti impériu přejmenovali na unionisty.⁴³⁰

Parnell v mnoha ohledech naplnil cíle a strategii Duffyho irské nezávislé strany z padesátých let 19. století. Využil pocitu křivdy mezi nájemníky, oživil nacionalismus a vytvořil v dolní sněmovně vlivnou irskou stranu. *Home Rule* však bylo něco méně, než navrhoval Duffy, protože se nepodařilo spojit katolíky s protestanty a presbyteriány. Irská strana si také nemohla dovolit plnou politickou nezávislost, ta byla limitovaná aliancí s liberály. Dá se říci, že po roce 1886 byl irský nacionalismus závislý na britském

⁴²⁷ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 98

⁴²⁸ Tamtéž, s. 99

⁴²⁹ Winstanley, M., *Gladstone...*, c. d., s. 54-5.

⁴³⁰ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 99

liberalismu. Parnell a jeho irská strana se tak ve vztahu k liberálům ocitli v podobné situaci, v jaké byl ve třicátých letech O'Connell a hnutí *Repeal* s whigy.⁴³¹

4.7. Zákon o *Home Rule*

Gladstonova třetí vláda stála a padala s otázkou irské autonomie. Gladstone věnoval návrhu zákona (*Home Rule Bill*) veškerý čas a energii. S otázkou autonomie souviselo mnoho věcí: půda, finance, úkoly přidělené irskému parlamentu, jeho složení a opatření zajišťující svrchovanost britského parlamentu. Současně s tím pracoval Gladstone na novém návrhu pozemkového zákona.⁴³²

V březnu roku 1886 představil Gladstone kabinetu svůj první návrh zákona upravující *Home Rule* (*Government of Ireland*). Měl zajistit Irsku výkonnou moc a parlament s kontrolou nad místními záležitostmi. Westminsteru by zůstaly tři hlavní oblasti – královské pravomoci, záležitosti zahraniční a imperiální politiky a obrana, s tím pak dále souviselo uzavírání smluv s cizími státy, udělování titulů a hodností, obchod, měna, clo a daně, pošta a telegrafní síť, správa majáků a navigace, míry a váhy, ražení mincí, autorská práva a patenty, atd.⁴³³

Zástupce královny *Lord Lieutenant* měl být v čele výkonného orgánu – vlády, odpovědné irskému parlamentu. Neměl být už stranickým kandidátem, který se měnil po každé změně britské vlády, jeho pozice by byla stabilní a nově měla být odstraněna i všechna náboženská omezení, tudíž se *Lordem Lieutenantem* mohl stát i katolík.⁴³⁴

Podle návrhu mělo dojít i k výraznému posílení nezávislosti irské justice. Irské soudce měla jmenovat dublinská vláda, přičemž odvolání by mohli být pouze na společnou žádost obou částí parlamentu. Jejich mzdy by platila státní kasa. Podle návrhu bylo možné se proti rozhodnutí irských soudů odvolat k *Privy Council* v Londýně, který rovněž mohl rozhodovat o ústavních návrzích přijatých irským parlamentem.⁴³⁵

⁴³¹ Tamtéž, s. 99; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 180-182.

⁴³² KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 36.

⁴³³ KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution*, c. d., s. 45-6; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 109; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20.

⁴³⁴ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 85; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 109.

⁴³⁵ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 100.

Gladstone navrhl ponechat celní a daňovou kontrolu v Londýně, irské výnosy měly být použity na vyrovnání irských finančních závazků. Snažil se zachovat fiktivní jednotu pomocí celní unie. Otázkou však zůstalo, jak velkou část odvodů by mělo Irsko přispívat do imperiální pokladny, za unie to byly 2/17, kdežto v návrhu byla zakotvena pouze 1/15. „Imperiální příspěvek“ by tak činil 3,24 mil. liber.⁴³⁶

Celkově měl zákon zmenšit tlak na Westminster a přenést odpovědnost na místní správu, čímž se měla posílit jednotu impéria. Žádné náboženství nemohlo být vyhlášeno jako státní a britská vláda si měla udržet kontrolu nad Královským irským policejním sborem (*Royal Irish Constabulary*), který měl následně postupně přejít do správy Dublinu. Bylo však nutné přesně definovat kompetence obou parlamentů. Činnost parlamentu měla být omezena v tom směru, že nesměl přijmout zákon, který by byl v rozporu se zákonem o irské správě (*Government of Ireland*).⁴³⁷

Irský parlament měl mít podle návrhu celkem 307 nebo 309 (podle toho jestli budou uděleny 2 místa *Royal University*, aby tím získala paritu s *Trinity College*) členů zasedajících v jedné komoře rozdělené na dvě části (*Orders*), z nichž ta menší by reprezentovala majetek a druhá větší by byla obsazena pouze volenými reprezentanty. Obě části Irského parlamentu měly zasedat společně, ale ve výjimečných případech mohly hlasovat odděleně. To by dovolovalo jedné z částí vetovat projednávaný zákon a jeho další projednávání odložit na dobu tří let nebo do rozpuštění parlamentu. Menší část parlamentu se měla skládat ze současných 28 reprezentantů šlechtického stavu v horní sněmovně imperiálního parlamentu a dalších 75 členů volených na desetileté období voliči, kteří drží pozemky s výnosem v hodnotě minimálně 25 liber ročně. Druhá a početnější část parlamentu měla být tvořena současnými 103 irskými reprezentanty v britském parlamentu a novými 101 zástupci, přičemž členové měli být voleni na základě stávajícího volebního práva.⁴³⁸

Značně složitý problém vyvstal při hledání cesty, jak upravit vazby mezi parlamenty v Londýně a Dublinu. Podle Gladstonova návrhu měli irští poslanci odejít z Westminsteru, neboť by bylo složité rozlišovat mezi předměty imperiální politiky a čistě anglickými záležitostmi, o kterých logicky irští poslanci již neměli mít právo dále

⁴³⁶ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 86-7; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 47-8.

⁴³⁷ KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 41-2; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 109.

⁴³⁸ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 85; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 50; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 109.

rozhodovat. Zastoupení v obou parlamentech by zároveň zlehčovalo irskou legislativu a irští členové londýnského parlamentu by se stali druhořadými oproti svým britským kolegům. Proti tomuto bodu návrhu tvrdě protestovali radikálové. Mnoho britských poslanců argumentovalo tím, že pokud bude britská vláda vybírat a utrácet 40 % irských daní, bylo by nespravedlivé, aby Irsko nemělo možnost zasedat v imperiálním parlamentu. Pro Gladstona bylo těžké uhájít odchod Irů z Westminsteru i před samotnou irskou reprezentací.⁴³⁹

Irská strana v čele s Parnellem celkově návrh zákona přivítala (“...it will be cheerfully accepted by the Irish people and by their Representatives as a solution of the long-standing dispute between the two countries, and that it will lead to the prosperity and peace of Ireland and the satisfaction of England”),⁴⁴⁰ oponovala však některým dílčím otázkám – společnému clu a příspěvkům do imperiální pokladny (Parnell prosazoval pouze 1/20), proti jurisdikci Westminsteru nad *Royal Irish Constabulary*, proti pravidlům voleb do irského parlamentu a možnému vetu jedné z jeho částí. Přesto však Irové hlasovali pro v obou čteních návrhu z obavy před opozicí a s vědomím, že Gladstone potřebuje jejich podporu.⁴⁴¹

Návrh zákona o autonomii byl parlamentu předložen 8. dubna 1886. Ve svém průvodním prohlášení Gladstone uvedl, že návrh nemá omezit svrchovanou autoritu britského parlamentu, ale má za cíl modifikovat zákon o unii, nikoli ho zrušit. Návrh odrážel směr, kterým se ubírala Kanada nebo australské kolonie, tedy legislativní nezávislost reprezentovanou národním zákonodárným sborem.⁴⁴²

Předchozí rozdělení liberální strany se však pro návrh zákona o *Home Rule* ukázalo jako fatální. Joseph Chamberlain, jako vůdce radikálů a druhý nejdůležitější muž v liberální straně po Hartingtonově odchodu do opozice, se stejně jako lord Hartington, vůdce opozičních liberálů – liberálních unionistů, postavili proti návrhu. Chamberlain tvrdil, že zákon o *Home Rule* ohrozí impérium. Skutečným důvodem ale mohlo být i jeho rozladění, že mu Gladstone proti jeho očekávání ve vládě světil pouze nevýznamný úřad.

⁴³⁹ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 425-426; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 85-6; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 46; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20.

⁴⁴⁰ Hansard britského parlamentu, 8 dubna 1886 [online, cit. 12.4.2012]. Dostupné z WWW: <<http://hansard.millbanksystems.com/sittings/1886>>.

⁴⁴¹ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 100; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 87;

⁴⁴² Tj. model samosprávného koloniálního vztahu, prakticky nezávislost; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 165; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 84; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 44, 51; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 108.

Hartington preferoval vytvoření místní samosprávy před rekonstrukcí konstitučního uspořádání Spojeného království.⁴⁴³

Konzervativci návrh napadli jako dohodu s irským extremismem a nebezpečí pro britskou bezpečnost. Trvali na tom, že unie je nezbytná pro přežití impéria.

Následovala čtrnáctidenní debata. Nejsilnější odpor přicházel od ulsterských unionistů. Bylo založeno sdružení *Ulster Loyalist Anti-repeal Union*. Konala se masová protestní shromáždění, která vedla k výbuchům násilí od června do září roku 1886. Vůdci unionističtí politikové se vyjadřovali v tom smyslu, že v případě nutnosti se unionisté budou snažit udržet spojení s Velkou Británií všemi dostupnými prostředky.⁴⁴⁴

Vůči Gladstonovi a jeho irské politice se vytvořila opozice a liberální strana se rozštěpila. Sir George Trevelyan,⁴⁴⁵ bývalý *Chief Secretary*, s radikálem Chamberlainem rezignovali. Chamberlain nesouhlasil s odchodem irské reprezentace z Westminsteru a chtěl, aby i kontrola cel a daní, stejně jako jmenování soudců a úředníků zůstalo v rukou imperiálního parlamentu a podporoval spíše formu federálního spojení obou zemí, jeho postoj byl však osamocený. Trevelyan zase zásadně nesouhlasil s převedením policie pod irskou kontrolu.⁴⁴⁶ Podle poslance za Edinburgh, G. J. Goshena,⁴⁴⁷ by podlehnutí požadavkům parnellitů mohlo Indii, ale i Evropě, ukázat anglickou slabost a nemohoucnost poradit si s domácím odporem.⁴⁴⁸

Naopak Charles Russell,⁴⁴⁹ generální prokurátor, podpořil plán autonomie s tím, že Irsko potřebuje více než jen pravomoci v místní správě, ale potřebuje právo zákonodárství. Zastával názor, že samosprávné požadavky jsou pro Irsko spravedlivé

⁴⁴³ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 159-160, 163; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 422-424, 426-427; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 46, 53, 52; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 100; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20; vysvětlí v poznámce

⁴⁴⁴ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 167; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 87-8; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20.

⁴⁴⁵ Sir George Otto Trevelyan, druhý baronet (1838 – 1928) – britský politik, spisovatel a historik. Liberál a stoupenec Gladstona. Mezi lety 1882 – 1884 vykonával funkci *Chief Secretary for Ireland*. V letech 1886 a 1892 – 1895 zastával post ministra pro skotské záležitosti (*Secretary of State for Scotland*).

⁴⁴⁶ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 424-425; HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 82; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 50, 52; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 108.

⁴⁴⁷ George Goschen, první vikomt Goschen (1831 – 1907) – anglický obchodník a politik. Rektor univerzity v Edinburgu a kancléř univerzity v Oxfordu. Zprvu liberální politik se kvůli nesouhlasu s Gladstonovým zákonem o *Home Rule* přihlásil k liberálním unionistům a v roce 1893 přešel ke konzervativní straně.

⁴⁴⁸ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 89

⁴⁴⁹ Charles Arthur Russell, baron Russell z Killowen (1832 – 1900) – irský politik a právník. Obhajoval Parnella v procesu křivého obvinění deníku *Times*. V letech 1886 a 1892 – 1894 zastával funkci generálního prokurátora a od roku 1894 byl hlavou justice v Anglii a Walesu (*Lord Chief Justice of England and Wales*).

a militantní opozice v Ulsteru jen dělá kravál. Podobné názory však Gladstone nacházel jen stěží.⁴⁵⁰

Debata nad druhým čtením návrhu zákona o autonomii probíhala od 10. května do 7. června. Gladstone byl ochoten znovu zvážít některé body návrhu, např. setrvání irských poslanců v imperiálním parlamentu, celkově však bylo evidentní, že návrh má jen velice slabou podporu. Hlasováním po druhém čtení byl návrh zákona o autonomii odmítnut.⁴⁵¹ Proti hlasovalo 343 poslanců, ke konzervativcům se přidalo 93 liberálních unionistů, pro návrh se vyslovilo 313 hlasů, zpravidla liberálů a poslanců irské strany.⁴⁵²

Po neúspěchu při hlasování nechal Gladstone rozpustit parlament a v následujících volbách se otázka *Home Rule* stala základním tématem předvolebního boje. Zatímco Gladstonovi liberálové se snažili oživit upadající myšlenku irské autonomie, konzervativci využili protipapeženských a proti-irských nálad v boji proti liberálům.⁴⁵³

Výsledky voleb z července roku 1886 přinesly konzervativcům 316 křesel a s podporou 78 liberálních unionistů vytvořili konzervativci kabinet v čele s lordem Salisburyem jako ministerským předsedou.⁴⁵⁴ Liberálové podporující Gladstona získali pouze 191 křesel a spolu s 85 parnellity přešli do opozice. Tím, že unionisté přijali účast v konzervativní vládě, byl rozkol v liberální straně definitivní. Myšlenky *Home Rule* se nadále ozývaly pouze z lavic parlamentních opozice.⁴⁵⁵

4.8. Konec dvou velkých mužů

Na konci roku 1889 byl Parnell na vrcholu své popularity v Irsku a dokonce získal díky své konfrontaci v deníku *Times* i respekt podstatné části britské populace.

⁴⁵⁰ HAVRÁNEK, Z., *Irská otázka...*, c. d., s. 89-90

⁴⁵¹ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 431-432; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20.

⁴⁵² KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 56; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 100.

⁴⁵³ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 433-435; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 100; O'DAY, A., *Irish Home Rule...*, c. d., s. 108; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20-1.

⁴⁵⁴ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 101; WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 63

⁴⁵⁵ KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 56; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 20-1.

V roce 1887 totiž tradičně anti-irské noviny vydávaly seriál Parnellismus a zločin (*Parnellism and Crime*), prohlašující o irském lídrovi a dalších členech irské strany, že jsou odpovědní za násilí a venkovské nepokoje v Irsku. V jednom článku zveřejnil deník *Times* dopis podepsaný Parnellem, ve kterém toleroval vraždy ve Phoenix parku.⁴⁵⁶

Útoky deníku *Times* na Parnella zvyšovaly nenávist britské veřejnosti vůči *Home Rule*. Parnell byl k těmto obviněním zpočátku lhostejný, ale jeho kolega F. H. O'Donnell⁴⁵⁷ noviny obvinil z pomluvy a začal proces, během kterého deník *Times* předložil další údajné dopisy Parnella schvalující násilnost a kriminální jednání. Následně se také Parnell rozhodl i přes svou nedůvěru v britskou justici bránit u soudu. Žádal vládu lorda Salisburyho, aby vznikla parlamentní komise, která by záležitost prošetřila a objasnila autorství dotčených dopisů.⁴⁵⁸

Salisbury nesouhlasil, ale nakonec byl okolnostmi a veřejným míněním donucen jmenovat komisi tří soudců, kteří měli zkoumat všechna obvinění proti irskému nacionalismu. Během slyšení vyšlo najevo, že deník *Times* v dobré víře dopisy koupil od Richarda Pigotta,⁴⁵⁹ dublinského žurnalisty s pochybnou pověstí. Nakonec bylo zjištěno, že dopisy byly padělány a jejich skutečný autor Richard Pigott pod tíhou tohoto odhalení spáchal sebevraždu.⁴⁶⁰

Noviny *The Times*, dosud velmi respektované, se dostaly do nepřízně čtenářstva. Naopak Irové se radovali, že jejich lídr vyvázl z unionistického komplotu, a Britové mající smysl pro *faire play* pochopili zapojení deníku *Times*, konzervativců a liberálních unionistů do konspirace, jejíž obětí se měl stát irský vůdce Parnell. Po odhalení Pigottových podvrhů projeví poslanci za hnutí *Home Rule* a liberální poslanci Parnellovi obdiv ovacemi vestoje při jeho vstupu do dolní sněmovny.⁴⁶¹ Parnell požíval zaslouženého obdivu a respektu od široké veřejnosti i svých politických kolegů, brzy však mělo dojít ke změně.

⁴⁵⁶ Parnell se měl v dopisech omlouvat za své „taktické“ výroky odsuzující násilnost ve Phoenix parku; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 440

⁴⁵⁷ Frank Hugh O'Donnell (1846 -1916) – irský spisovatel, novinář a politik. Propagátor obstrukční politiky irské strany. Byl velkým zastáncem Parnella v kauze křivého obvinění deníku *Times*.

⁴⁵⁸ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 440-441; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 101.

⁴⁵⁹ Richard Pigott (1835 – 1889) – irský novinář. V mládí podporoval irské nacionalisty. Vlastnil troje noviny, které prodal organizaci *Irish National Land League*, následně však byl obviněn ze zkreslování údajů o hospodaření a v odvetě se upnul ke snaze zničit kariéru vůdce irských nacionalistů Parnella. Po odhalení plagiátů dopisů uprchl do Španělska, kde v Madridském hotelovém pokoji spáchal sebevraždu.

⁴⁶⁰ LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 770.

⁴⁶¹ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 441; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 102.

V prosinci roku 1889, měsíc po procesu s Pigottovými padělkami, požádal kapitán William O'Shea,⁴⁶² bývalý přítel Parnella a také bývalý člen irské strany, o rozvod se svou ženou na základě jejího cizoložství s Parnellem. Katharine O'Shea⁴⁶³ byla Parnellovou milenkou od roku 1880. O jejich vztahu vědělo mnoho liberálních politiků i členů irské strany, během jednání o Kilmainhamskou smlouvu paní O'Sheaová dokonce fungovala jako prostředník, avšak ve viktoriánské době byl velký rozdíl mezi tichým utajeným vztahem a veřejným skandálem. Komplikovaný rozvod už zničil například slibnou kariéru Charlesi Dilkemu,⁴⁶⁴ pravděpodobnému nástupci Gladstona v čele liberální strany.⁴⁶⁵

Parnell se snažil členy irské strany uklidnit a tvrdil, že rozvodový soud dokáže, že vztah mezi ním a Katharine O'Shea je počestný. Většina z nich byla zpočátku na jeho straně a považovala celou záležitost za podobnou obvinění deníku *Times*, za komplot unionistů a pokus zdiskreditovat hnutí *Home Rule* a jejich lídra. Irská veřejnost vydala několik rezolucí podporujících Parnella a celou záležitostí se nezabývala příštích 10 měsíců. Během listopadu roku 1890 byl ale Parnell rozvodovým soudem usvědčen, že vstoupil do domu svého hostitele jako přítel a svedl mu ženu a 10 let ho za jeho zády podváděli. Soud navíc svěřil děti do péče manžela, přičemž dvě z nich byly pravděpodobně Parnellovy. Rozvod poškodil Parnellovu pověst a zanechal u britské veřejnosti nelichotivou představu o vůdci irské strany. Tím se sympatie veřejnosti od Parnella definitivně odvrátily.⁴⁶⁶

Historické zkoumání dokazuje, že vztahy mezi oběma manželi byly špatné už před tím, než se Katharine potkala s Parnellem. Oba manželé žili v odloučení a v setrvání v manželství je motivovaly především majetkové zájmy. Katharine se chtěla dát rozvést již dříve, ale váhala, a dokud žila její zámožná teta, která významně O'Sheaovi podporovala, mlčel i William O'Shea. Když teta v roce 1889 zemřela, dohodli se

⁴⁶² William O'Shea (1840 – 1905) – irský voják a poslanec. Kapitán 18. husarského pluku britské armády. Byl katolík, nikdy se nestal členem irské parlamentní strany. S manželkou Katharine žili odděleně, přičemž její poměr s Parnellem toleroval až do smrti její tety, která po sobě zanechala velké dědictví.

⁴⁶³ Katharine O'Shea (1846 – 1921) – manželka irského poslance Williama O'Shea a milenkka Charlese Parnella. Pocházela z aristokratické rodiny s pevnými vazbami na britskou liberální stranu. Působila jako prostřednice při vyjednávání Gladstona a Parnella o prvním návrhu zákona o *Home Rule*. V roce 1914 vydala Parnellovu biografii.

⁴⁶⁴ Sir Charles Wentworth Dilke, druhý baronet (1843 – 1911) – anglický liberální politik a reformista. Aspiroval na čelní funkce v liberální straně a spekovalo se o něm i jako o dalším ministerském předsedovi za liberální stranu, až do rozvodové aféry Donalda Crawforda v roce 1885. Dilke měl několikaletý poměr s tchýní svého mladšího bratra Ellen Smithovou, byl ale obviněn ze svádění dcery své milenkky a manželky Donalda Crawforda. Aby zabránil odhalení svého skutečného poměru, nebránil se obvinění a medializace této aféry trvale poškodila jeho politickou kariéru. Na post poslance parlamentu se vrátil až v roce 1892.

⁴⁶⁵ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 199; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 441-443; McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 102

⁴⁶⁶ WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 62; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21.

O'Sheaovi na vypořádání manželství z dědictví, kdy William měl od své manželky za rozvod obdržet 20 tisíc liber. V jejich okamžitém vyplacení však Katharine bránily zákonné překážky a její manžel pojal podezření, že dohodu nechce dodržet, proto požádal o rozvod.⁴⁶⁷

Irští nacionalisté zprvu svého vůdce podporovali, irská nacionální liga ho potvrdila ve vedení, ale postupně se začali ozývat i odmítavé hlasy. Michael Davitt ho ve svých novinách *Labour World* vyzval k rezignaci na vedení irské parlamentní strany a kardinál Manning z Westminsteru⁴⁶⁸ vyzval Gladstona, aby vůdce poslanců za hnutí *Home Rule* veřejně odsoudil. Manning, který viděl v irské straně obhájce katolické věci napříč celou Velkou Británií a často hrál roli prostředníka v jednáních mezi Gladstonem a irskými biskupy, neměl Parnella rád a nabádal irskou katolickou hierarchii k netoleranci k tomuto protestantovi. Manning viděl v rozvodovém skandálu příležitost, jak Parnella zničit a prosadit v hnutí *Home Rule* moc katolických duchovních.⁴⁶⁹

Britští liberálové byli závislí na hlasech nonkonformistů, kteří Gladstonovi dali ultimátum. Buď se distancuje od irské strany a Parnella nebo ponese důsledky v příštích volbách. Gladstone byl v té době v opozici a soustřeďoval své úsilí na nadcházející volby v roce 1892, proto zamýšlel požadovat Parnellovo odstoupení pro dobro irsko-liberální aliance a hnutí *Home Rule*. Když byl Parnell znovu zvolen do čela irské parlamentní strany, Gladstone veřejně vystoupil s požadavkem na jeho odstoupení.⁴⁷⁰

Parnell se nehodlal dobrovolně vzdát postavení irského vůdce, ani vlivu, který si podle svého názoru vydobyl na Buttovi a který nebyl závislý na volbách. Vedle osobních ambicí měl i jednu legitimní politickou, nechtěl totiž odstoupit ani se vzdát své pozice na žádost britských puritánských nonkonformistů nebo jejich veřejného mluvčího Gladstona.⁴⁷¹ Největší zastánce Parnella John Redmond⁴⁷² argumentoval, že pokud by Parnell odstoupil na žádost Gladstona, irská strana by veřejně kapitulovala na svou

⁴⁶⁷ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 102-3.

⁴⁶⁸ Henry Edward Manning (1808–1892) – anglický katolický arcibiskup z Westminsteru a kardinál. Syn guvernéra *Bank of England* a poslance britského parlamentu. V roce 1832 byl vysvěcen v anglikánské církvi a získal post arcidiákona v Chichestru. V roce 1851 konvertoval ke katolicismu a již v roce 1865 získal titul arcibiskupa z Westminsteru. Měl velmi dobré vztahy s papežem Lvem XIII a své mocenské zájmy prosazoval i v politice.

⁴⁶⁹ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 199-202; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question*, c. d., s. 103

⁴⁷⁰ JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 445-448; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 103-4.

⁴⁷¹ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 104

⁴⁷² John Edward Redmond (1856 – 1918) – irský politik a advokát. Byl poslancem za irskou stranu a jejím vůdcem v letech 1900 – 1918. Zastával konstitucionální a smířlivou politiku směřující ke stranické jednotě a prosazení zákona o *Home Rule*. Jeho sen se splnil a zákon o *Home Rule* byl nakonec přijat. Redmond však zemřel v březnu roku 1918, proto se účinností zákona díky jeho odkladu kvůli vypuknutí světové války již nadožil.

nezávislost a existovala by pouze jako odnož liberálů. Parnell vyzýval irské poslance, že pokud ho chtějí prodat, tak jen za cenu prosazení myšlenky *Home Rule* bez jakýchkoli ústupků.

Parnellovi odpůrci naopak argumentovali tím, že ke zdárnému prosazení myšlenky *Home Rule* jsou zájmy strany neoddělitelné od zájmů a úspěchu liberálů. Parnellovo sesazení nakonec podpořili i další nacionální vůdci jako William O'Brien a John Dillon, kteří v té době pobývali v USA, kde jednali o finanční pomoci, a nemohli se vrátit domů, jelikož jim hrozilo zatčení za jejich roli v agrární agitaci v letech 1886-9.⁴⁷³

V prosinci roku 1890 jednala Irská parlamentní strana o odvolání či udržení Parnella na postu vůdce. Dne 6. prosince proběhla volba lídra irské strany, ve které 44 hlasů získal Justin McCarthy.⁴⁷⁴ Parnell získal pouze 27 hlasů. Parnell byl vyčerpán a během namáhavé volební kampaně v chladném období podzimu roku 1891 vážně onemocněl. Zemřel 6. listopadu roku 1891.⁴⁷⁵ Parnellův pohřeb byl velmi emočně vypjatý, byl pohřben vedle O'Connella a po jeho boku stála již jeho žena Katharine. Parnell se stal inspirací a vzorem pro budoucí nacionální vůdce i pro básníky a spisovatele.⁴⁷⁶

Mezitím zájmy konzervativní vlády ležely zcela jinde, než v řešení irské otázky, proto se otázka *Home Rule* na několik let posunula do pozadí britského politického zájmu. Nově se tato otázka otevřela až po volbách v roce 1892, kdy do čela britské vlády usedl počtvrté a naposledy Gladstone, který opět spojil svoji politickou budoucnost s prosazením zákona o *Home Rule* (*Home Rule Bill*).⁴⁷⁷

V tomto druhém návrhu se Gladstone snažil eliminovat předchozí kritiku. Zásadní změnou bylo, že by Irsko mělo reprezentaci jak v Dublinu, tak ve Westminsteru. Jednalo by se o 80 zástupců, kteří byli oprávněni hlasovat pouze v záležitostech týkajících se irských a imperiálních otázek, londýnský parlament měl být přítomn tomu dublinskému

⁴⁷³ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 105

⁴⁷⁴ Justin McCarthy (1830 – 1912) – irský nacionalista, spisovatel a historik. Liberální politik. Když Parnell po vypuknutí skandálu s Katharine O'Shea odmítl rezignovat, stanul McCarthy v čele skupiny anti-parnellitů, která se odštěpila z irské strany. Byl poslancem parlamentu v letech 1879 – 1900.; Mansergh, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 194;

⁴⁷⁵ Lyons, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973), s. 772.

⁴⁷⁶ McCaffrey, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 106

⁴⁷⁷ Jenkins, R., *Gladstone...*, c. d., s. 456, 464; Mansergh, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 168; Kendle, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 56, 74; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., 21.

nadřazen. Měl být ustanoven výkonný orgán - královská rada (*Privy Concil*), ve skutečnosti irský kabinet - vláda. Opět následovaly zdlouhavé debaty a ostrá kritika návrhu. Hlasování o druhém návrhu zákona o *Home Rule* proběhlo na začátku září 1893. Návrh prošel dolní sněmovnou 307 hlasy, proti bylo 267 poslanců, ale horní sněmovna ho odmítla 419 hlasy, když pro hlasovalo pouhých 41 členů.⁴⁷⁸ Gladstone chtěl rozpustit parlament a v nových volbách prosadit jednání o omezení práva veta sněmovny lordů, ale ostatní liberální vůdci nesouhlasili. Tento neúspěch, spolu s dalšími konflikty přesvědčily Gladstona o bezvýchodnosti situace, takže rezignoval 3. března 1894 jak na pozici vůdce liberální strany, tak na funkci premiéra. Nahradil ho vlažný zastánce hnutí *Home Rule* lord Rosebery.⁴⁷⁹

4.9. Irsko pod vládou unionistů

Od odmítnutí prvního návrhu zákona o *Home Rule* v létě roku 1886 byli liberálové u moci pouze tři roky, a to od srpna roku 1892 do února roku 1895. Parlamentní krize a také konflikty v liberální straně, vyvolané druhým návrhem zákona o *Home Rule* a vetem sněmovny lordů, podstatně oslabily vliv irské strany ve sněmovně.⁴⁸⁰ Lord Salisbury, který se u moci střídal s Gladstonem, byl konzervativním unionistickým premiérem, jenž seděl v čele vlády nejprve v letech 1886 až 1892 a poté znovu od roku 1895 až do léta roku 1902, kdy jej vystřídal jeho synovec lord Arthur Balfour,⁴⁸¹ rovněž konzervativec. Balfour se ujal vlády po několikaletém působení v úřadu *Chief Secretary for Ireland*, který zastával jako pravý unionista od roku 1887 do roku 1891. V době, kdy se Balfour stal premiérem, vykonával tuto funkci jeho bratr Gerald Balfour.⁴⁸²

⁴⁷⁸ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 194; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 204.

⁴⁷⁹ Archibald Philip Primrose, pátý hrabě Rosebery, první hrabě z Midlothian (1847 – 1929) – britský liberální politik a státník. Pocházel ze skotské šlechtické rodiny. Byl zastánce silné imperiální politiky a také sociálních reforem. V letech 1894 – 1895 ministerský předseda.; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 468-480; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 79; WINSTALEY, M., *Gladstone...*, c. d., 68.

⁴⁸⁰ WINSTANLEY, M., *Gladstone...*, c. d., s. 63; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 244-245.

⁴⁸¹ Arthur James Balfour, první hrabě Balfour (1848 – 1930) – britský konzervativní politik a státník. Pocházel ze skotské aristokratické rodiny, byl nástupcem svého strýce, taktéž konzervativního premiéra lorda Salisburiho. V letech 1902 – 1905 ministerský předseda.

⁴⁸² KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 86; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 106

Salisbury i Balfour se shodovali v názoru, že Irové jsou primitivní a nezodpovědní, aby mohli sami vládnout a spravovat vlastní záležitosti (lord Salisbury prohlásil, že Irové, stejně jako Hotentoti, nejsou schopní si vládnout sami „...*some race...Hottentots and Hindoos also the Irish were inherently incapable of self-government...*“).⁴⁸³ Obávali se, že prosazení myšlenky *Home Rule* by přineslo anti-protestantský dublinský parlament ohrožující britskou bezpečnost, který by způsobil rozpad impéria. V Salisburyho a později Balfourově konzervativní vládě převládali unionisté, kteří podporovali britské a irské protestanty v antikaticismu, boji proti myšlence *Home Rule* a jejím liberálním zastáncům. Zdůrazňovali majetková práva proti radikálně demokratickým a sociálním principům liberální strany.⁴⁸⁴

Unionistická irská vláda nebyla založena pouze na represí irského nacionalismu a udržování statu quo. Balfour jako tvrdý *Chief Secretary* věřil, že Irsko musí být donuceno k poslušnosti dlouhou a přísnou vládou. K tomu mu sloužil přísný *Crime Act* z roku 1887 na potlačování agrární agitace a nepokojů, díky čemuž se mu v Irsku přezdívalo Krvavý Balfour.⁴⁸⁵ Zároveň se však Balfour snažil irskou otázku řešit vedle represí i usmiřováním. Byl přesvědčen, že irský nacionalismus upadne, pokud britská legislativa zlepší irskou ekonomickou situaci a nastartuje blahobyt. Balfourův irský politický program byl založen na heslu „*to kill home rule with kindness*“. Chtěl také uklidnit a přesvědčit liberální unionisty, koaliční kolegy, že náboženské i třídní rozdělení v Irsku (anglikáni, katolíci, nonkonformisté, nájemníci, landlordi, průmyslový kapitalisti a dělníci) bude zachováno a že ulsterští nekatolíci zůstanou pod praporem unionistů.⁴⁸⁶

Chief Secretary i premiér podporovali i sami navrhovali zákony, zabývající se pozemkovými a chudinskými záležitostmi, ekonomickým rozvojem Irska a jeho místní správy. Unionistické návrhy pozemkových zákonů řešily zejména ochranu nájemníků a nabývání vlastnictví k půdě, kterou měli v nájmu. Tyto snahy vyvrcholily zákonem z roku 1903 *Wyndham Purchase (Ireland) Land Act*, který předložil tehdejší *Chief*

⁴⁸³ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 166; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21; JENKINS, R., *Gladstone...*, c. d., s. 430.

⁴⁸⁴ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 207-208; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21.

⁴⁸⁵ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 106; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21-2

⁴⁸⁶ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 202, 208-210; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 255-256; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 107; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21; O'FARELL, P., *England and Ireland...*, c. d., s. 97.

Secretary for Ireland George Wyndham⁴⁸⁷ a který zajistil landlordům 12 % peněžní dotaci, pokud podpořili svého nájemníka v nákupu pronajaté půdy. Vláda rovněž umožnila nájemníkům nízké úročenou půjčku s až 68,5 roční lhůtou na splacení. Díky této podpoře bylo nájemníky odkoupeno do roku 1914 přes 9 milionů akrů půdy. Po roce 1903 výrazně kleslo agrární násilí.⁴⁸⁸ V roce 1909 pozměnila liberální administrativa *Wyndham Land Act* tak, aby umožnil v konkrétních případech nájemcům slevy při odkupu půdy, tím se počet venkovských vlastníků půdy zvýšil na téměř 200 tisíc, což odpovídalo asi polovině obdělávané půdy v Irsku. Do pozemkové reformy v roce 1921 odkoupilo pronajatou půdu asi 300 tisíc nájemců. Prodej půdy byl závěrečnou fází řešení irské pozemkové otázky.⁴⁸⁹

Balfour se snažil také čelit chudobě a nízké životní úrovni. Nechal založit mnoho důležitých vládních úřadů a přínosných programů. *Congested Districts Board for Ireland* založený v roce 1891 sloužil v nejkrizovějších oblastech Irska, zvláště na západě. S pomocí státních dotací pomáhal rozvíjet domkářskou ekonomiku a manufakturní průmysl, především tkaní a předení. Prostřednictvím této instituce byly zaváděny technické a zemědělské edukační programy. *Board* pomohla mnoha malým farmám přeměnit se v soběstačné a efektivně fungující jednotky, malí farmáři se učili kompetentně hospodařit na své půdě. Balfour se snažil povzbudit ekonomiku země veřejnými pracovními projekty na výstavbu železnic, silnic a mostů, prováděl drenážní práce na odvodňování bažin atd. Všechny tyto aktivity vedly k větší zaměstnanosti v Irsku i ekonomickému rozvoji země.⁴⁹⁰

V roce 1899 založil *Chief Secretary* Gerald Balfour *Department of Agricultural and Technical Instruction for Ireland*, aby dohlížel na zemědělské a technické vzdělávání, rybářství, prevenci před nemocemi zvířat a rostlin a další zemědělsko-technický rozvoj. Založeno bylo také Národní muzeum i Národní knihovna.⁴⁹¹

I přes vytrvalý odpor vůči myšlence *Home Rule* udělali konzervativci významný ústupek irským požadavkům na samosprávu. Pravomoci protestantské *gentry*, dominující

⁴⁸⁷ George Wyndham (1863 – 1913) – britský konzervativní politik a intelektuál. Byl členem společenského apolitického spolku *The Souls*, založeného v roce 1885 jako protest proti nikdy nekončícím debatám o irských otázkách a *Home Rule*. V letech 1900 – 1905 zastával funkci *Chief Secretary for Ireland*.

⁴⁸⁸ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 209; HOLLIS, D. W., *The History ...*, c. d., s. 123; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 458.

⁴⁸⁹ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 209-210; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 91; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 107; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 22.

⁴⁹⁰ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21-22.

⁴⁹¹ McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 108

ve velké porotě rozhodující o všech fiskálních a administrativních záležitostech, byly v roce 1898 zákonem *Local Government Act* přeneseny na městské rady jednotlivých hrabství, kam mohli volit a být voleni místní muži i ženy bez rozdílu vyznání. Tím Irové získali větší pravomoci lokální správy, než jaké se těšili Britové. Unionisté tím zamýšleli nahradit irský parlament místní samosprávou, místo toho ale nacionální očekávání Irů rostlo a ze zkušeností s vedením místní samosprávy čerpali Irové sílu pro boj za prosazení *Home Rule*.⁴⁹²

Balfourova irská politika umožnila kontakt mezi pokrokovými umírněnými protestantskými unionisty, jako byl lord Dunraven⁴⁹³ a irskými nacionalisty snažícími se o kompromis, jako byl vůdce irské parlamentní strany William O'Brien. Dunraven věřil, že proces plánování a přijetí *Wyndham Land Act* se stal precedentem pro budoucí řešení irských problémů ve smířlivém a konstruktivním duchu. V roce 1904 založil Dunraven *Irish Refrom Association*, která navrhovala vytvoření irských finančních a legislativních rad s rozšířenou pravomocí jako alternativu k hnutí *Home Rule*. Dunraven pozval sira Anthonyho MacDonnella⁴⁹⁴ (*Under-Secretary for Ireland*), aby mu pomohl s návrhy decentralizace.⁴⁹⁵ Když se unionisté dozvěděli o jeho spolupráci s Dunravenem, obvinili je z povstání a vynutili si rezignaci George Wyndhama na post *Chief Secretary*. Novým *Chief Secretary* se stal konzervativnější politik Walter Long.⁴⁹⁶

Pád Wyndhama ani ujištění vlády, že Dunravenovi návrhy nebudou realizovány, však unionisty neuspokojily. Obávali se, že by vláda mohla zmírnit svůj postoj k myšlence *Home Rule*, a proto na liberální tendence v irském konzervativním vedení odpověděli zřízením *Ulster Unionist Council* v roce 1905.⁴⁹⁷ Do čela organizace, která sdružovala irské unionisty, se v roce 1907 postavil britský poslanec a bývalý *Chief*

⁴⁹² O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 211; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 211; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 22.

⁴⁹³ Windham Thomas Wyndham-Quin, čtvrtý hrabě Dunraven a Mount-Earl (1841 – 1926) – irský politik, novinář a vášnivý lovec. Landlord a unionistický konzervativní politik. Byl členem řádu Svatého Patrika a po založení Irského svobodného státu v roce 1922 i členem prvního irského senátu.

⁴⁹⁴ Antony Patrick MacDonnell, první baron MacDonnell (1844 – 1925) – irský politik. Od roku 1865 působil v indické státní správě, byl katolickým liberálem a jeho bratr byl poslancem irské strany. V letech 1900 – 1905 zastával funkci *Under-Secretary for Ireland*.

⁴⁹⁵ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 123-4; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 91-2, 93.

⁴⁹⁶ Walter Hume Long, první vikomt Long (1854 – 1924) – britský unionistický politik. V politice působil přes 40 let a zastával řadu významných funkcí. V letech 1905 – 1910 vedl v dolní sněmovně *Irish Unionist Party*. V roce 1907 pomáhal založit organizaci *Ulster Defence League*, která čelila liberálním snahám o prosazení myšlenky *Home Rule*.; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 108-9; KENDLE, J., *Walter Long, Ireland and the Union, 1905-1920*, Montreal 1992, s. 24; KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution...*, c. d., s. 93; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21.

⁴⁹⁷ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 222; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 125.

Secretary Walter Long. Ten sjednotil irské unionisty a vytvořil pevný a vlivný útvar.⁴⁹⁸ Skupina kolem něj se stala věrnými bojovníky za unii, vytvářela trvalý tlak na britské konzervativní politiky a udržovala nepřátelské napětí vůči irskému nacionalismu. Irští protestanti a britští ultra-unionisté vytrvalým zastrašováním a tlakem nutili britskou vládu stavět překážky progresivnímu a liberálnímu unionismu v Irsku.⁴⁹⁹

Když byli unionisté, resp. konzervativci v roce 1905 ve vládě vystřídáni liberály v čele s Henrym Campbell-Bannermanem,⁵⁰⁰ vůdcem liberálů od roku 1902, živila irský nacionalismus především otázka univerzitního vzdělání.⁵⁰¹ Nicméně unionistické reformy neumlčely požadavky hnutí *Home Rule* zcela. Balfourovo a Salisburyho přesvědčení, že irský nacionalismus je jen vyjádření ekonomické a sociální nespokojenosti, bylo povrchním vyhodnocením situace. Naopak Gladstone pochopil, že irský nacionalismus přijal identitu nezávislosti, vycházející z pocitu křivdy a rozhořčení. Jediný způsob, jak uspokojit a rozptýlit tento pocit bylo přijetí legislativní nezávislosti. Tím, že konzervativci odmítali zřízení irského parlamentu a podporovali majetkové a náboženské předsudky k posilování unionismu, komplikovali konečné řešení irské otázky na obou stranách, na straně Irska i Británie.⁵⁰²

Velké vítězství liberálů ve volbách v roce 1906 je učinilo nezávislými na irských hlasech a nemuseli tudíž čelit otázce *Home Rule*. Naopak irská strana špatně prosazovala svůj volební program týkající se především založení katolické univerzity a sociálního programu (slevy při prodeji půdy nájemníkům nebo podpory dělnického bydlení), podařilo se jim však například prosadit státní podporu na výstavbu 300 tisíc nových bytů.⁵⁰³

Liberálové v roce 1907 představili další návrh zákona *Council Bill*, který měl umožnit vznik místních zastupitelství nezávislých na parlamentu a zabývajících se místními záležitostmi. Redmond a většina Irské strany toto odmítla. V roce 1908 se do vedení irské

⁴⁹⁸ Walter Long byl ve funkci *Chief Secretary for Ireland* 9 měsíců (březen-Prosinec 1905) po pádu George Wyndhama; KENDLE, J., *Walter Long...*, c. d., s. 43; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 222.

⁴⁹⁹ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 27; McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 109.

⁵⁰⁰ Sir Henry Campbell-Bannerman (1836 – 1908) – britský liberální politik a státník. Pod jeho vedením získala liberální strana ve volbách v roce 1906 naposledy v historii většinu křesel v dolní sněmovně britského parlamentu. Důrazný zastánce volného trhu a podporovatel myšlenky *Home Rule*. V letech 1905 – 1908 premiér.

⁵⁰¹ Volby skončili velkým vítězstvím liberálů, získali 399 křesel, konzervativci a liberální unionisté 156, *Labour Party* 29, poslanci *Home Rule* 83 více in: HOLLIS, D. W., *The History of Ireland*, Westport 2001, s. 124.

⁵⁰² McCAFFREY, L. J., *The Irish Question...*, c. d., s. 109.

⁵⁰³ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 248; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 124.

strany vrátil O'Brian a Tim Healy,⁵⁰⁴ do čela liberálů se postavil Herbert Henry Asquith.⁵⁰⁵ Liberálové představili svůj návrh zákona *University Bill*, který položil základy moderního irského univerzitního systému. Národní univerzita vznikla spojením kolejí v Galway a Corku s novou katolickou univerzitou v Dublinu. Národní katolická univerzita byla podporována státními fondy a uspokojila dlouhodobý cíl katolických nacionalistů.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ Timothy Michael Healy (1855 – 1931) – irský nacionalista, novinář a právník. Kontroverzní irský politik, velký kritik Parnella a Katharine O'Shea v průběhu rozvodové aféry. Po zniku Irského svobodného státu v roce 1922 mu byla svěřena funkce *Governor-General of the Irish Free State*, tedy reprezentanta britské koruny v irské administrativě.

⁵⁰⁵ Herbert Henry Asquith, první hrabě z Oxfordu a Asquith (1852 – 1925) – anglický liberální politik a státník. V letech 1908 – 1916 byl ministerským předsedou. Jeho vláda v období míru byla velice úspěšná, provedl řadu reforem, včetně zavedení sociálního pojištění, bohatého sociálního systému a omezení moci sněmovny lordů. Po začátku světové války však byla jeho administrativa váhavá a zmatečná. Nicméně jeho reformy pomohly jeho nástupci Lloydovi Georgovi překonat a vyhrát světovou válku.

⁵⁰⁶ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 214-223; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 124.

5. KRIZE HNUTÍ HOME RULE

5.1. Kulturní nacionalismus

Po Parnellově smrti nastalo desetiletí rozporů a stagnace národního hnutí i hnutí *Home Rule*. Po dlouhých jednáních v roce 1900 a poté, co vůdce antiparnellitů John Dillon umírnil svůj postoj, se Parnellovu nástupci Johnu Redmondovi podařilo sjednotit rozvrácenou irskou parlamentní stranu.⁵⁰⁷ Součástí sjednocené strany se stala i organizace *United Irish League* Williama O'Briana, fungující již od roku 1898, která nahradila *Irish National League*. *United Irish League* i nadále prosazovala zájmy nájemních farmářů a díky ní došlo od konce devadesátých let k oživení agrární agitace za půdu.⁵⁰⁸ Na západě Irska organizovala výkup půdy od velkých chovatelů dobytka a distribuovala jejich půdu mezi farmáře. Zároveň podporovala myšlenku irské autonomie. V roce 1901 měla organizace téměř tisíc poboček. Sjednocená irská strana zvýšila svůj vliv ve Westminsteru a byla připravená prosazovat další ústupky britské vlády v zájmu Irů. Podařilo se jí udržet si podporu katolického duchovenstva v Irsku a zvednout nacionální náladu, což jí umožnilo žádat finanční podporu pro aktivity hnutí *Home Rule* jak doma, tak i od zemí s irskou diasporou. Přesto však irská parlamentní strana již nikdy nezískala takovou prestiž jako za časů Parnella.⁵⁰⁹

Snahy mladých nacionalistů, znechucených politickým handrkováním, našly smysl v nepolitickém, kulturním vyjádření nacionalismu. Nacionalismus na kulturní nepolitické úrovni se rozvíjel především prostřednictvím tzv. *Gaelic Revival*. Na intelektuální nacionalismus „Mladých Irů“ čtyřicátých let 19. století navázala nová generace nacionalistů.⁵¹⁰ Prosazovali myšlenku, že politická nezávislost Irska není hlavní potlačenou potřebou země, ale že je nezbytná především deanglikanizace irské společnosti jako nutný předpoklad pro skutečnou suverenitu irského národa. Irsko podle nich mělo rozvíjet historické vědomí, pěstovat irský jazyk a irské tradice, které tvoří

⁵⁰⁷ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 244-245; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 260.

⁵⁰⁸ McMAHON, T. G., *Grand Opportunity: The Gaelic Revival and Irish Society, 1893-1910*, Syracuse-New York 2008, s. 17.

⁵⁰⁹ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 123; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 110, HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 21.

⁵¹⁰ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 116.

vlastní duši národa. Tím by byly položeny základy národní suverenity a jejího zachování.⁵¹¹

Kulturní nacionalismus inspiroval vznik tří důležitých organizací. *The Gaelic League*, *The Gaelic Athletic Association* a *Irish Literary Revival*. Poprvé od dob „Mladých Irů“ zde znovu vznikaly společnosti, jejichž cíli byla oživení irského jazyka a jeho zachování tam, kde ještě existoval. Snaha o jeho oživení se projevila znovu vydáváním mnohých nacionálních děl, které již vydali „Mladí Irové“.⁵¹²

Organizace *The Gaelic League* byla založena v roce 1893. Zakladateli byli Eugenem O'Growney,⁵¹³ katolický kněz a profesor irštiny v Maynoothském katolickém semináři, a Eoin MacNeill,⁵¹⁴ proslulý ulsterský katolický historik a syn protestantského duchovního Douglase Hydea.⁵¹⁵ *Gaelic League* vznikla jako zcela nepolitická organizace v čele s Hydem jako prvním prezidentem. Studovala, zpracovávala a publikovala keltskou literaturu, podporovala tehdejší spisovatele píšící v irštině a bojovala za uznání Irštiny jako národního jazyka. Brojila proti poangličťování – *shoneenismu* (Seánín, irská podoba jména Johna, čti šónin- irsky Jeníček – název pro Angličana).⁵¹⁶

Mezi lety 1906 až 1908 dosáhla *Gaelic League* největšího rozmachu, v každém hrabství měla své pobočky, které dohromady sdružovaly kolem 50 tisíc pravidelně přispívajících členů. Poboček bylo v Irsku kolem 700 a stovky dalších byly v zemích s irskou diasporou.⁵¹⁷ Liga zakládala zájmové kroužky, jejichž členové se učili irský

⁵¹¹ McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 112; McMahon, T. G., *Grand Opportunity...*, c. d., s. 17; Hutchinson, J., *Cultural Nationalism, Elite Mobility and Nation-Building: Communitarian Politics in Modern Ireland*, in: *The British Journal of Sociology*, Vol. 38, No. 4 (Dec., 1987), s. 487.

⁵¹² O'Farrell, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 222-223; Hollis, D. W., *The History...*, c. d., s. 116-117; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 22.

⁵¹³ Eugene O'Growney (1863 – 1899) – irský kněz a učenec. O irštinu se v mládí vůbec nezajímal, začal ji studovat až v Maynoothu, kde v roce 1891 získal profesuru. Ve stejné době začal vydávat časopis *Gaelic Journal* a na žádost arcibiskupa z Dublinu vydal lekce irštiny jako osvětu pro obyčejné Iry. Ve věku 36 let zemřel v USA na tuberkulózu.

⁵¹⁴ Eoin MacNeill (1867 – 1945) – irský učenec, nacionalista a politik. Historik považovaný za otce moderních studií irské středověké historie. Podporoval irské nacionalisty, avšak nesouhlasil s Velikonočním povstáním roku 1916. Přesto byl po povstání zatčen, ačkoli na něm neměl žádný podíl, a odsouzen k doživotí. Po vzniku Irského svobodného státu zastával několik ministerských úřadů a také funkci *Governor-General of the Irish Free State*.

⁵¹⁵ Douglas Hyde (1860 – 1949) – irský učenec a politik, jeden ze zakladatelů *Gaelic League*. Nadaný lingvista, věnoval se studiu a rozvoji irštiny. Na základě nově přijaté irské ústavy v roce 1937 zastával v letech 1938 – 1945 funkci prvního irského prezidenta (*President of Ireland*).

⁵¹⁶ Mansergh, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 267-268; O'Farrell, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 228-230; Hollis, D. W., *The History...*, c. d., s. 228-9; McMahon, T. G., *Grand Opportunity...*, c. d., s. 12; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 22; McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 112.

⁵¹⁷ Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 25; McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 112; McMahon, T. G., *Grand Opportunity...*, c. d., s. 29-30; Hollis, D. W., *The History...*, c. d., s. 120; Lyons, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 230-31.

jazyk, četla se irská literatura, zpívaly irské písně, hrála se irská hudba, tančily se irské tance a i jinak se podporovala a oživovala irská kultura a povědomí o ní.⁵¹⁸

Gealic League ovlivňovala myšlení všech vrstev obyvatelstva a díky své osvětové aktivitě měla široké pole působnosti. Vystupovala nesektářsky a nepoliticky a proto byla otevřena všem. Postupem času se však z ní stalo něco víc, než jen jazykový a literární spolek. Propagovala národní sebeúctu a samostatnost.⁵¹⁹ Díky masovosti organizace se *Gealic League* podařilo prosadit ve všech odvětvích vzdělanosti a napomáhala i rozvoji národního průmyslu, když organizovala hospodářské výstavy. Probudila v Irsku kulturní život a přispěla k pozvednutí intelektuální, kulturní, společenské i morální úrovně irského obyvatelstva. Navozovala příznivou atmosféru pro rozvoj nového nacionalismu, který ovládal Evropu. Podle něj měly ze všech kulturně svébytných národů vzniknout politicky nezávislé státy.⁵²⁰

Ačkoli mnozí členové *Gealic League* sympatizovali s hnutím *Home rule*, Hyde se snažil držet organizaci mimo politiku. Materiální potřeby národa stavěl až za potřeby duchovní, legislativní nezávislost Irska pro Hyda byla až druhořadou záležitostí, na prvním místě viděl kulturní suverenitu, která měla zajistit přežití irské národní identity. Postupem doby se však Hydova snaha o apolitičnost organizace stávala neudržitelná a v roce 1915 odešel z jejího čela.⁵²¹

Gealic League oslovovala převážně obyvatele měst, do venkovských oblastí a farností vstoupil kulturní nacionalismus především prostřednictvím *Gaelic Athletic Association*. Tu již v roce 1884 založil Michael Cusack⁵²² na podporu tradičních irských sportů jako hurling, fotbal, běh, skákání atd., proti typickým britským sportům jako tenis, polo, kriket atd.⁵²³ Po celém Irsku, zejména v Leinsteru, Munsteru, Connachtu i v katolických oblastech Ulsteru, se zakládaly pobočky *Gaelic Athletic Association*, fotbalové i hurlingové týmy. Společně s *Gealic League* projevovala *Gaelic Athletic Association* značnou netoleranci ke všemu britskému, podporovala irský patriotismus, snažila se udržet kontrolu nad irskou mládeží a bránila ji před cizími vlivy, např.

⁵¹⁸ McMAHON, T. G., *Grand Opprotunity...*, c. d., s. 14; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 229.

⁵¹⁹ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 113.

⁵²⁰ HUTCHINSON J., *Cultural Nationalism, Elite Mobility and Nation-Building: Communitarian Politics in Modern Ireland*, in: *The British Journal of Sociology*, Vol. 38, No. 4 (Dec., 1987), s. 486-7.

⁵²¹ McMAHON, T. G., *Grand Opprotunity...*, c. d., s. 17-18.

⁵²² Michael Cusack (1847 – 1906) – irský učitel a lingvista. Podporoval IRB i feniány, přičemž se snažil klást důraz na fyzický, jazykový i kulturní rozvoj mladých Irů, kteří byli často členy nebo přívrženci těchto organizací. Je rovněž spojený s irským jazykovým hnutím a podílel se na založení týdeníku *The Celtic Times*.

⁵²³ LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 225-6; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 22.

zakazovala hrát hry mimo *Gaelic Athletic Association*. Obě organizace se rychle rozšířily i za hranice Irska, do zemí s irskou diasporou.⁵²⁴

Třetí kulturně nacionalistickou organizací bylo *The Literary Revival*, které hledalo inspiraci v jazykovém hnutí *Gealic League* a v předkřesťanské a raně křesťanské době, oživovalo dávné irské legendy a hrdinnou minulost. Nejprominentnější postavami *Literary Revival* byli angloirští protestanti jako William Butler Yeats,⁵²⁵ John Millington Synge⁵²⁶ a George Russell.⁵²⁷

Yeats, stejně jako řada dalších mladých autorů, bojujících proti britské tyranii a její puritánské společnosti, byl inspirován Parnellem, jehož pololegendární obraz vstoupil do povědomí a stal se symbolem odporu proti britskému kolonialismu a jeho společenským konvencím, které ho nakonec zničily. Pro mnoho literátů byl Parnell klasickým tragickým hrdinou, šířili Parnellovu legendu a očekávali nového irského zachránce, hrdinu, který zachrání Irsko a keltského ducha země před západní civilizací a anglosaským materialismem. Oslavovali irský venkov, který srovnávali se zkaženým britským městským industriálním světem, věřili, že irský venkov má dostatek duchovní síly, aby oživil a pozvedl irskou společnost, irskou tradici a keltský jazyk, které zachovávali především irští farmáři.⁵²⁸

Literary Revival významně zhodnotil irský kulturní nacionalismus. Irsko poprvé významně přispělo do literárního bohatství západní civilizace. Díla autorů *Literary Revival* ovlivnila společnost Británie, na kontinentě i v USA, kde se více učilo o irské kultuře, tradicích ale i křivdách a požadavcích Irů na svobodu. Během občanské války v letech 1919 až 1921 to bylo nakonec světové mínění, které přesvědčilo Brity, aby Irům dali větší nezávislost.⁵²⁹

⁵²⁴ McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 113

⁵²⁵ William Butler Yeats (1865 – 1939) – irský básník a dramatik. Jeden z nejvýznamnějších irských spisovatelů 20. století. V roce 1923 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu, byl prvním Irem v historii, který dostal Nobelovu cenu. Ve svém díle byl často inspirován irskými legendami a okultismem.

⁵²⁶ Edmund John Millington Synge (1871 – 1909) – irský spisovatel, dramatik a básník. Jeden ze zakladatelů Irského národního divadla v Dublinu (*The Abbey Theatre*). Napsal mimo jiné několik cestopisů a byl velkým sběratelem irského folklóru.

⁵²⁷ George William Russell (1867 – 1935) – irský spisovatel, kritik a nacionalista. Byl redaktorem irských novin *Irish Homestead* a *The Irish Stateman*. Byl také nadaným malířem.; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 236-237; McMAHON, T. G., *Grand Opportunity...*, c. d., s. 30; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 234-5.

⁵²⁸ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 270-279; LYONS, F. S. L., *Ireland Since...*, c. d., s. 236.

⁵²⁹ McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 117.

I když oba proudy představovaly kulturní nacionalismus, existovalo mezi *Gealic League* a *Literary Revival* napětí. *Gealic League* měla jasnou představu o tom, co by mělo být irské. Trvala na tom, že národní literatura musí být psaná pouze v národním jazyce, a mnoho jejích členů odmítalo literaturu jako projev svobodného uměleckého ducha, ale naopak v literatuře viděli pouze pomocnou sílu nacionalismu a autory jako agenty národní věci. Na druhé straně autoři skupiny *Literary Revival* byli přesvědčeni, že je možné vyjádřit národní duši stejně dobře i v angličtině.⁵³⁰

Až na výjimky odmítali alespoň zpočátku členové *Gealic League*, stejně jako „Mladí Irové“, sektářství a chtěli spojit v jeden národ irské katolíky, angloirské protestanty i ulsterské presbyteriány. Avšak i v *Gealic League* byli aktivní katoličtí kněží, s čímž nesouhlasili protestantští kritikové. Postupem času bylo jasné, že irské Irsko čím dál více znamená katolické Irsko. Už jen proto, že v organizacích *Gealic League* a *Gaelic Athletic Association* převládala katolická většina. Až na výjimky odmítli protestanti i nonkonformisté keltskou tradici jako tradici katolickou a skryli se za britskou identitu. Uvědomili si, že katolické Irsko a irské Irsko si neodporují, ale mají stejné cíle. Postupně se tak začínala stavět hráz mezi katolickými a protestantskými Iry.⁵³¹

5.2. *Sinn Fein*

Napětí mezi různými vyjádřeními kulturního nacionalismu podpořilo intelektuální nadšení. Růst kulturního keltského nacionalismu společně s neúspěchem zákona o *Home Rule* oživil latentní republikánský postoj Irů a pomohl zformovat myšlenku *Sinn Fein*, která byla silně ovlivněná keltským hnutím. Jejím duchovním otcem a zakladatelem byl žurnalista časopisu *United Irishman* Arthur Griffith.⁵³²

⁵³⁰ McMAHON, T. G., *Grand Opportunity...*, c. d., s. 30; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 115.

⁵³¹ McMAHON, T. G., *Grand Opportunity...*, c. d., s. 24-5, 29; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 116.

⁵³² Arthur Griffith (1872 – 1922) – irský spisovatel a politik. V roce 1905 založil organizaci *Sinn Fein*, která se později stala politickou stranou. Prosazoval myšlenky duální monarchie, tato idea však byla v organizaci nahrazena po neúspěchu Velikonočního povstání republikánskými tendencemi pod vedením Éamona de Valery. V roce 1921 byl Griffith členem delegace, která s britskou vládou vyjednala uzavření anglo-irské dohody (*Anglo-Irish Treaty od 1921*). V roce 1922 zastával funkci prezidenta revoluční Irské republiky (*President of Dáil Éireann*).; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 247-249; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 120-1; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 23; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 117.

V roce 1899 začal Griffith publikovat teorii *Sinn Fein* v časopisu *United Irishman*, ve které spojil několik zdrojů – studium a interpretace (uherských) maďarských dějin, díla Jonathana Swifta, Thomase Davise, John Mitchela, strategie CH. G. Duffyho navržená pro Irskou konfederaci, protekcionistická ekonomická teorie Friedricha Lista, některé myšlenky D. O'Connella a jeho zkušenosti s *Repeal* agitací v roce 1843. Griffith považoval zákon o unii za protiústavní akt, přičemž všichni irští poslanci, kteří od té doby zasedali ve Westminsteru, se dle jeho názoru podíleli na této nezákonnosti. Ctil Parnellův odkaz a jeho strategii obstrukční politiky považoval za vhodnou i současné době, nepodporoval revoluční násilí ale raději pasivní rezistenci. Griffith podporoval *Gealic League* a *Gaelic Athletic Association* v jejich snaze o deanglikanizaci Irska. Byl sice republikán, ale nevěřil, že je Irsko dostatečně silné, aby mohlo prosadit republiku revoluční cestou, proto navrhoval kompromis v podobě duálního uspořádání monarchie podobné jako mezi Rakouskem a Uherskem. Vyzýval irskou parlamentní stranu, aby se přestala podílet na podpoře nezákonnosti a uznala, že jejich snahy o prosazení *Home rule* ve Westminsteru neuspěly.⁵³³

Stejně jako Duffy v roce 1847, doporučoval i Griffith irským poslancům, aby opustili Westminster a založili v Dublinu vlastní parlament. Tvrdil, že místní parlament následně získá podporu irských správních úřadů a rad jednotlivých hrabství. Věřil, že tváří v tvář skutečnosti existence irské vlády a pevné pasivní rezistenci vůči britské vládě v Irsku, se Britové z Irska stáhnou a Irové získají nezávislost. Oba ostrovy by tak zůstaly spojeny pouze osobou monarchy. Griffith trval na tom, že suverenita Irska musí být ekonomická, kulturní i politická. Návrh na dualistické uspořádání měl poměrně širokou podporu mezi různými separatistickými nacionálními organizacemi, mimo jiné i od Společenství Irů (*Cumann na nGaedheal*), Dcer Irska (*Inghinidhe na hÉireann*) a jiných.⁵³⁴

Griffithova vize *Sinn Fein* byla intolerantní a dobře se jí dařilo v extrémních verzích kulturního nacionalismu (viz výše). Griffith vychvaloval iniciativu *Gealic League* a *Gaelic Athletic Association*, ale byl podezřívavý vůči *Literary Revival*. Zastával totiž většinový názor nacionalistů, že autoři musí především sloužit věci nacionalismu a všemi svými schopnostmi ho podporovat. Zároveň se však stavěl odmítavě i k jiným

⁵³³ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 81, 247-249; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 121; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 117-18.

⁵³⁴ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 121; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 243-244; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 118.

utlačovaným skupinám, byl antisemitou a nesoucítil s černými obyvateli jako oběťmi kolonialismu.⁵³⁵

Až do první světové války nebyla *Sinn Fein* pro irskou parlamentní stranu konkurencí. Program *Sinn Fein* sice oslovoval stále více lidí, především mladou generaci, která si přála změnu na parlamentní úrovni, avšak rozhodně se nejednalo o masové hnutí. Na začátku 20. století přitáhlo *Sinn Fein* i pozornost IRB, která v té době sice měla poměrně nepočetnou členskou základnu, ale kvalita organizace značně převyšovala její kvantitu. IRB se již infiltrovala do *Gealic League* a *Gaelic Athletic Association*, byla aktivní v Dublinu i britských městech a byla v úzké vazbě s americkou *Clan na Gael*. Rekrutovaly se z ní inteligentní a spolehlivé talenty.⁵³⁶

Aktivním zapojením členů IRB upustil Griffith od prosazování návrhu na duální monarchii a nahradil jej otevřenou snahou o formu politického zřízení, které vylučovalo britskou vládu v Irsku.⁵³⁷ V roce 1908 se *Sinn Fein* cítila již natolik silná, že postavila svou kandidátku do parlamentních voleb. I když pozici irské parlamentní strany zatím významně neohrožovala, nabízela voličům alternativu. Mezi *Sinn Fein* a IRB existovala spřízněnost založená na separatistických tendencích a osobním přátelstvím jednotlivých členů. Zásadní rozdíl byl v tom, že *Sinn Fein* prosazovala taktiku pasivní rezistence, naopak IRB chtěla nastolit irskou republiku ozbrojenou silou, zatím však její síly nebyly dostatečné na uskutečnění jejich cílů, disponovala totiž pouze malou členskou základnou. Podobně jako John Mitchel, snilo IRB o vypuknutí války, do které se Británie zapojí a Irsko získá příležitost prosadit irskou nezávislost.⁵³⁸

V roce 1910 začala IRB vydávat vlastní noviny *Irská svoboda*. Vyhlídka na válku těšila i Thomase Clarka,⁵³⁹ muže s nezdolným feniánským duchem, který byl odsouzen v roce 1883 na 15 a půl let do vězení za aktivní činnost v IRB. Vrátil se z amerického exilu, kde byl v kontaktu s iro-americkými nacionálními organizacemi, a společně

⁵³⁵ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 262-270; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 118.

⁵³⁶ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 121.

⁵³⁷ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 118-9.

⁵³⁸ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 247-249; MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 297.

⁵³⁹ Thomas James "Tom" Clarke (1858 – 1916) – irský nacionalista a rebelský vůdce. Většinu svého života podporoval násilnou revoluci. Byl jedním z hlavních organizátorů Velikonočního povstání v roce 1916 a koordinátorem irských dobrovolníků. Po porážce povstání byl 3.3.1916 popraven.

s Seánem MacDiarmadou,⁵⁴⁰ který byl důležitou spojkou mezi *Sinn Féin* a IRB, otevřel krámkem na Parnell Street v Dublinu, který se stal řídicím centrem republikánů.⁵⁴¹ Během roku 1914 získali republikáni natolik pevnou pozici, že mohli určovat směr irského nacionalismu, ačkoli parlamentní strana ztrácela na významu.⁵⁴²

5.3. Boj o udržení myšlenky *Home rule*

Změny v britské politické situaci živily nespokojenost v irské parlamentní straně. Po odmítnutí druhého návrhu zákona o *Home Rule* liberálové přehodnotili závazky vůči irskému nacionalismu. Mnozí se rozhodli, že bude rozumnější stáhnout podporu hnutí *Home Rule* a soustředit se spíše na přesvědčování liberálních radikálů a imperialistů, kteří odešli z liberální strany, že budou společně pokračovat v práci na sociálních reformách a závazcích vůči impériu.⁵⁴³

Ve všeobecných volbách v roce 1906 liberálové s převahou zvítězili a získali významnou většinu v dolní sněmovně, takže už nadále nepotřebovali podporu irských poslanců.⁵⁴⁴ I když liberálové úplně nezavrhli ideu *Home Rule*, jejich politika se významně vzdálila snaze o prosazení irské samosprávy. Místo dalšího návrhu zákona o *Home Rule* nabídli liberálové Irům v roce 1907 zřízení rady (*Council Bill*), která by se skládala z volených a jmenovaných členů v čele s *Lord Lieutenant*.⁵⁴⁵

Tradiční překážkou prosazování zájmů a politických cílů liberálních politiků však byla horní sněmovna, která disponovala absolutním vetem ke všem navrhovaným zákonům, proto se liberální lídři rozhodli prosadit zrušení absolutního veta horní komory parlamentu.⁵⁴⁶ Původní příčinou tohoto rozhodnutí bylo odmítnutí návrhu rozpočtu s vysokými daněmi především na tabák a alkohol horní sněmovnou, které vedlo

⁵⁴⁰ Seán Mac Diarmada (1883 – 1916) – irský revolucionář, člen IRB, *Sinn Féin* a *Gealic League*. Jeden z původních členů *Irish Volunteers*, vůdce Velikonočního povstání v roce 1916. Po kapitulaci povstalců byl zatčen a popraven.

⁵⁴¹ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 263-264; MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 301-305.

⁵⁴² MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 304.

⁵⁴³ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 120.

⁵⁴⁴ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 248; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 24.

⁵⁴⁵ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 124; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 120.

⁵⁴⁶ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 248; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 197.

k vypsání nových voleb.⁵⁴⁷ Ačkoliv rozpočet s vysokými daněmi na alkohol významně poškozoval i irské pivovarnictví a destilační průmysl, přesto s ním Irové souhlasili a podporovali liberály ve snaze zrušit veto sněmovně lordů, neboť v něm viděli hlavní překážku přijetí irské autonomie. Na stranu liberálů se kromě irských poslanců postavili také poslanci *Labour Party*, založené v roce 1900.⁵⁴⁸

Vůdce liberálů Herbert Henry Asquith, který byl od roku 1908 premiérem, přenesl v lednu roku 1910 otázku nového rozpočtu a veta sněmovny lordů na venkov. Snažil se zopakovat vítězství z voleb roku 1906, kdy liberálové získali v parlamentu o 224 křesel více než unionistická opozice. Nové volby v lednu roku 1910 však byly velkým překvapením. Skončily nepřesvědčivým vítězstvím liberální strany s 275 poslanci, unionističtí konzervativci získali 273 poslanců, 83 křesel obsadili poslanci za hnutí *Home Rule* a 40 poslaneckých mandátů získala *Labour party*. Irská parlamentní strana udržovala v parlamentu rovnováhu a Asquith souhlasil s předložením nového zákona o *Home Rule*.⁵⁴⁹

Bylo zřejmé, že otázka *Home Rule* spojená se zrušením práva veta sehrála ve volbách významnou roli. Ačkoli se ji liberálové často snažili zlehčovat, jejich oponenti zdůrazňovali, že po útoku na lordy a jejich práva přijde na řadu rozpuštění unie. Na začátku nového parlamentního období král Eduard VII. zdůraznil, že by měl být legislativně definován vztah mezi komorami parlamentu a to ve třech oblastech – zrušení veta horní sněmovny v záležitostech financí (*money bills*), omezení práva veta horní sněmovny pro *public bills*, pokud by byl návrh v následujících třech parlamentních sezónách po sobě schválen dolní sněmovnou, měl být schválen, a třetí oblastí bylo zkrácení funkčního parlamentního období ze sedmi na pět let. Návrh parlamentního zákona s tímto obsahem byl schválen v dubnu roku 1910 dolní sněmovnou. Během léta probíhala konstituční konference dvou nejsilnějších stran, které však k dohodě nedospěly. V listopadu roku 1910 sněmovna lordů podlehla hrozící fiskální katastrofě a rozpočet s vyššími daněmi přijala. Asquith se po konzultaci s králem rozhodl požádat o názor v záležitosti veta voličstvo ještě jednou. Během druhé volební kampaně roku 1910

⁵⁴⁷ Rozpočet ministra financí Lloyda George, tzv. *People's Budget*. Poprvé v britské historii byl předložen rozpočet, který výslovně počítal s přerozdělováním veřejných financí. Rozpočet byl revoluční a liberálně a pro-sociálně orientovaný, stěžejní bylo vysoké zdanění majetku a program sociálních reforem.

⁵⁴⁸ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 249; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 126; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 122.

⁵⁴⁹ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 124-5; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 28; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 122; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 126.

získalo hnutí *Home Rule* více pozornosti, než záležitost veta lordů. Asquith sliboval, že po přijetí irské autonomie bude následovat zmenšení moci *peerů*.⁵⁵⁰

Výsledkem voleb z prosince roku 1910 bylo ještě větší oslabení liberálů, kteří získali shodně jako unionisté⁵⁵¹ pouze 272 křesel. Asquith tak byl ještě více odkázán na irské poslance (84 křesel) a labouristické poslance (42 křesel). Výsledek voleb však potvrdil, že si většina voličů přeje konstituční změnu. Vysoký počet unionistických poslanců vyjadřoval britskou až fanatickou opozici třeba jen k minimální míře irské samosprávy.⁵⁵² *Sinn Fein* ve volbách vůbec neuspěla, nabízela totiž alternativu v podobě opuštění konstitučních metod a naprostého odtržení od Británie, což si v té době téměř nikdo nepřál. Každopádně, v roce 1910 zajistili britští voliči nevědomky irským poslancům rovnováhu sil v parlamentu, kterou mohli zdárně využít ve svůj prospěch.⁵⁵³

Roku 1911 vláda znovu představila návrh zákona omezujícího suspensivní veto horní sněmovny nad legislativou přijatou dolní sněmovnou, a to na tři parlamentní sezóny nebo na dva roky. V srpnu jej přijala horní sněmovna po přečtení králova záměru, že pokud návrh nebude přijat, je připraven vytvořit novou sněmovnu lordů. Cesta pro přijetí zákona o *Home Rule* byla volná.⁵⁵⁴

V dubnu roku 1912 představil premiér Asquith třetí návrh zákona o irské autonomii. Byl to umírněný federální návrh, který svěřoval místní záležitosti do rukou dublinského parlamentu, jenž se měl skládat z veřejně volené dolní komory, v níž by měla zastoupení každá ze 4 irských provincií, a senátu, jmenovaného v první řadě korunou a pak následně irskou exekutivou. Pro ochranu imperiálních zájmů mělo mít Irsko 42 volených poslanců, kteří by jej zastupovali ve Westminsteru. Návrh omezoval irský parlament v záležitostech financí, zahraniční politiky, náboženství a policejních sil. Návrh několika způsoby zaručoval práva protestantů, např. Ulster měl být početněji zastoupen v dolní komoře irského parlamentu, jmenovaný senát měl být tvořen většinou protestantů a dublinská vláda nesměla finančně podporovat nebo zvýhodňovat žádnou

⁵⁵⁰ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 223-224; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 123; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 28-9.

⁵⁵¹ Konzervativci, v této době častěji sami sebe nazývali unionisty. Snažili se zachovat a posílit tradiční instituce – panovníka, státní církev, horní sněmovnu, a zachovat struktury unitárního státu a tím i dominantní postavení Anglie. Na rozdíl od liberálů, kteří nechtěli zrušit unii, se klonili k politice směřující k decentralizaci moci.

⁵⁵² Mezitím na trůn nastoupil Jiří V.; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 29; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 128.

⁵⁵³ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 197; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 128; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 123.

⁵⁵⁴ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 125; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 127; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 30.

náboženskou skupinu. *Lord Lieutenant* měl zůstat hlavou výkonné moci a byl zástupcem koruny. Návrh zákona o *Home Rule* byl v letech 1912, 1913 a 1914 opakovaně schválen dolní komorou parlamentu, horní komora jej však pokaždé odmítla.⁵⁵⁵

5.4. Hrozba občanské války

Redmond s mírnou formou irské autonomie jako vyrovnání se s irskými požadavky na nezávislou legislativu souhlasil. I *Sinn Féin* ztlumila kritiku irské parlamentní strany a po nějakou dobu panovalo mezi frakcemi irského nacionálního hnutí příměří. Nicméně angloirští protestanti a ulsterští presbyteriáni, kteří stáli proti hnutí *Home Rule*, pomohli unionistickým konzervativcům rozpoutat zuřivou kampaň proti přijetí irské autonomie.⁵⁵⁶

Protestanti a presbyteriáni se za každou cenu snažili vzdorovat a odolávat tlaku irského katolického nacionalismu a liberálům. Protestanti jako unionisté se snažili udržet svou dominanci na severu irského ostrova, ale postupně své pozice ztráceli. V důsledku postupného převádění vlastnictví půdy do rukou farmářů jejich postavení sláblo, stále však kontrolovali místní vládu v hrabství Leinster, Munster a Connacht. Unionisté jednoznačně odmítli zákon o *Home Rule* pod heslem *Home rule - Rome Rule* jako škodlivý pro nekatolické Iry. Každý vládní ústupek irskému nacionalismu posiloval v protestantech pocit, že pouze v rámci unie mohou být zaručena jejich menšinová práva.⁵⁵⁷

V prosinci roku 1912 vyzval Bonar Law⁵⁵⁸ (od listopadu roku 1911 vůdce konzervativců) unionisty, aby záměrně narušovali činnost parlamentu a zabránili tím přijetí návrhu zákona o *Home Rule*. Celý měsíc pak probíhaly především v Ulsteru výbuchy násilí v duchu agitace „*save the empire*“, které vedlo k zastavení parlamentní

⁵⁵⁵ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 220; LEWIS, G., Carson. *The Man, Who Divided Ireland*, London 2006, s. 95; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 125; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 131; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 124; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 33.

⁵⁵⁶ O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 249-250; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 131; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 124; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 215-216.

⁵⁵⁷ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 126.

⁵⁵⁸ Andrew Bonar Law (1858 – 1923) – britský konzervativní politik a státník. Narodil se v Kanadě v provincii *New Brunswick*. Od roku 1911 vůdce konzervativní strany, soustředil své politické úsilí k omezení volného trhu a zabránění přijetí zákona o *Home Rule*. V letech 1922 – 1923 byl ministerským předsedou.

činnosti. Politická scéna byla rozdělena a opozice žádala nové volby, král však odmítl vyhlásit nové volby, pokud vláda měla jasnou většinou podporu.⁵⁵⁹

Irští nacionalisté naopak odmítali myšlenku, že by nekatolický Ulster mohl představovat odlišný kulturní národ. Rozdělení mezi sever a jih, unionisty a nacionalisty považovali za konstrukt britské moci, který brání nezávislosti a sjednocení Irska. Že je tento pohled značně naivní, se ukázalo po té, co Redmond vyjádřil souhlas s nabídkou Asquitha. Unionisté, spoléhající na to, že veto lordů přijetí autonomie pozdrží, se rozhodli připravit se na udržení unie fyzickou silou. Do čela opozice proti autonomii se postavil Edward Carson,⁵⁶⁰ dublinský právník, který měl podporu konzervativní strany. Jeho spolupracovníkem byl James Craig,⁵⁶¹ poslanec za hrabství Down, presbyterián a člen oranžského řádu.⁵⁶²

Carson a Craig mysleli svůj odpor k *Home Rule* vážně. V září roku 1912 podepsali unionisté slavnostní dohodu (*Ulster's Solemn League and Covenant*), při které 218 tisíc unionistů přísahalo, že použijí k odporu proti *Home Rule* všechny dostupné prostředky. Své konání ospravedlňovali tvrzením, že proti vládě, která neplní povinnosti vůči občanům, je rebelie legitimním činem. Brzy poté, v lednu roku 1913, se začala pod vedením generála George Richardsona⁵⁶³ cvičit Ulsterská dobrovolnická armáda (*Ulster Volunteer Army* - UVF) nebo také Ulsterští dobrovolníci (*Ulster Volunteers*), kteří čítali kolem 100 tisíc mužů.⁵⁶⁴

V září roku 1913 byl Carson zvolen do vedení prozatímní protestantské vlády, která se měla chopit moci v Irsku v den, kdy začne platit zákon o *Home Rule*. Navzdory hrozbě ozbrojeného odporu proti přijatému parlamentnímu zákonu, vyjádřil Andrew

⁵⁵⁹ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 132; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 34; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 217.

⁵⁶⁰ Edward Henry Carson, baron Carson (1854 – 1935) – irský advokát, soudce a unionistický politik. Obvinil Oscara Wilda ze sodomie kvůli jeho poměru se synem Carsonovi snoubenky markýzy z Queensberry, Wilde byl díky Carsonově žalobě odsouzen na 2 roky nucených prací. V letech 1910 – 1921 vedl Ulsterskou unionistickou stranu (*Ulster Unionist Party*). Jako jednomu z mála nečlenů královské rodiny se mu dostalo pocty britského státního pohřbu.

⁵⁶¹ James Craig, první vikomt Craigavon (1871 – 1941) – irský presbyterián a prominentní unionistický politik. Jako kapitán britské armády bojoval v druhé búrské válce. Od roku 1921 až do své smrti vedl Ulsterskou unionistickou stranu (*Ulster Unionist Party*) a zároveň zastával funkci premiéra Severního Irska (*Prime Minister of Northern Ireland*).

⁵⁶² MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 198, 217-227; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 125; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 132; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 30-1; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 126.

⁵⁶³ Sir George Lloyd Reilly Richardson (1847 – 1931) – britský voják (generálporučík). Pocházel z rodiny důstojníka britské armády. Sloužil v britské armádě v Indii, Africe, Číně i na Blízkém východě. Bojoval v druhé anglo-afghánské válce. V roce 1909 odešel do výslužby a následně roku 1913 přijal funkci vrchního velitele Ulsterských dobrovolníků.

⁵⁶⁴ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 132; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 31; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 126; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 223; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 250-252.

Bonar Law, konzervativní lídr parlamentní opozice, a další konzervativní členové parlamentu, podporu Carsonovu útoku na „ústavní moc“. V britských konzervativních kruzích byla velezrada v tomto období velmi častá a oblíbená. Slíbili irským unionistům významnou podporu a pomoc v boji proti *Home rule* a irskému nacionalismu.⁵⁶⁵

Deník *Times*, odvěký nepřítel irského nacionalismu, a další konzervativní periodika vášnivě podporovala ulsterský odpor. Waldorf Astor⁵⁶⁶ a lord Rothschild⁵⁶⁷ přispěli obrovskou finanční sumou Ulsterským dobrovolníkům. Bonar Law a další konzervativní politici doufali, že budou moci manipulovat s ulsterskou krizí v příštích volbách.⁵⁶⁸ Balfour, dřívější premiér, se také přidal na stranu ulsterských loajalistů a připravoval se na volby, které porazí alianci liberálů a Irů.⁵⁶⁹ Irští unionisté si mohli být jisti, že neztratí podporu konzervativců. Bonar Law dokonce veřejně prohlásil, že si nedovede představit, k jakým prostředkům by Ulster musel sáhnout, aby ztratil podporu konzervativní strany i většiny britského obyvatelstva.⁵⁷⁰ (*I can imagine no length of resistance to which Ulster can go in which, in my belief, They would not to be supported by overwhelming majority of the British people*).⁵⁷¹

Vláda proti těmto jevům nikterak nezakročila. Otázka autonomie se dostala do slepé uličky. Premiér Asquith byl přesvědčen, že se unionisté protiústavním jednáním znemožní natolik, že ztratí podporu. Avšak během let 1912 - 1914 měla vláda stále oprávněnější obavy, že prosazením autonomie bude riskovat občanskou válku na severu Irsku.⁵⁷² Počet ozbrojených Ulsterských dobrovolníků rostl, hlavně díky úspěšnému pašování zbraní především z Německa, které dobrovolníky zásobovalo puškami a municí. Asquithova administrativa se zároveň obávala toho, že armádní důstojníci odmítnou vystoupit proti ulsterským rebelům. Ačkoli měla být armáda politicky nestranná a vykonávat nařízení vlády, v záležitosti nepokojů v Ulsteru existovala výjimka, kdy

⁵⁶⁵ MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 198, 217-224; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 127.

⁵⁶⁶ Waldorf Astor, druhý vikomt Astor (1879 – 1952) – britský politik a vlastník novin. Narodil se v USA jako člen prominentní původem německé rodiny. Blízký přítel a poradce premiéra Lloyda George. V letech 1910 – 1919 unionistický poslanec britského parlamentu. Měl anti-semitské postoje, avšak po započetí druhé světové války své stanovisko přehodnotil, stejně jako postoj dřívější kladný postoj k Hitlerovu Německu.

⁵⁶⁷ Lionel Walter Rothschild, druhý baron Rothschild (1868 – 1937) – britský bankéř, zoolog a politik. Potomek židovské dynastie bankéřů a finančníků. Zabýval se systematikou ptáků a motýlů, vytvořil sbírku miliónů exemplářů živočichů a v roce 1892 otevřel vlastní soukromé muzeum. Jeho jméno nesou stovky druhů zvířat. V letech 1899 – 1910 poslanec za liberální unionisty.

⁵⁶⁸ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 32.

⁵⁶⁹ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 127; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 33.

⁵⁷⁰ MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 337; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 132.

⁵⁷¹ SIMPSON, W., *Twentieth Century British History: A Teaching Resource Book*, New York 1988, s. 115.

⁵⁷² POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 132.

ulsterští vojáci, kteří byli verbováni z řad běžných občanů, měli možnost zřít se své vojenské služby, pokud se rozcházela s jejich třídními či společenskými zájmy.⁵⁷³

Obavy vlády nebyly neopodstatněné. Řada vyšších důstojníků se otevřeně stavěla proti přijetí zákona o *Home Rule*. Náčelník štábu lord Roberts⁵⁷⁴ doporučil Carsonovi jako velitele Ulsterských dobrovolníků generála Richarsona a nepokrytě gratuloval vedení dobrovolníků k jejich úspěšnému pašování zbraní. Carson a Craig měli rovněž podporu sira Henryho Wilsona,⁵⁷⁵ protestantského vůdce vojenských operací.⁵⁷⁶ Wilson konzultoval s Bonarem Lawem způsoby, jakými mohou unionističtí poslanci pozměnit *Army Appropriation Bill*, který měl umožnit vládě zasáhnout proti nepokojům v Ulsteru. Snažili se zabránit použití vojenské síly proti Ulsterským dobrovolníkům.⁵⁷⁷

Prominentní konzervativní politici a vojenští vůdci podporovali rebelii v armádě a to v době, kdy zcela reálně hrozila válka na kontinentě, pokud bude napadena Francie. Nezodpovědný přístup armády se naplno projevil v dubnu roku 1914, když důstojníci a vojáci nasazení v hrabství Kildare v Curragh prohlásili, že raději rezignují, než by vystoupili proti Ulsterským dobrovolníkům. Protože Asquith váhal oslabit armádu v době napjaté mezinárodní situace, unikli důstojníci trestu.⁵⁷⁸

Názor britské veřejnosti k otázce *Home Rule* se radikalizoval. I ti, kteří dříve sympatizovali s myšlenkou *Home Rule* jako způsobem jak odstranit křivdy Irům, se pozvolna obraceli na stranu ulsteřanů. Brity především zásadním způsobem znepokojovala podpora irských nacionalistů ze strany nepřátelských států, zejména Německa. „Obleženecká“ nálada se z Irska šířila i do zbytku Británie, kde začaly převládat antikatolické a anti-autonomní tendence. Veřejné mítinky, noviny a periodika, kázání v kostele v Anglii i v Irsku, petice parlamentu a dokonce i nonkonformisté, ti všichni vyjadřovali podporu ulsterskému odporu a dokonce schvalovali možnost

⁵⁷³ McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 127; O'Farrell, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 250; Frank, J., *Konflikt v Severním Irsku*, Praha, s. 30-31.

⁵⁷⁴ Frederick Sleight Roberts, první hrabě Roberts (1832 – 1914) – britský důstojník (polní maršál) a jeden z nejúspěšnějších velitelů britské armády 19. století. Narodil se v Indii v rodině britského generála. Bojoval v Etiopii, Indii, veterán druhé anglo-afghánské války a druhé búrské války. V letech 1900 – 1904 zastával jako poslední v úřadě funkci vrchního velitele ozbrojených sil britské armády (*Commander-in-Chief of the Forces*).

⁵⁷⁵ Sir Henry Hughes Wilson, první baronet (1864 – 1922) – britský důstojník (polní maršál) a unionistický politik. Bojoval ve třetí anglo-barmské válce, druhé búrské válce a první světové válce, přičemž v posledním roce světové války působil jako vojenský poradce premiéra. Po vzniku Irského svobodného státu se stal vojenským poradcem Severního Irska.

⁵⁷⁶ Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 35; Mansergh, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 198.

⁵⁷⁷ McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 128.

⁵⁷⁸ Tzv. vzpoura v Curraghu 1914; Hughes, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 35; McCaffrey, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 128; O'Farrell, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 250.

občanské války.⁵⁷⁹ Vznikaly organizace na podporu Ulsteru (*British League for the Support of Ulster and Union, Union Defence League*), které měly v roce 1914 okolo 10 tisíc členů a získaly podporu členů parlamentu v horní i dolní sněmovně.⁵⁸⁰

5.5. Cesta k nezávislosti

Konfrontace s takovou silou, možností ozbrojené rebelie a zrady v armádě, stejně jako unionistický a antikatolický postoj britské veřejnosti, to vše oslabovalo pozici liberálů v dolní sněmovně. Řada členů parlamentu, jako například Lloyd George,⁵⁸¹ doporučovali vládě ústupek vůči Ulsteru. Naopak Winston Churchill⁵⁸² nabádal vládu k tvrdému zásahu v Ulsteru.⁵⁸³ Již na počátku roku 1912 se začalo uvažovat nad kompromisním řešením, jehož návrh nabízel možnost vynětí nekatolických oblastí Ulsteru ze zákona o *Home Rule*. Během roku 1914 Asquith otevřeně vystoupil s podporou rozdělení Irska jako jedinou možnou cestou jak se vyhnout občanské válce. Zůstávala jen otázka, jak oddělit vyčleněné oblasti z jurisdikce irského parlamentu a na jak dlouho.⁵⁸⁴

Redmond, ač nerad, nakonec souhlasil, aby na 6 let a prostřednictvím plebiscitu měli obyvatelé severního Irska možnost vyjádřit svou vůli zachovat spojení s Británií (počítalo se s hrabstvím Armagh, Antrim, Derry, Down). Rozdělení Irska bylo opozicí prezentováno jako kompromis mezi nacionalisty a unionisty, avšak ve skutečnosti to v zásadě znamenalo permanentní rozdělení a závažný ústupek vůdců irského nacionalismu. Unionistická většina v dolní sněmovně se snažila zachovat 4 hrabství

⁵⁷⁹ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 128; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 32.

⁵⁸⁰ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 133.

⁵⁸¹ David Lloyd George, první hrabě Lloyd-George z Dwyfor (1863 – 1945) – britský liberální politik a státník. Angličan se silným velšským přízvukem. Zakladatel moderního sociálního státu a vůdce Spojeného království v průběhu první světové války. Byl klíčovým hráčem na Pařížské mírové konferenci v roce 1919 a významně se podílel na uspořádání světa po první světové válce. V letech 1916 – 1922 ministerský předseda.

⁵⁸² Sir Winston Leonard Spencer-Churchill (1874 – 1965) – britský konzervativní politik a státník. Důstojník britské armády (podplukovník), bojoval na Kubě, v Indii a Súdánu, veterán druhé búrské války, první světové války a třetí anglo-afghánské války. Vedl Spojené království v průběhu druhé světové války. Vyrvalý oponent Hitlera a posléze i Stalina. V letech 1940 – 1945 a 1951 – 1955 ministerský předseda. Po jeho smrti mu královna Alžběta II. vypravila za válečné zásluhy britský státní pohřeb.

⁵⁸³ Churchill byl za tento postoj donucen odejít z vlády v roce 1915, což bylo požadavkem unionistů, po jehož splnění byli ochotni vstoupit do vládní koalice s liberály; FRANK, J., *Konflikt v Severním Irsku*, Praha, s. 30-31.

⁵⁸⁴ Diskuze o možnosti rozdělení ostrova jako kompromisního řešení byla vedena již v roce 1911. Na parlamentní půdě možnost vyčlenění oblastí Irska s protestantskou většinou (Antrim, Armagh, Londonderry a Down) z *Home Rule* poprvé přednesl poslanec dolní sněmovny Robartes 11. června 1912; HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 126; POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 133; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 128; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 31.

mimo jurisdikci Dublinu. Carson sice od začátku prosazoval trvalé vyčlenění všech 9 hrabství Ulsteru, katolíci však v 5 hrabstvích protestanty početně převyšovali. Jednání o principech vyčlenění a jeho hranicích probíhaly v červenci roku 1914. Irská parlamentní strana nedokázala razantně vystoupit na obranu zákona o *Home Rule* a byla za svou váhavost neustále kritizována. Naopak Asquith nehodlal ve své snaze usmířit Ulster dále ustupovat jeho požadavkům.⁵⁸⁵

Během roku 1913 sledovali irští nacionalisté nárůst odporu ulsterských loajalistů, jejich vojenské přípravy, prounionistické postoje předních vojenských osobností, anti-irské a antikatolické manifestace a Asquithovu ochotu rozdělit Irsko. Situace nebyla jednoduchá a irští nacionalisté se právem obávali, že navzdory tomu, že hnutí *Home Rule* zvítězilo v parlamentním boji, se Britové chystají vítězství irské strany popřít. Irské nacionalisty frustroval nejen zdlouhavý proces přijetí zákona o *Home Rule* v tak mírné formě, v jaké byl navrhovaný, ale zaskočila je až hysterická reakce Ulsteřanů. Následkem toho došlo k oživení revolučního nacionalismu a zrálo rozhodnutí, že by Irové měli jít stejnou cestou jako Ulsteřané a ukázat Británii fyzickou silou, že se nehodlají vzdát své získané samosprávy ještě dříve, než vůbec začne fungovat.⁵⁸⁶

Radikalizace nálady v Irsku se projevila zakládáním různých paramilitantních organizací. Během roku 1913 zformoval James Connolly⁵⁸⁷ občanskou armádu (*Irish Citizen Army*)⁵⁸⁸ na ochranu dělníků před policejní brutalitou. V listopadu roku 1913 zformoval výbor hnutí za *Home Rule*, *Sinn Féin*, a republikáni v Dublinu Irskou dobrovolnickou armádu (*Irish Volunteers*), která byla především reakcí na vznik UVF. IRB samozřejmě hrála při formování Irské dobrovolnické armády významnou roli a její členové zastávali ve sboru Irských dobrovolníků vedoucí funkce. Předsedou dobrovolnické rady byl Eoin MacNeill.⁵⁸⁹ Podceňoval vliv IRB na organizaci Irských dobrovolníků, jelikož ani on ani jeho kolegové nezamýšleli začít válku za irskou nezávislost. Chtěli především pevně bránit irská práva, která jim zajistilo hnutí *Home Rule*, před protiústavním zastrahováním ulsterských a britských unionistů. Většina

⁵⁸⁵ HOLLIS, D. W., *The History...*, c. d., s. 126-7; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 129; HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 34; FRANK, J., *Konflikt v Severním Irsku*, Praha, s. 31.

⁵⁸⁶ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 37; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 228.

⁵⁸⁷ James Connolly (1868 – 1916) – irský republikán a socialista. Narodil se ve Skotsku irským imigrantům. Studia opustil kvůli práci již v jedenácti letech, přesto se stal významným marxistickým teoretikem. Aktivně se účastnil Velikonočního povstání v roce 1916 jako vůdce ozbrojených jednotek občanské armády. Po neúspěchu povstání byl popraven.

⁵⁸⁸ Kombinovala republikánský nacionalismus a socialismus.

⁵⁸⁹ HOLLIS, D. W., *The History of Ireland...*, c. d., s. 126.

dobrovolníků doufala, že může dosáhnout legislativního vítězství mírovou cestou posílením liberálního postoje. Na druhou stranu IRB žádala více než jen autonomii, chtěli projevit svou lásku k vlasti především v boji.⁵⁹⁰

Z počátku považoval Redmond dobrovolníky pouze za nepříjemnost a ohrožení konstitucionálního nacionalismu, když si však nakonec uvědomil, že Asquith je ochoten usmířit Carsona rozdělením Irska, změnil vzhledem k anti-irskému názoru britské veřejnosti názor. Redmond nakonec přesvědčil lídry dobrovolníků, aby dovolili irské straně jmenovat polovinu výkonné komise dobrovolných jednotek a irská strana podpořila jejich formování. V lednu roku 1914 převyšoval počet Irských dobrovolníků 10 tisíc a jejich počty rychle narůstaly i díky významné podpoře Iroameričanů. Organizace *The United Irish League of America* dobrovolníkům slíbila tolik peněz, kolik jen budou potřebovat na obranu myšlenky *Home Rule*.⁵⁹¹ V roce 1914 pochodovalo Irskem 5 armád. Jednak tu působily oficiální ozbrojené sbory, a pak tu byly také neoficiální armády – Ulsterští dobrovolníci, Irští dobrovolníci, Connollyho občanská armáda a IRB.⁵⁹²

Na počátku léta roku 1914 stál Asquith před nevyhnutelným rozhodnutím. *Home Rule* muselo být v nějaké podobě uskutečněno, jinak by liberálové přišli o důležitého spojence v parlamentu. Volba byla těžká, protože pokud by zákon o *Home Rule* negarantoval trvalé rozdělení Irska, hrozilo povstání v Ulsteru, pokud však ano, rozhořelo by se povstání v nacionálním Irsku. Občanská válka by pak zásadně rozdělila Británii a Irsko. Asquith měl ještě dvě alternativy. Iniciovat nové volby, avšak odhady naznačovaly, že by se i nadále liberálové neobešli bez podpory labouristů i Irů, nebo mohl rezignovat a kapitulovat ve prospěch unionistů. Bonar Law stále neovládal většinu v dolní komoře parlamentu, proto byl nucen spolupracovat s Asquithem a dalšími umírněnými liberály. Vládní koalice byla schopná projít krizí ohledně návrhu zákona o *Home Rule*, přesto hrozilo, že si znepřátelí irské, labouristické i některé vlastní poslance z liberální strany. Toto dilema způsobilo, že během léta roku 1914 nebyl parlament schopen fungovat.⁵⁹³

⁵⁹⁰ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 38-9; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 129-130.

⁵⁹¹ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 130.

⁵⁹² POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 133.

⁵⁹³ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 130; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 251.

Lloyd George a *Chief Secretary* Augustine Birrell na začátku roku 1914 přesvědčili Redmonda, aby souhlasil s jednáním o vyjmutí Ulsteru ze zákona o *Home Rule*. Jelikož se ale strany nebyly schopny dohodnout na konkrétním rozdělení severního Irsku, přišel Asquith s návrhem na oddělení 4 hrabství na severovýchodě po dobu 6 let. Předpokládal, že 6 let bude dostatečná doba na to, aby se projevil úspěch nebo neúspěch fungování zákona o *Home Rule* a zároveň budou mít Irové v tomto období minimálně dvakrát příležitost vyjádřit svůj názor ve volbách do parlamentu. Návrh byl poslán k projednávání do dolní sněmovny. Král, který se o záležitosti velmi zajímal, tlačil na vládu, aby hledala řešení. V květnu byl zákon o *Home Rule* přijat dolní sněmovnou potřetí, ale s dodatkem umožňujícím protestantským hrabstvím vystoupit z působnosti zákona o *Home Rule* na dobu 6 let. Sněmovna lordů prosazovala vyjmutí všech 9 ulsterkých hrabství natrvalo.⁵⁹⁴

Debata o dodatcích k zákonu, která vzešla z iniciativy krále a měla se konat v Buckinghamském paláci, byla naplánovaná na červenec. Unionisté však nesouhlasili s šestiletým limitem. S Redmondovým souhlasem se Asquith nakonec pokusil získat Carsona a unionisty jeho zrušením. Den před plánovanou debatou však došlo v Dublinu ke krveprolití. Dne 26. července vyložili Irští dobrovolníci z jachty blízko Howthu na sever od Dublinu náklad zbraní, antiredmondská frakce totiž nakoupila zbraně v Hamburku bez Redmondova vědomí. Policie a vojenská jednotka zablokovala návrat dobrovolníků do Dublinu a žádala vydání zbraní. Většině pašeráků se podařilo uniknout, následně se však strhla bitka ve městě, při níž zemřelo několik lidí.⁵⁹⁵

Následující den žádal Redmond odložení debaty o návrhu kvůli vyšetřování incidentu. Během své řeči ve sněmovně se dožadoval odpovědi na otázku, proč Ulsterští dobrovolníci mohou veřejně pašovat zbraně, zatímco proti Irským dobrovolníkům vojenská síla v té samé věci zakročuje? Politici si našli obětího beránka. Stal se jím asistent komisaře dublinské policie, který vojenskou jednotku vyslal, aby pašeráky odzbrojila.⁵⁹⁶

Mezitím došlo k vyhlášení války Rakouska-Uherska Srbsku, následovala mobilizace a vyhlášení války Německa Rusku a Francii. Pozornost parlamentu i veřejnosti se obrátila jiným směrem. Dne 3. srpna 1914 oznámil ministr zahraničí

⁵⁹⁴ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 34; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 227-228; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 131.

⁵⁹⁵ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 39; McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 131

⁵⁹⁶ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 131.

porušení belgické neutrality. Británie doporučila Francii vyhlásit válku centrálním mocnostem i přesto, že tak musela vstoupit do války po jejím boku. Stalo se tak 4. srpna 1914. John Redmond pln patriotického zanícení prohlásil, že se nacionalisté přidají k unionistům a budou bránit společně svou zemi. Britští poslanci opěvovali irského nacionálního vůdce a jeho ochotu bránit britské zájmy, které podle jejich upřímného přesvědčení reprezentovaly svobodu a civilizaci.⁵⁹⁷

Když se Británie připojila na stranu Francie a Ruska proti Německu a Rakousko-Uhersku, Asquith souhlasil a podpořil válečné síly obou Irů, Redmonda i Carsona. Zákon o *Home Rule* získal 15. září 1914 královský souhlas a parlament vydal prohlášení, že klauzule o vyjmutí Ulsteru bude přijata, až zákon vstoupí v platnost. Zároveň se obě strany dohodly, že to odloží na mírovou dobu. Jeho účinnost tak byla vzhledem k válečnému stavu země pozastavena.⁵⁹⁸ První světová válka zachránila Británii před občanskou válkou, avšak za vysokou cenu. Britové ani Irové si neuvědomovali, že krize let 1912 až 1914 zcela zásadně změnila irský nacionalismus a řešení irské otázky se přesunulo mimo britský parlament. Carsonovy síly se dobře připravily zachovat unii a zastrašovaly fyzickou silou. Britští politici podporovali ulsterské odpor, liberálové byli oslabeni opozicí konzervativců se silnou podporou Ulsteru. Šířila se pochopitelná nedůvěra irských nacionalistů k britským politickým kruhům, v Irsku vládla napjatá atmosféra plná násilí a irský revoluční republikanismus se stupňoval.⁵⁹⁹

Redmond věřil, že společné vystoupení Irů proti centrálním mocnostem přesvědčí Brity, že si autonomii „zaslouží“. Přesvědčoval Irské dobrovolníky, aby vstoupili do britské armády.⁶⁰⁰ Naopak *Sinn Féin* nevnímala válku proti Německu jako boj proti zlu. Nabádala své členy, aby se doma připravovali na boj za politickou a kulturní suverenitu. V srpnu roku 1918 odmítlo 12 tisíc z celkem 180 tisíc Irský dobrovolníků Redmondův postoj k válce. Ti, co jeho názor přijali, změnili svůj název na *National Volunteers* a vstoupili do britské armády. Eion MacNeill, profesor raných irských dějin na Dublinské univerzitě, zůstal v čele menšiny Irských dobrovolníků, nadále však podceňoval rostoucí vliv IRB v organizaci. Orientace na prosazení zájmů Irska ozbrojenou fyzickou mocí zesílilo zvláště, když se zkušený fenián Tom Clarke, který byl v úzkém kontaktu s *Clan*

⁵⁹⁷ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 135-6. McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 131-2.

⁵⁹⁸ POWELL, D., *Nationhood and Identity...*, c. d., s. 136. HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 36-7.

⁵⁹⁹ McCAFFREY, L. J. *The Irish Question...*, c. d., s. 132; MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921...*, c. d., s. 228.

⁶⁰⁰ FRANK, J., *Konflikt...*, c. d., s. 31.

na *Gael*, zapojil do reorganizace IRB. MacNeill však Irské dobrovolníky vnímal především jako obrannou sílu, která měla Britům připomenout schválenou autonomii.⁶⁰¹ Krátce po vypuknutí válečného stavu na kontinentě se nejvyšší rada IRB rozhodla, že vzhledem k oslabení Británie je vhodná doba pro revoluci, pomocí které dosáhnou zřízení suverénní irské republiky. Jedním z iniciátorů byl Patrick Pearse, který byl propojen s IRB i Irskými dobrovolníky. Rozhodnutí rozpoutat ozbrojenou vzpouru vedlo až k Velikonočnímu povstání v roce 1916, které představuje zásadní přelomový bod irské historie z pohledu jak jeho praktického, tak i symbolického významu. Pro tuto věc získala IRB i Connollyho občanskou armádu.⁶⁰²

Během krize autonomního hnutí došlo k zásadní změně postoje irské společnosti. Změnu však nevyvolalo pouze samotné povstání z roku 1916, ale především to co po něm následovalo. Zvedla se vlna odporu proti tvrdým trestům pro vůdce povstání. K trestu smrti mělo být odsouzeno 90 rebelů, nakonec jich bylo skutečně popraveno jen šestnáct. Následně bylo vyhlášeno stanné právo proti nepokojům a bylo pozatýkáno mnohem více lidí, než kolik se jich do povstání skutečně zapojilo. Bez soudu byl např. zatčen a popraven pacifista Sheehy Skeffington, který se povstání vůbec nezúčastnil. Vláda se tím dopustila zásadních chyb. Irská strana zůstala váhavá a ztratila podporu veřejnosti. Tu pak přebrala *Sinn Féin*, která maximálně využila příležitosti.⁶⁰³

Ve všeobecných volbách v prosinci roku 1918 měla *Sinn Féin* na své straně většinu veřejnosti. Získala 73 křesel, unionisté 26 a Irská strana pouze 6. Irští parlamentáři byli pod vedením Redmonda především mírovou stranou pevně orientovanou na konstitucionalismus. Situace v Irsku se však od Velikonočního povstání zásadně změnila, zemi zasáhla vlna nepokojů, revolučního napětí, ze kterého těžil především radikální republikanismus.⁶⁰⁴

Vítězná strana *Sinn Féin* se ustavila jako *Dáil Éireann* – irský sněm, zavázala se k vytvoření irské republiky a praktikovala politiku pasivní rezistence, kterou formuloval Arthur Griffith. V čele *Dáil Éireann* stanul Éamon de Valera, vysoký důstojník Irských dobrovolníků, Griffith se stal jeho zástupcem a Michael Collins z IRB vedl tvrdý

⁶⁰¹ HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 38.

⁶⁰² HUGHES, M., *Ireland Divided...*, c. d., s. 40; FRANK, J., *Konflikt...*, c. d., s. 31-32.

⁶⁰³ MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 331; FRANK, J., *Konflikt...*, c. d., Praha, s. 32; O'FARELL, P., *Ireland's English Question...*, c. d., s. 279.

⁶⁰⁴ ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém...*, c. d., s. 28; FRANK, J., *Konflikt...*, c. d., s. 33.

vojenský odpor proti britským snahám *Sinn Féin* zlikvidovat.⁶⁰⁵ V lednu roku 1919 vypukla britsko-irská válka, která zásadně poškodila vzájemné vztahy. Šlo o zákeřnou partyzánskou válku, která skončila až v červenci roku 1921, kdy si světové veřejné mínění, především v Americe a Británii, vynutilo příměří. V prosinci roku 1921 pak byla podepsána kompromisní dohoda, díky které získalo 26 irských hrabství status dominia a Ulster získal v podstatě autonomii, které se tak urputně bránil. Ačkoli byl statut dominia posledním krokem k nezávislé republice, žádná ze stran nebyla spokojená. Irsko nedosáhlo svého cíle, sjednocené republiky.⁶⁰⁶

⁶⁰⁵ FRANK, J., *Konflikt...*, c. d., s. 33.

⁶⁰⁶ MOODY, F. T., *The Course...*, c. d., s. 335; FRANK, J., *Konflikt...*, c. d., s. 33-34.

ZÁVĚR

Poté, co Irsko získalo v roce 1921 status dominia, a vznikl Svobodný irský stát, mohla se zdát cesta Irů k nezávislosti završená. Hlavní překážkou spokojenosti většiny Irů však i nadále zůstávalo (a zůstává dodnes) rozdělení ostrova, neboť oblast Ulsteru si zachovala vazbu se Spojeným královstvím a dodnes zůstává formálně pod britskou správou. Po staletí komplikované a minulostí zatížené britsko-irské soužití se v následujících desetiletích promítalo do bojů za sjednocení irského ostrova a i nadále ovlivňovalo britsko-irské vztahy.

Společnou existenci v jednom státě zahájily Británie a Irsko na počátku 19. století. Od začátku unie však nebylo společné soužití bez problémů. V Irsku se formovaly různé organizované skupiny a hnutí, které požadovaly její odvolání. Snahy o přeměnu nebo úplné zrušení unie byly prosazovány buď násilnou revoluční cestou, nebo bojem na parlamentní půdě.

Výrazná nespokojenost se mezi Iry rozšířila během hladomoru v druhé polovině čtyřicátých let, kdy si britská vláda nedokázala poradit s potravinovou krizí, která Irsko zasáhla. Avšak vzhledem k tehdejším možnostem, ale i díky jistému podcenění rozsahu katastrofy, vyplývající mimo jiné i z ekonomické doktríny *laissez faire*, bylo téměř nemožné zvládnout takto rozsáhlou pohromu. Britská vláda se však z pohledu Irů jevila jako neschopná postarat se o své obyvatele a mnozí Irové byli přesvědčeni, že britským záměrem bylo „vyhubení“ Irů.

V padesátých letech 19. století se zformovala radikální republikánská skupina *Irish Republican Brotherhood*, která byla významně podporovaná iro-americkou emigrací a která usilovala o svržení britské nadvlády. Její neúspěšný pokus o rebelii v roce 1867 s cílem vytvořit irskou republiku přinutil především britské politické kruhy více se zabývat irskou otázkou. Radikalizace irské společnosti, která vyústila až v rebelii, zaskočila britské politiky i veřejnost.

S hlavním cílem usmířit Irsko vystoupil W. E. Gladstone a jeho liberální strana, která představila významné irské reformy. Současně se i v irských, zejména protestantských, vyšších společenských kruzích začalo formovat hnutí za samosprávu (*Home Rule*), kterou irští politici prosazovali v parlamentu od sedmdesátých let pod

vedením Isaaca Butta. Gladstonovy reformy zásadním způsobem přispěly k uklidnění v pozemkové otázce a byly základem irského hospodářského pokroku.

V roce 1886 předložil Gladstone britskému parlamentu první návrh zákona o irské samosprávě. Přes všechnu snahu však nebyl tento návrh ani napodruhé v roce 1893 přijat, a to především pro vytrvalý odpor horní sněmovny. Gladstone po neúspěchu odešel z politiky a neúspěch návrhu zákona způsobil rozkol v liberální straně. K moci se v roce 1895 dostali konzervativci.

Hnutí *Home Rule* bylo oslabeno také pádem svého vůdce, irského nacionalisty Ch. S. Parnella. Následující desetiletí vlády konzervativních politiků, kteří vůči hnutí *Home Rule* vystupovali s heslem „*kill it by kindness*“, přineslo Irsku významné reformy na podporu rozvoje pokroku a sociálního a hospodářského rozvoje.

Otázka samosprávy se otevřela znovu s vítězstvím liberálů ve volbách v roce 1910, horní sněmovna však jeho přijetí znovu znemožnila. Revoluční zákon z roku 1911 omezil veto horní sněmovny a omezil nesouhlas horní sněmovny pouze na tři roky a pak, pokud byl návrh zákona schválen dolní sněmovnou, mohl vstoupit v platnost. Tak se téměř stalo v roce 1914, okolnosti vypuknutí světové války však zmařily jeho přijetí a naplnění zákona bylo odloženo na mírovou dobu.

Počátky irského nacionalismu jsou spojeny s katolickou emancipací a bojem za zrovnoprávnění katolíků ve třicátých letech 19. století. Katolíci jako příslušníci jiné, státem nepodporované církve byli legálně diskriminováni. Úspěšná masová agitace na zrovnoprávnění katolíků vedená Danielem O'Connellem mobilizovala široké obyvatelstvo, jeho strategie vytvořila tradici v prosazování irských požadavků prostřednictvím masové agitace, a podpořila irskou katolickou identitu (vědomí). Katolictví se postupně stávalo viditelnou známkou irství, a to i navzdory protestům mnohých irských nacionalistů, kteří chápali nacionalismus šířeji (především bez náboženských hranic).

V Irsku získalo intenzivnější podobu silné spojení mezi náboženstvím a nacionalismem. Především se však nacionální hnutí v Irsku rozvíjelo na politickém a ekonomickém základě. Realizovalo se prostřednictvím zapojení irské veřejnosti do různých hnutí, například hnutí za práva nájemců nebo *Home Rule*. Teprve na konci 19. století, v době politické stagnace irské reprezentace, se rozvíjelo nacionální hnutí

zaměřené na budování kulturní identity, založené především na jazykové svébytnosti Irů a katolické historické tradici. Často se irské nacionální vnímání ostře vymezovalo vůči Britům a jejich odlišnému kulturnímu světu. Nacionalismus se stal významným „motorem“ irské touhy po nezávislosti.

Situace v Irsku se však od druhé poloviny 19. století změnila a Irům již autonomie nestačila. Radikálové se v roce 1916 na Velikonoční pondělí pokusili vyhlásit irskou nezávislou republiku, která však neměla téměř žádnou širší podporu irského obyvatelstva. Tvrdost, s jakou se Britové vypořádali s povstáním, radikalizovala širokou irskou veřejnost a postavila ji na stranu vzbouřenců. Tím byl odstartován poslední krok k irské nezávislosti.

PRAMENY A LITERATURA

Pramenné edice:

BENSON, A. Ch., (ed.) *The Letters of Queen Victoria, Vol II, 1844-1853. A Selection from her Majesty's correspondence between the years 1837 and 1861*, London 1908

BENSON, A. Ch., (ed.) *The Letters of Queen Victoria, Volume I, 1837-1843. A Selection from Her Majesty's Correspondence Between the Years 1837 and 1861*, London 1908

BENSON, A. Ch., (ed.) *The Letters of Queen Victoria, Volume III, 1854-1861. A Selection from Her Majesty's Correspondence between the Years 1837 and 1861*, London 1908

CURTIS, E., McDOWELL, R. B., (ed.) *Irish historical documents 1172-1922*, London 1943

GASH, N. (ed.) *The Age of Peel. Documents of Modern History*, London 1968

GLADSTONE, W. E. et al, *Handbook of Home Rule. Articles on Irish Question*, London 1887

Hansard britského parlamentu [online, cit. 12.4.2012]. Dostupné z WWW: <<http://hansard.millbanksystems.com/>>

CHURCHILL, W., *Mé životní začátky*, Praha 1996

MORLEY, J., *Life of William Ewart Gladstone. Vol. I, 1809-1859*, Toronto 1903

MORLEY, J., *Life of William Ewart Gladstone. Vol. II, 1859-1880*, Toronto 1903

MORLEY, J., *Life of William Ewart Gladstone. Vol. III, 1890-1898*, Toronto 1903

RHYS, E. (ed.) *Selected Speeches by John Bright*, London-New York 1926

SACHE, W. L., *English History in Making, Volume II, Readings from the Sources, since 1689*, Waltham, Massachusetts 1970

SIMPSON, W., *Twentieth Century British History: A Teaching Resource Book*, New York 1988

Literatura:

EDWARDS, R. D., *Daniel O'Connell and His World*, London 1972

FLOUD, R., JOHNSON, P., *The Cambridge Economic History of Modern Britain. Volume I: Industrialisation, 17000-1860*, Cambridge 2004

FRANK, J., *Konflikt v Severním Irsku*, Praha 2006

GELLNER, E., *Nacionalismus*, Brno 2003

HACHEY, T. E., McCAFFREY, L. J., *The Irish Experience Since 1800: A Concise History*, New York 2010

HACHEY, T. E., McCAFFREY, L. J., *Perspectives On Irish Nationalism*, Kentucky 1989

HOLLIS, D. W., *The History of Ireland*, Westport 2001

HROCH, M., *Evropská národní hnutí v 19. století*, Praha 1986

HROCH, M., *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009

HROCH, M., *Oliver Cromwell*. Praha 1968

HUGHES, M., *Ireland Divided: The Roots of the Modern Irish Problem*, Cardiff 1994

IGOE, B., *The Story of Ireland*, Westport 2010

JENKINS, R., *Gladstone. Portrét politika viktoriánské Anglie*, Praha 2000

JONES, H., *Liberalism and the House of Lords, the story of the veto Battle 1832-1911*, London 1912

KENDLE, J., *Ireland and the Federal Solution: The Debate Over the United Kingdom Constitution, 1870-1921*, Montreal 1989

KENDLE, J., *Walter Long, Ireland and the Union, 1905-1920*, Montreal 1992

KENNEDY-PIPE, C., *The Origins of the Present Troubles in Northern Ireland*, London 1994

KINEALY, Ch., *Great Calamity. The Irish Famine 1845-1852*, 1995

- KOVÁŘ, M., *Velká Británie v éře Roberta Walpola. K vývoji britského státu a britské společnosti v první polovině 18. století*, Praha 2004
- LEE, J. J., *Ireland 1919-1985. Politics and Society*, Cambridge 1989
- LENGEL, E. G., *The Irish through British eyes: Perceptions of Ireland in the Famine era*, Westport 2002
- LEWIS, J., *Carson: The Man, who dividend Ireland*, London-New York 2006
- LYONS, F. S., *Ireland Since the Famine*, London 1985
- MANSERGH, N., *The Irish Question 1840-1921. A Commentary on Anglo-Irish Relations and on Social and Political Forces in Ireland in The Age of Reform and Revolution*, London 1975
- MASSIMO, L. V. *Populace v evropské historii*, Praha 2003
- McCAFFREY, L. J., *Irish Nationalism and the American Contribution*, USA 1976
- McCAFFREY, L. J., *The Irish Question: Two Centuries of Conflict*, Kentucky 1995
- McMAHON, T. G., *Grand Opprotunity: The Gaelic Revival and Irish Society, 1893-1910*, Syracuse-New York 2008
- MOODY, T. W., *The Course of Irish History*, Cork 1984
- Ó GRÁDA, C., *Ireland: A New Economic History, 1780-1939*, New York 1994
- O'DAY, A., *Irish Home Rule, 1867-1921*, New York 1998
- O'FARRELL, P., *England and Ireland since 1800*, London 1975
- O'FARRELL, P., *Ireland's English Question. Anglo-Irish Relations 1534-1970*, London 1971
- PILÁT, J. *Benjamin Disraeli*, Praha 1967
- PÓIRTEÍR, C., *The Great Irish Famine*, Cork 1995 (ed.)
- POWELL, D., *Nationhood and Identity: the British State since 1800*, London 2002

RAFFERTY, O. P., *Catholicism in Ulster, 1603-1983: An Interpretative History*, Dublin 1994

ROVNÁ, L. A., *Kdo vládne Británii*, Praha 2004

ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém Irska*, Praha 2007

TAYLOR, A., *Bonar Law*, London 2006

TUATHAIGHA G., *Ireland before the Famine 1798-1848*, Dublin 1972

WINSTANLEY, M., *Gladstone and the Liberal Party*, London 1990

Články:

BEAMES, M. R., *Rural Conflict in Pre-Famine Ireland: Peasant Assassinations in Tipperary 1837-1847*, in: *Past & Present*, No. 81 (Nov., 1978)

CONNELL, K. H., *Land and Population in Ireland, 1780-1845*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 2, No. 3 (1950)

CONNELL, K. H., *The Potato in Ireland*, in: *Past & Present*, No. 23 (Nov., 1962)

COUSENS, S. H., *Emigration and Demographic Change in Ireland, 1851-1861*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 14, No. 2 (1961)

DAVIS, R. W., *Wellington and the "Open Question": The Issue of Catholic Emancipation, 1821-1829*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 29, No. 1 (Spring, 1997)

FERGUSON, N. N., *Platforms of reconciliation? Issues in the management of battlefield heritage in the republic of Ireland*, in: *Scorched Earth: Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden 2007

GEARY, F., *Deindustrialization in Ireland to 1851: Some Evidence from the Census*, in: *The Economic History Review*, New Series, Vol. 51, No. 3 (Aug., 1998)

HURST, M., *Ireland and the Ballot Act of 1872*, in: *The Historical Journal*, Vol. 8, No. 3 (1965),

- HUTCHINSON, J., *Cultural Nationalism, Elite Mobility and Nation-Building: Communitarian Politics in Modern Ireland*, in: *The British Journal of Sociology*, Vol. 38, No. 4 (Dec., 1987)
- JOHNSON, J. H., *Harvest Migration from Nineteenth-Century Ireland*, in: *Transactions of The Institute of British Geographers*, No. 41 (Jun., 1967)
- JOHNSON, J. H., *The Context of Migration. The Example of Ireland in the Nineteenth Century*, in: *Transactions of The Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 15, No. 3 (1990)
- LYONS, F. S. L., *The Political Ideas of Parnell*, in: *The Historical Journal*, Vol. 16, No. 4 (Dec., 1973)
- MACDONAGH, O., *The Politicization of the Irish Catholic Bishops, 1800-1850*, in: *The Historical Journal*, Vol. 18, No. 1 (Mar., 1975)
- O'ROURKE, K., *Did the Great Irish Famine Matter?* in: *The Journal of Economic History*, Vol. 51, No. 1, March 1991
- POWER, P. F., *The Anglo-Irish Problem: A Matter of Which Question*, in: *Comparative Politics*, Vol. 26, No. 2 (Jan., 1994)
- QUIGLEY, K., *Daniel O'Connell and the Leadership Crisis within the Irish Repeal Party, 1843-1845*, in: *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 2, No. 2, 1970

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Seznam osob ve funkci *Prime Minister of the UK* (1850 – 1914)

Jméno	Ve funkci od	Do	Politická strana
John Russell, první hrabě Russell	30.6.1846	21.2.1852	whig
Edward Smith-Stanley, čtrnáctý hrabě Derby	23.2.1852	17.12.1852	konzervativec
George Hamilton-Gordon, čtvrtý hrabě Aberdeen	19.12.1852	30.1.1855	konzervativec
Henry John Temple, třetí vikomt Palmerston	6.2.1855	19.2.1858	whig
Edward Smith-Stanley, čtrnáctý hrabě Derby	20.2.1858	11.6.1859	konzervativec
Henry John Temple, třetí vikomt Palmerston	12.6.1859	18.10.1865	liberál
John Russell, první hrabě Russell	29.10.1865	26.6.1866	liberál
Edward Smith-Stanley, čtrnáctý hrabě Derby	28.6.1866	25.2.1868	konzervativec
Benjamin Disraeli, první hrabě Beaconsfield	27.2.1868	1.12.1868	liberál
William Ewart Gladstone	3.12.1868	17.2.1874	liberál
Benjamin Disraeli, první hrabě Beaconsfield	20.2.1874	21.4.1880	konzervativec
William Ewart Gladstone	23.4.1880	9.6.1885	liberál
Robert Gascoyne-Cecil, třetí markýz Salisbury	23.6.1885	28.1.1886	konzervativec
William Ewart Gladstone	1.2.1886	20.7.1886	liberál
Robert Gascoyne-Cecil, třetí markýz Salisbury	26.7.1886	11.8.1892	konzervativec
William Ewart Gladstone	15.8.1892	2.3.1894	liberál
Archibald Primrose, pátý hrabě Rosebery	5.3.1894	22.6.1895	liberál
Robert Gascoyne-Cecil, třetí markýz Salisbury	25.6.1895	11.7.1902	konzervativec
Arthur Balfour, první hrabě Balfour	11.7.1902	5.12.1905	konzervativec
Sir Henry Campbell- Bannerman	5.12.1905	7.4.1908	liberál
Herbert Henry Asquith, první hrabě Oxford a Asquith	5.4.1908	7.12.1916	liberál

Příloha č. 2: Seznam osob ve funkci *Lord Lieutenant of Ireland* (1850 – 1914)

Jméno	Ve funkci od	Do	Politická strana
George Villiers, čtvrtý hrabě Clarendon	22.5.1847	1.3.1852	whig
Archibald Montgomerie, třináctý hrabě Eglinton	1.3.1852	17.12.1852	konzervativec
Edward Eliot, třetí hrabě ze St Germans	5.1.1853	30.1.1855	liberál
George Howard, sedmý hrabě Carlisle	7.3.1855	8.3.1858	liberál
Archibald Montgomerie, třináctý hrabě Eglinton	8.3.1858	11.6.1859	konzervativec
George Howard, sedmý hrabě Carlisle	24.6.1859	1.11.1864	liberál
John Wodehouse, první hrabě Kimberley	1.11.1864	13.7.1866	liberál
James Hamilton, první vévoda Abercorn	13.7.1866	1.12.1868	konzervativec
John Spencer, pátý hrabě Spencer	18.12.1868	17.2.1874	liberál
James Hamilton, první vévoda Abercorn	2.3.1874	11.12.1876	konzervativec
John Spencer-Churchill, sedmý vévoda Marlborough	11.12.1876	21.4.1880	konzervativec
Francis Cowper, sedmý hrabě Cowper	4.5.1880	4.5.1882	liberál
John Spencer, pátý hrabě Spencer	4.5.1882	9.6.1885	liberál
Henry Herbert, čtvrtý hrabě Carnarvon	27.6.1885	28.1.1886	konzervativec
John Hamilton-Gordon, 1. markýz Aberdeen a Temair	8.2.1886	20.7.1886	liberál
Charles Vane-Tempest-Stewart, šestý markýz Londonderry	3.8.1886	30.7.1889	konzervativec
Lawrence Dundas, první markýz Zetland	30.7.1889	18.8.1892	konzervativec
Robert Crewe-Milnes, první markýz Crewe	18.8.1892	29.6.1895	liberál
George Cadogan, pátý hrabě Cadogan	29.6.1895	11.8.1902	konzervativec
William Ward, druhý hrabě Dudley	11.8.1902	4.12.1905	konzervativec
John Hamilton-Gordon, 1. markýz Aberdeen a Temair	11.12.1905	17.2.1915	liberál

Příloha č. 3: Seznam osob ve funkci *Chief Secretary for Ireland* (1850 – 1914)

Jméno	Ve funkci od	Do	Politická strana
William Somerville, první baron Meredyth	22.7.1847	21.2.1852	whig
Richard Bourke, šestý hrabě Mayo, Lord Naas	1.3.1852	17.12.1852	tory
John Young, první baron Lisgar	1.3.1853	30.1.1855	peelista
Edward Horsman	1.3.1855	27.5.1857	liberál
Henry Arthur Herbert	27.5.1857	21.2.1858	liberál
Richard Bourke, šestý hrabě Mayo, Lord Naas	4.3.1858	11.6.1859	konzervativec
Edward Cardwell, první vikomt Cardwell	24.6.1859	29.7.1861	liberál
Sir Robert Peel, třetí baronet	29.7.1861	7.12.1865	liberál
Chichester Parkinson- Fortescue, první baron Carlingford	7.12.1865	26.6.1866	liberál
Richard Bourke, šestý hrabě Mayo	10.7.1866	29.9.1868	konzervativec
John Wilson-Patten, první baron Winmarleigh	29.9.1868	1.12.1868	konzervativec
Chichester Parkinson- Fortescue, první baron Carlingford	16.12.1868	12.1.1871	liberál
Spencer Cavendish, osmý vévoda Devonshire	12.1.1871	17.2.1874	liberál
Michael Hicks-Beach, první hrabě ze St Aldwyn	27.2.1874	15.2.1878	konzervativec
James Lowther	15.2.1878	21.4.1880	konzervativec
William Edward Forster	30.4.1880	6.5.1882	liberál
Lord Frederick Cavendish	6.5.1882	6.5.1882	liberál
George Trevelyan, druhý baronet	9.5.1882	23.10.1884	liberál
Sir Henry Campbell- Bannerman	23.10.1884	9.6.1885	liberál
Sir William Hart Dyke, sedmý baronet	25.6.1885	23.1.1886	konzervativec
William Henry Smith	23.1.1886	28.1.1886	konzervativec
John Morley, první vikomt Morley z Blackburn	6.2.1886	20.7.1886	liberál
Michael Hicks-Beach, první hrabě ze St Aldwyn	5.8.1886	7.3.1887	konzervativec

Arthur Balfour, první hrabě Balfour	7.3.1887	9.11.1891	konzervativec
William Jackson, první baron Allerton	9.11.1891	11.8.1892	konzervativec
John Morley, první vikomt Morley z Blackburn	22.8.1892	21.6.1895	liberál
Gerald Balfour, druhý hrabě Balfour	4.7.1895	9.11.1900	konzervativec
George Wyndham	9.11.1900	12.3.1905	konzervativec
Walter Long, první vikomt Long	12.3.1905	4.12.1905	konzervativec
James Bryce, první vikomt Bryce	10.12.1905	23.1.1907	liberál
Augustine Birell	23.1.1907	3.5.1916	liberál